

ISSN 1309-6214

E-ISSN 2717-6959

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

ISTANBUL UNIVERSITY
JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

SAYI / ISSUE 12 YIL / YEAR 2020

İSTANBUL
UNIVERSITY
PRESS

İ.Ü. Çeviribilim Dergisi = I.U. Journal of Translation Studies-- İstanbul:
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2010-
c.: tablo; 24 cm.
Yılda iki sayı.
ISSN 1309-6214
Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:
<http://dergipark.gov.tr/iuceviri>
1. ÇEVİRİBİLİM – SÜRELİ YAYINLAR. 2. ÇEVİRİ. 3. DİLBİLİM - ÇEVİRİ.

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi – Istanbul University Journal of Translation Studies,
açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Mayıs ve Kasım aylarında yayınlanan, çok dilli,
uluslararası bilimsel bir dergidir.

Istanbul University Journal of Translation Studies – İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi,
is an open access, peer-review, multilingual scientific journal which published twice a
year in May and November.

Istanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, Doğu ve Batı veya Kuzey ve Güney arasındaki ilişkilerde biriken zengin çeviri deneyimini çağdaş bilimsel kuramlar ışığında incelemeye açarak uluslararası akademik mozaığe kendi rengini katmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımla, Türkiye'nin ve yakın bölgesinin zengin çeviri deneyimini uluslararası arenaya taşımak derginin amaçları arasındadır. Uluslararası iletişimde İngilizcenin kolaylaştırıcı rolünü dikkate alırken, "çeviri"nin dil ve kültürle doğrudan ilişkisini de önemseyerek başta Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere çok dilliliği benimsemiştir.

Harking back to regional translation as a phenomenon which derives from the relations between not only the East and West but also the North and South, it intends to deal with the rich heritage in the light of the contemporary theories of translation studies and thereby enrich the international cultural mosaic of the world by adding to it her own authentic colours. Accordingly, it aims at functioning as a means of transferring knowledge from the rich translation experience of Turkey and her neighbourhood to the international arena instead of importing knowledge from international journals. Considering the current trend of the hegemony of English in international journals as well as the close relationship of "translation" with language and culture, it deliberately prefers to stay away from monolingualism and adopts the policy of multilingualism by making use of such languages as Turkish, English, German and French.

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Statements and opinions expressed in papers published in this journal are the responsibility of the authors alone.

Sahibi / Owner

Istanbul Üniversitesi / Istanbul University

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Arsun URAS YILMAZ
(Istanbul Üniversitesi)

Editörler / Editors

Dr. Öğr. Üyesi Tuba AYIK AKÇA
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan DEMEZ

Yönetici Editör / Managing Editor

Öğr. Gör. Erkan ÇOTUK

Sorumlu Müdür / Responsible Manager

Doç. Dr. Necdet NEYDİM

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Ordu Caddesi 34459 Laleli/ Istanbul
<http://www.dergipark.gov.tr/iuceviri>
Tel: 0212 455 57 00 / 15730 / 31
Faks: 0212 511 43 71- 511 24 67

E-mail: jts@istanbul.edu.tr

<http://www.dergipark.gov.tr/iuceviri>

Yayıncı Kuruluş / Publishing Company

Istanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
Istanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt, Fatih / Istanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed at

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu, Istanbul, Türkiye
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

- Prof. Dr. Mine Yazıcı** – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Alev Bulut – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Emel Ergun – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Arsun Uras Yılmaz – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Fitnat Ece – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Necdet Neydim – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Doç. Dr. Nesrin Deliktaşlı – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Tuba Ayık Akça – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Demez – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sinem Canım Alkan – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Maria Isabel Del Pozo – Universida de Vigo, İspanya
Prof. Gilles Cloiseau – Université d'Orléans, Fransa
Fayza El-Qasem – Université de Sorbonne Nouvelle, Fransa
Emeritus Jeanne Dancette – Université de Montreal

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Z. Emine Bogenç Demirel** – Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Emel Ergun – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Arsun Uras Yılmaz – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi, Zuhale Emirosmoğlu – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Faruk Yücel – Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye
Doç. Dr. Necdet Neydim – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe Fitnat Ece – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr. İlhami Sığırıcı – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Korkmaz – Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi, Şirin Okyayuz – Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi, Hüseyin Yurtdaş – İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Dil Editörleri / Language Editors

- Elizabeth Mary Earl** – İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye
Alan James Newson – İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Namen von phantastischen Wesen und Orten in den Türkischübersetzungen von Michael Endes Fantasyroman <i>Die unendliche Geschichte</i>	1
<i>Names of Fantastic Beings and Places in the Turkish Translations of Michael Ende's Fantasy Novel Die unendliche Geschichte</i>	1
Gülsüm Uğuz, Zehra Gülmüş	

Yeniden Çeviri Hipotezi Bağlamında Çeviri İntihali.....	17
<i>Translation Plagiarism in the Context of Retranslation Hypothesis</i>	17
Betül Parlak Cengiz	

Bir Yeniden Yazım Örneği Olarak <i>Frankenstein</i>	29
<i>Frankenstein As A Case of Rewriting</i>	29
Merve Sevtap Süren, Arsun Uras Yılmaz	

Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel gelişimi; Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar	53
<i>Formation and Historical Development of Dystopian Novels: Prominent Theoretical Approaches in Translating Dystopian Novels</i>	53
Necdet Neydim, Ali Polatel	

Türkiye'de Çeviribilim Bölümlerinde Teknoloji Edincini Kazandırmaya Yönelik Derslerin İncelenmesi	77
<i>Analysing Courses in Terms of Developing Technology Competence in the Translation Study Departments of Turkey</i>	77
Tuğçe Ören	

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Edgar Allan Poe: Şiirler ve Anılar	109
<i>Edgar Allan Poe: Poems and Memories</i>	109
Alev Bulut, Recai Er	

Çeviride Sadakat Problemi.....	115
<i>Loyalty Problem in Translation</i>	115
Azize Altunsoy	

Namen von phantastischen Wesen und Orten in den Türkischübersetzungen von Michael Endes Fantasyroman *Die unendliche Geschichte*

Names of Fantastic Beings and Places in the Turkish Translations of Michael Ende's Fantasy Novel *Die unendliche Geschichte*

Michael Ende'nin *Die unendliche Geschichte* Adlı Romanının Türkçe Çevirilerindeki Fantastik Varlık ve Yerlerin İsimleri

Gülsüm Uğuz¹ , Zehra Gülmüş²

¹Anadolu University, School of Foreign Languages, Eskişehir, Turkey

²Anadolu University, Faculty of Letters, Department of Translation and Interpreting, Eskişehir, Turkey

ORCID: G.U. 0000-0002-6615-1835;
Z.G. 0000-0001-8040-693X

Corresponding author:
Gülsüm Uğuz (Lecturer),
Anadolu University, School of Foreign Languages, Eskişehir, Turkey
E-mail: gulsumuguz@anadolu.edu.tr

Submitted: 15.09.2019

Accepted: 20.06.2020

Citation: Uğuz, G., & Gulmus, Z. (2020). Names of Fantastic Beings and Places in the Turkish Translations of Michael Ende's Fantasy Novel *Die unendliche Geschichte*. *Istanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 1-16.
<https://doi.org/10.26650/ijuts.2020.12.0001>

ZUSAMMENFASSUNG

Die Übersetzung der Kinder- und Jugendliteratur nimmt in der Translationswissenschaft eine besondere Stellung ein, da sie mit zahlreichen Übersetzungsproblemen verbunden ist. Dennoch liegen hierzu bislang nur wenige translationswissenschaftliche Untersuchungen vor. Mit der vorliegenden übersetzungskritischen Analyse von Michael Endes Fantasyroman *Die unendliche Geschichte* (1979) und dessen Übersetzungen ins Türkische soll ein Beitrag zur Schließung dieser Forschungslücke geleistet werden. Es liegen insgesamt vier Türkischübersetzungen vor, vorbereitet von zwei Übersetzern: Saadet Özkal (Ende 1986; 1999; 2017) und Saffet Günersel (Ende 1996). Alle vier Übersetzungen tragen denselben Titel *Bitmeyecek Öykü*. Die Übersetzer werden aufgrund von zahlreichen visuellen, sprachlichen und stilistischen Merkmalen des Kinder- und Jugendromans vor verschiedenen Übersetzungsproblemen gestellt. Hierzu gehören u. a. die Namen von phantastischen Wesen und Orten, die in der Romanhandlung eine wichtige Rolle spielen und die literarische Kreativität des Autors zum Vorschein bringen. Die Analyse von repräsentativen Namen anhand eines funktionalistisch und kindeszentrisch übersetzungskritischen Ansatzes (C. Nord und E. O'Sullivan) zeigt, dass die von den Übersetzern zur Lösung dieses Problems bevorzugten Übersetzungsverfahren zu recht unterschiedlichen Übersetzungen führen. Anhand der Beispielanalysen wird deutlich, dass Özkal's Übersetzungen eher ausgangstextorientiert sind und Günersel's Übersetzung eher funktional orientiert und somit mehr rezipientengerichtet ist.

Schlüsselwörter: Kinder und Jugendliteratur, *Die unendliche Geschichte*, *Bitmeyecek Öykü*, Funktionale Übersetzungskritik, Übersetzungsverfahren

ABSTRACT

The translation of children's and youth literature is of particular importance in Translation Studies but also poses many translation problems. However, there

has so far been limited research that focuses on translation criticism in the field of children's and youth literature. The aim of this study is to contribute to discussions on the translation of children's and youth literature based on the example of Michael Ende's fantasy novel *Die unendliche Geschichte* (1979) and its Turkish translations. Overall, there are four Turkish translations done by two translators Saadet Özkal (Ende 1986; 1999; 2017) and Saffet Günersel (Ende 1996). All translations have the same Turkish title *Bitmeyecek Öykü*. Translation work on the children's fantasy novel *Die unendliche Geschichte* involves many potential translation problems not least due to the use in the novel of specific visual, linguistic and stylistic means. Specific translation challenges in the novel include, inter alia, those that arise due to the prevalence of names of important fantastic beings and places, which indicate the author's creativity. This analysis, conducted within the scope of functional and child-centered theory of translation (C. Nord and E. O'Sullivan), shows that different translation techniques were used by the translators to overcome the particular translation challenges in the novel in question. The results suggest that Özkal's translations are source text oriented, and Günersel's translation is rather functional and target reader oriented.

Keywords: Michael Ende, *Die unendliche Geschichte*, *Bitmeyecek Öykü*, Functional Translation Criticism, Translation Techniques

ÖZ

Çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleri çevirisinin çeviribilim çalışmaları alanında özel bir konuma sahip olmasına ve beraberinde birçok çeviri sorunu getirmesine karşın bu alanda yapılan çeviri eleştirisi incelemeleri sınırlı sayıdadır. Çalışmanın amacı, Alman yazar Michael Ende'nin *Die unendliche Geschichte* (1979) adlı ünlü fantastik çocuk ve gençlik romanının Türkçe çevirileri örneğinde çocuk ve gençlik edebiyatı çevirisi alanına katkı sağlamaktır. Eserin toplamda Saadet Özkal (Ende 1986; 1999; 2017) ve Saffet Günersel (Ende 1996) tarafından hazırlanan dört çevirisi bulunmaktadır. Tüm çeviri eserler *Bitmeyecek Öykü* ismiyle yayımlanmıştır. Çevirmenlerin birçok çeviri sorunu ile karşılaşması, *Die unendliche Geschichte* adlı çocuk fantastik romanının çok sayıda kendine özgü görsel, dilsel ve biçimsel öğeler içermesinden kaynaklanmaktadır. Eserde bir çeviri sorunu oluşturan unsurlardan bir tanesi eserde büyük bir önem taşıyan ve yazarın yaratıcılığını ön plana çıkaran fantastik varlık ve yerlerin isimleridir. Çalışmada işlevsel ve çocuk/genç okur odaklı çeviri kuramı ışığında (C. Nord ve E. O'Sullivan) çeviri sorunu oluşturan fantastik varlık ve yer isimleri örnekleri ele alınmış, çevirmenlerin söz konusu çeviri sorunlarını aşmak için kullandıkları çeviri tekniklerinin farklılık gösterdiği saptanmıştır. Örnek incelemelerin sonucunda Özkal'ın çeviride daha çok kaynak metin odaklı, Günersel'in ise daha çok çevirinin işlevini dikkate alarak erek okur odaklı bir yaklaşımı benimsediği görülmektedir

Anahtar kelimeler: Michael Ende, *Die unendliche Geschichte*, *Bitmeyecek Öykü*, İşlevsel Çeviri Eleştirisi, Çeviri Teknikleri

Einleitung

Die Kinder- und Jugendliteratur (KJL)¹ wurde in der Translationswissenschaft lange Jahre vernachlässigt und als Sonderfall betrachtet (vgl. hierzu z. B. Reiss 1982: 7; O’Sullivan 1991/1992: 4; Koller 2011: 203). Grund dafür ist die auch heute noch oft anzutreffende Vorstellung, dass das Übersetzen von KJL im Vergleich zu Erwachsenenliteratur als „leicht“ und „problemlos“ eingestuft wird. Dabei ist, wie Katharina Reiß (1982: 1) im Jahre 1982 betont, eine Großzahl von KJL „ausgesprochen schlecht“ übersetzt. Inwiefern diese These tatsächlich zutrifft, ist eine Frage, die bislang nur begrenzt anhand von einzelnen Übersetzungen übersetzungskritisch näher untersucht worden ist (vgl. hierzu z. B. O’Sullivan 2000; Neydim 2003) und darum mit diesem Aufsatz weiter analysiert werden soll. Als Fallbeispiel soll Michael Endes im Jahre 1979 erschienener phantastischer Roman *Die unendliche Geschichte* und seine Übersetzungen ins Türkische dienen. Der in 40 verschiedene Sprachen übersetzte Fantasyroman ist ein Klassiker der KJL. Die erste türkische Übersetzung des Romans wurde im Jahre 1986 unter dem Titel *Bitmeyecek Öykü* veröffentlicht. Diese von Saadet Özkal angefertigte Übersetzung erschien im Verlag Ren (Ende 1986). Zehn Jahre später, im Jahre 1996, folgte eine von Saffet Günersel erstellte zweite Übersetzung mit demselben Titel. Diese Übersetzung wurde vom Verlag Kabalcı publiziert (Ende 1996) und unterscheidet sich schon auf den ersten Blick gestalterisch sowie inhaltlich deutlich von der Erstübersetzung Özkals. Eine dritte Übersetzung des Fantasyromans erschien im Jahre 1999 von der Erstübersetzerin Özkal (Ende 1999), erneut unter dem Titel *Bitmeyecek Öykü*. Bei dem Herausgeber handelt es sich diesmal jedoch um den Verlag Kabalcı, also jenem Verlag, der zuvor die Übersetzung von Günersel veröffentlicht hat. Die letzte und zugleich vierte Übersetzung des Romans erschien im Jahre 2017 im Verlag Pegasus (Ende 2017). Hierbei handelt es sich wiederholt um eine von Özkal erstellte Übersetzung. Insgesamt liegen somit drei Übersetzungen von Özkal vor, die von den drei verschiedenen Verlagen Ren, Kabalcı und Pegasus herausgegeben wurden.

Interessant ist, dass Michael Ende in der Türkei wohl ein bekannter Name ist und eine Reihe seiner Werke in der translationswissenschaftlichen Literatur behandelt worden sind (vgl. z. B. Neydim 2003; Yılmaz 2012; Köprülü 2017), jedoch gibt es, soweit festgestellt werden konnte, bislang keine translationswissenschaftliche Einzeluntersuchung zu den Türkischübersetzungen der *Unendlichen Geschichte*. Angeregt durch diese Forschungslücke ist die Masterarbeit mit dem Titel *Michael Endes Roman Die unendliche Geschichte im Türkischen. Eine übersetzungskritische Analyse* (Uğuz 2017) entstanden, auf deren Teilergebnissen die nachstehende Analyse basiert. Thema der Arbeit von Gülsüm Uğuz sind die Übersetzungsstrategien der Übersetzer im Umgang mit „Übersetzungsproblemen“. „Übersetzungsprobleme“ sind, um mit Nord zu sprechen, Aufgaben, die bei der Übersetzung eines AT in einen für eine bestimmte Zielfunktion vorgesehenen ZT gelöst werden müssen (Nord 2011: 120). In der genannten Studie von

1 Nachstehend wird wie folgt abgekürzt: Kinder- und Jugendliteratur: KJL; Ausgangstext: AT, Zieltext: ZT.

Uğuz werden ausgewählte Übersetzungsprobleme nach einem kindesgerecht und funktional orientierten Analysemodell (Emer O’Sullivan und Christiane Nord) hinsichtlich folgender systematisierter Aspekte analysiert: „Buchtitel“, „Kapiteleinteilung“, „Illustrationen“, „Kapiteleinleitung“, „Kapitelüberschriften“, „Eigennamen“, „suggestive Atmosphäre der Sprache“ und „assoziative Sprachschwierigkeiten“. Die vorliegende Analyse beschränkt sich angesichts des hier zur Verfügung stehenden Raumes allein auf einen der oben genannten Aspekte - den der „Eigennamen“ -, jedoch wird hierbei die jüngst erschienene vierte Türkischübersetzung des Romans (Ende 2017) ergänzend miteinbezogen.

Wie Uğuz (2017) darlegt, stellen in der *Unendlichen Geschichte* die Namen von phantastischen Wesen und Orten ein besonderes Übersetzungsproblem dar. Denn die Romanhandlung findet größtenteils in einer grenzenlosen Phantasiewelt statt und der literarische Einfallreichtum des Autors zeigt sich u. a. besonders deutlich bei der Namengebung von im Roman vorkommenden phantastischen Wesen und Orten. Ziel des vorliegenden Aufsatzes ist es übersetzungskritisch zu zeigen, auf welche Übersetzungsverfahren die oben genannten Übersetzer des Romans *Die unendliche Geschichte* zurückgegriffen haben um das Problem des Übersetzens von Namen von phantastischen Wesen und Orten zu lösen.

Wie Reiß in ihrer Abhandlung „Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik“ (1971) hervorhebt, sind „objektive Kriterien und sachgerechte Kategorien für die Beurteilung von Übersetzungen aller Art“ für eine wissenschaftlich fundierte Übersetzungskritik unerlässlich. Diese sollen „das Verlangen nach besseren Übersetzungen“ anregen, was letztendlich dazu führt, dass die „Qualität der Übersetzungen“ steigt (Reiß 1986: 7). In dem vom Reiß vorgelegten übersetzungskritischen Modell geht es hauptsächlich darum „objektiv - d. h. nachprüfbar - festzustellen, ob und inwieweit der zu beurteilende Text in der Zielsprache wiedergibt, was der Text in der Ausgangssprache enthielt“ (Reiß 1986: 13). Letzterer Anspruch gilt für Übersetzungen von KJL jedoch nur begrenzt, da hier, wie weiter unten ausgeführt wird, ein ziellesergerichtetes Übersetzen als gewichtiger erachtet wird.

Nachstehend werden zunächst die Besonderheiten des kinderliterarischen Übersetzens sowie die translationswissenschaftliche Stellung zur Problematik des Übersetzens von Namen in literarischen Werken kurz skizziert. Sodann wird am Beispiel von Einzelstellen aus den vier Türkischübersetzungen der Frage nachgegangen, wie die beiden Übersetzer mit dem Problem „Übersetzen von Eigennamen“ umgehen. Für die Analyse werden charakteristische Namen aus dem Roman gewählt und nach dem funktionalistischen Textanalysemodell von C. Nord, über das im nachstehenden Abschnitt gesprochen wird, näher betrachtet. Abschließend werden dann die Ergebnisse des Übersetzungsvergleichs nach der funktionalen Übersetzungstheorie von C. Nord unter besonderer Beachtung der von E. O’Sullivan genannten Kriterien für kindeszentriertes Übersetzen bewertet.

1. KJL in der Translationswissenschaft

Der Begriff KJL wird allgemein als Ober- und Sammelbegriff für all jene Werke verwendet, die für Kinder und Jugendliche zwischen 0-25 Jahren produziert werden. Ali Gültekin schlägt eine weitere Differenzierung des Sammelbegriffs KJL vor und unterscheidet dem Alter der anvisierten Lesergruppe folgend zwischen weiteren Subkategorien (Gültekin 2011: 36). *Die unendliche Geschichte* wird in der Regel für Kinder ab 12 Jahren empfohlen. Der Autor Ende lehnt jedoch eine Klassifizierung in Erwachsenen- und Kinderliteratur ab, denn in seinen Büchern richtet er sich eigentlich nicht nur an Kinder, sondern an das „Kind in uns allen“ (Hocke & Hocke 2009: 16f.).

Die allgemeine Auffassung der KJL besagt, dass zwei Aspekte bei jeder Art des Übersetzens besonders wichtig sind: die Situation und der Zweck. Nach Riita Oittinen nehmen Übersetzer hierbei Gebrauch von ihrem kulturellen Erbe und ihrer Leseerfahrungen. Bei der Übersetzung von KJL kommt ein dritter besonders wichtiger Aspekt hinzu: das „Bild von Kindern“ (Oittinen 2003: 250). Jedoch ist „das Bild von einem Kind“ nicht statisch, sondern wird von mehreren Faktoren, wie Zeit und Kultur mitgeprägt. Mitunter aus den oben genannten Gründen können bei der Übersetzung von KJL Übersetzungsprobleme entstehen. Übersetzungsprobleme in der Erwachsenenliteratur und in der KJL scheinen auf dem ersten Blick dieselben zu sein, doch müssen oft auf andere Lösungswege zurückgegriffen werden.

Bei der Unterscheidung von literarischer Literatur für Erwachsene und KJL wird oftmals die Zielgruppe von Kindern und Jugendlichen als speziell dargestellt und in den Vordergrund gerückt. Nach O’Sullivan muss jedoch vielmehr den charakteristischen Merkmalen der KJL Aufmerksamkeit geschenkt werden als der Adressierung. Die Unterschiede zwischen der KJL und der Allgemeinliteratur werden, so O’Sullivan, vor allem in der „Bestimmung des Gegenstands“, „in der Zugehörigkeit der Kinderliteratur zu zwei Systemen“ und „in der Asymmetrie der Kommunikation zwischen den an der Handlung Beteiligten“ deutlich (O’Sullivan 2000: 111). Oittinen und O’Sullivan haben gemeinsam, dass sie sich auf den kindlichen Leser konzentrieren und dementsprechend ein funktionalistisches Übersetzungskonzept befürworten, welches einen besonderen Wert auf die Rezipientenangemessenheit legt.

Wie oben erwähnt, wird für die vorliegende Studie das funktionalistische Textanalysemodell von Nord herangezogen, da dieses die Forderungen einer kindeszentrierten Übersetzungstheorie, wie sie von Oittinen und O’Sullivan gefordert wird, abdeckt. Nord versteht sich als Funktionalistin und folgt der Skopostheorie von K. Reiß und Hans J. Vermeer (1984), welche den „Translationszweck“ (*Skopos*) als alleinige „Richtschnur für eine Translation“ sieht. Da nach der Skopostheorie der AT nicht mehr als ein „Informationsangebot“ ist, verliert der AT als Maßstab für die Beurteilung einer Übersetzung seine Bedeutung (Reiß & Vermeer 1991). Auch Nord erwartet, dass eine Übersetzung die vor dem Übersetzungsprozess festgelegte Funktion in der Zielsituation, die „Funktionsgerechtigkeit“ erfüllt. Jedoch fordert Nord neben der „Funktionsgerechtigkeit“ als oberstes Ziel - im Gegensatz zur Skopostheorie – auch eine

„bestimmte Form der ‚Anbindung‘“ an den AT und führt den Begriff der „Loyalität“ ein. Translatoren sind, so Nord, gegenüber ihren gesamten Handlungspartnern, also Auftraggeber, ZT-Empfänger und auch AT-Verfasser, zur „Loyalität“ verpflichtet und dürfen diese nicht bewusst täuschen. Sämtliche Abweichungen von dem jeweiligen kulturspezifischen Übersetzungsverständnis müssen den Handlungspartnern mitgeteilt und erklärt werden (Nord 2003: 31ff.). Weiterhin betont Nord, dass aufgrund der tradierten Erwartung von einer literarischen Übersetzung die „Loyalität“ gegenüber dem AT-Autor bewahrt werden muss. Denn: „Was fiktive Charaktere wie zueinander sagen und einander antun, tun sie nicht von sich aus, sondern weil der Autor es so will. Dieses „Wollen“ des Autors oder der Autorin ist der funktionale Angelpunkt, der auch die Übersetzung bestimmt“ (Nord 1997: 38).

Für die „übersetzungsrelevante Textanalyse“, die nach Nord mit der Analyse des Übersetzungsauftrages beginnen und mit einem Vergleich zwischen AT und ZT fortgeführt werden muss, schlägt Nord die Anlehnung an die sog. *Lasswell*-Formel vor und unterscheidet zwischen folgenden „textexternen“ und „textinternen“ Faktoren:

„Textexterne Faktoren: Wer (Sender/Textproduzent) übermittelt wem (Adressat), wozu (Intention), über welches Medium (Medium/Kanal), wo (Ort), wann (Zeit), warum (Anlass) einen Text mit welcher Funktion (Textfunktion)?“ (Nord 2003: 24f. und 189ff.)

„Textinterne Faktoren: Worüber (Textthema) sagt er/sie was (Textinhalt), (was nicht) (Präsuppositionen), in welcher Reihenfolge (Textaufbau), unter Einsatz welcher nonverbalen Elemente, in welchen Worten (Lexik), in was für Sätzen (Syntax), in welchem Ton (suprasegmentale Merkmale), mit welcher Wirkung?“ (Nord 2003: 24f. und 189ff.)

Für die vorliegende Übersetzungsanalyse ist Nord's eigentlich didaktisch gedachte Textanalysemodell insofern bedeutend, als mit Bestimmung der „textexternen“ Faktoren retrospektiv ein Hinweis auf den *Skopos* der Übersetzungen und die von den Übersetzern gewählte Übersetzungsstrategie erschlossen werden kann. Im Analyseteil wird darum zunächst ein Blick auf die sog. „Paratexte“ geworfen. „Paratexte“ sind nach Genette (2014: 10) alle Texte und Inforationen, die über den „eigentlichen“ Text hinausgehen und als „Gebrauchsanweisung“ dienen. Dazu mehr weiter unten. Im Anschluss daran werden die „textinternen“ Faktoren anhand repräsentativer Beispiele zu Übersetzungen von Namen von phantastischen Wesen und Orten analysiert.

2. Analytischer Teil

2.1. Eigennamen als Übersetzungsproblem

Wie in der literaturwissenschaftlichen Forschung bekannt, nehmen Namen in literarischen Werken in der Regel einen wichtigen Platz ein. Die Namengebung von literarischen Figuren ist oft eine Schwierige, da sie eher selten dem Zufall, sondern einer bewussten Entscheidung des Autors unterliegt und mitunter als Mittel zur Rezeptionssteuerung dient. Schwieriger als die Namengebung gilt das Übersetzen von solchen literarischen Namen. Für die

Translationswissenschaft sind Namen aus Märchen, Kinderbüchern und literarischen Texten von besonderem Interesse, vor allem wenn sie z.B. einen konnotativen Wert haben und dadurch ein Übersetzungsproblem darstellen. Zu den Aufgaben eines Übersetzers gehört es nach Andreas F. Kelletat im Werk vorkommende Namen, die einen konnotativen Wert haben, zu erkennen, um diese dann nicht nur in eine neue Sprache, sondern auch zugleich in eine neue Kultur zu übersetzen (Kelletat 2003: 297f.).

Auch im Roman *Die unendliche Geschichte* spielen Namen eine besondere Rolle. Da sich die Romanhandlung zum größten Teil in einer Phantasiewelt zuträgt, wird der literarische Einfallsreichtum von Ende besonders bei der Namengebung deutlich. Dies bestätigt Ende selbst indem er die Namengebung in literarischen Werken als einen „schöpferischen Akt“ beschreibt, indem eine Bindung zu jemanden oder etwas aufgebaut und ihm Wirklichkeit verlieht wird (Hocke & Hocke 2009: 146). Der Leser wird mit zahlreichen Neubildungen von Eigennamen konfrontiert, welche die Einmaligkeit und Fremdheit von Phantasien, die phantastische Welt in der *Unendlichen Geschichte*, unterstreichen. Diese sind für den kindlichen Leser erst dann verständlich, wenn sie vom Autor durch metasprachliche Kommentare charakterisiert werden. Die Charaktere „Bastian Balthasar Bux“ und „Karl Konrad Koreander“ gehören der realen Welt in *Die unendliche Geschichte* an und sind wohlhmöglich die einzigen geläufigen Namen, die im gesamten Roman vorkommen. Alle anderen Namen von Geschöpfen oder Orten in Phantasien sind Produkte des literarischen Einfallsreichtums Endes (Aschenberg 1991: 90f.). Diese stellen für die Übersetzer, wie unten an verschiedenen Beispielen gezeigt werden soll, ein Übersetzungsproblem dar.

Hierbei ist es interessant der Frage nachzugehen, welcher Übersetzungsstrategie die Übersetzer Özkal und Günersel gefolgt sind und mit welchen „Übersetzungsverfahren“ sie das besagte Übersetzungsproblem versucht haben zu lösen. Bei „Übersetzungsverfahren“ handelt es sich um „Techniken der Übersetzung“ die auf Textabschnitte angewandt werden und von der Übersetzungsmethode und vom Sprachen- bzw. Kulturpaar abhängen. Zu den bekanntesten Übersetzungsverfahren gehören Entlehnung, Ersetzung, Expansion, Reduktion, Modulation, Adaption u. a. (Schreiber 2003: 151f.; Berk 2005: 104). In der translationswissenschaftlichen Forschung wird die Wiedergabe von Namen als ein Problem gesehen, für das es keine allgemeingültige „Lösung“ gibt. Es können - je nach Textsorte und Forderung der Übersetzung – verschiedene Übersetzungsstrategien und Übersetzungsverfahren angewandt werden (Kelletat 1999; Newmark 2004).

Wie oben erwähnt, sind „Paratexte“ für übersetzungskritische Analysen von großer Bedeutung, da es durch sie möglich ist Hinweise zum Übersetzungsauftrag einer Übersetzung und zur Übersetzungsstrategie des Übersetzers zu erschließen. Zu den „Paratexten“ einer Übersetzung wird nach Genette (2014: 10) die gesamte Aufmachung zur Übersetzung gezählt, welche Buchumschlag, Klappentext, Vor- und Nachworte des Übersetzers oder Herausgebers sowie Interviews, Berichte des Übersetzers beinhaltet. Ein Blick auf die „Paratexte“ der hier

zu untersuchenden vier Übersetzungen zeigt, dass kein Hinweis auf den *Skopos* der jeweiligen Übersetzung und die vom Übersetzer gewählte Übersetzungsstrategie vorliegt. Hieraus folgend kann davon ausgegangen werden, dass den Romanübersetzungen als Translationszweck keine Funktionsänderung, z. B. in Form einer „Bearbeitung“, zugrunde liegt.

2.2. Beispielanalysen

In Ende Roman *Die unendliche Geschichte* begegnen sich eines Tages die vier verschiedenen phantastischen Geschöpfe „Das Irrlicht“, „Der Winzling“, „Der Nachtab“ und „Der Felsenbeißer“ im Haulewald. In kurzer Zeit bemerken sie, dass alle als Boten unterwegs sind, um über ein Ereignis zu berichten, dass sich in ganz Phantasien verbreitet. Jene vier Geschöpfe heißen der Reihe nach „Blubb“, „Ückück“, „Wüschwusul“ und „Pjörnrachzarck“.

Beispiel 1				
AT:	Blubb (S. 22)	Ückück (S. 22)	Wüschwusul (S. 22)	Pjörnrachzarck (S. 22)
ZT 1:	Blubb (S. 24)	Ückück (S. 24)	Wuschwusul (S. 24)	Pjörnrachzarck (S. 24)
ZT 2:	Blubb (S. 27)	Ückück (S. 27)	Wuschwusul (S. 27)	Pjörnrachzarck (S. 27)
ZT 3:	Blubb (S. 27)	Ückück (S. 27)	Wuschwusul (S. 27)	Pjörnrachzarck (S. 27)
ZT 4:	Blubb (S. 27)	Ückück (S. 27)	Wuschwusul (S. 27)	Pjörnrachzarck (S. 27)

Wie die obige Tabelle zeigt, wurden die Namen der vier Geschöpfe in allen Türkischübersetzungen direkt aus dem AT übernommen. Die Namen mögen auf dem Blick seltsam zu erscheinen, doch handelt es sich keines Falles um eine willkürliche Namengebung. Ende unterstützt seine Namengebung mit Hinweisen auf ihre Sprechweise und hilft dem ZT-leser dadurch sich den jeweiligen Charakter des Geschöpfes vorstellen zu können. Es handelt sich hierbei also um eine onomatopoetische Namengebung, welche klangsymbolische Namen verwendet um einen Charakter durch seinen Namen vorzustellen. Wie unten an verschiedenen Beispielen weiter ausgeführt wird, haben auch diese Namen erst mit den im Roman beschriebenen Erklärungen und Kommentaren einen Sinn. So besteht der Name „Ückück“ aus zwei aufeinanderfolgenden gleichen Silben um beginnt mit dem Umlaut „ü“. Bei der Artikulierung des Umlauts werden die Lippen spitz geformt, womit die piepsige Stimme des Winzlinges betont werden soll (Kromp 2008: 89): „Der Winzling stand auf, ging ein paar Schritchen auf den Ankömmling zu und piepste: ‚Wenn ich richtig sehe, so sind auch Sie in Ihrer Eigenschaft als Bote hier?‘“ (Ende 1979: 22). Wie im obigen Zitat zu erkennen, beschreibt Ende selbst die Sprechweise des Winzlings näher indem er „piepste“ anstatt von „sagte“ verwendet. Das äußere Aussehen des Geschöpfes wird im Roman passend dazu als ein „überaus feingliedriges Kerlchen in einem bunten Anzüglein und mit einem roten Zylinder auf dem Kopf“ beschrieben, dass leicht zu übersehen ist (Ende 1979: 20). Grafisch wird dies zusätzlich durch die im Roman abgebildeten Illustrationen von Roswitha Quadflieg unterstützt (Ende 1979: 18).

Auch der Name des Felsenbeißers „Pjörnrachzarck“ bedient sich der Klangsymbolik. Die „knatternde“ Sprechweise des Geschöpfes, die dem Zermalmen von Steinen gleicht, wird durch den Klang des Namens nachgeahmt: „„Angenehm!“, knarrte der Felsenbeißer, ‚ich bin Pjörnrachzarck““ (Ende 1979: 22). Im Roman wird der Felsenbeißer passend zu seinem Namen als ein zehn Fuß langer Riese aus grauem Stein beschrieben der mit einem aus Gestein angefertigten Fahrrad unterwegs ist auf einem Fahrrad mit Rädern aus Stein dargestellt (Ende 1979: 19f.).

Der Nachtalb „Wüschwusul“ wird als ein pechschwarzes einer fellbedeckten Raupe ähnelndes Geschöpf mit schwarzen Wuschelhaaren und großen Kugelaugen dargestellt, das mit einer Fledermaus unterwegs ist (Ende 1979: 20). Die wiederholende Verwendung des Vokals „u“ im Namen und Ausrufe wie z.B. „Huhu!“ (Ende 1979: 22, 24 u. 25) und „Huuu!“ (Ende 1979: 23) machen auf die typische Artikulation des Nachtalbs aufmerksam. Der Name verweist außerdem auf die Wuschelhaare, die ein wichtiges Merkmal des Nachtalbs sind:

„Die zweite Gestalt, die rechts vom Feuer saß, war ein Nachtalb. [...] Er gestikuliert heftig beim Sprechen mit zwei winzigen rosa Händchen und dort, wo unter den schwarzen Wuschelhaaren vermutlich das Gesicht war, glühten zwei große kreisrunde Augen wie Monde“ (Ende 1979: 20).

Die direkte Übernahme des Namen „Wüschwusul“ in den Türkischübersetzungen führt dazu, dass der Verweis auf die Wuschelhaare durch die Klangsymbolik selbst ausfällt. Der Leser erfährt sowohl aus dem Kontext als auch durch die grafischen Darstellungen im Roman, dass der Nachtalb „Wüschwusul“ Wuschelhaare hat, doch ein literarisches Element des Autors geht durch die Übernahme verloren. O’Sullivan (2000: 207f.) bezeichnet einen Verlust dieser Art als „Zähmung sprachlicher Kreativität“.

Wie in der obigen Tabelle zu sehen ist, wird auch die Schreibweise aller vier Namen direkt übernommen. Die Wirkung jener klangsymbolischen Namen ist somit nicht mehr gesichert. Der ZT-Leser wird mit Buchstabenkombinationen, wie z.B. „ck“, „ch“ und „sch“ konfrontiert, die im Türkischen nicht vorhanden sind und dessen Aussprache dem ZT-Leser nicht bekannt sein dürfte. Auch bei der Aussprache von einzelnen Buchstaben wie z.B. bei „c“ und „j“ gibt es Differenzen zwischen dem Deutschen und Türkischen. Diese Unterschiede hindern den ZT-Leser davor eine Verbindung zwischen der Klangsymbolik der Namen und den Erklärungen und Kommentaren zu den Geschöpfen herzustellen. Das oben geschilderte Problem könnte durch die Anpassung von Buchstaben und Buchstabenkombinationen der AS an das System der ZS gelöst werden. Die Namen „Ückück“ und „Wüschwusul“ könnten nach einer orthographischen Assimilation ans Türkische z.B. „Ükük“ und „Vuşvuzul“ lauten.

Beispiel 2	
AT:	Die Uralte Morla (S. 58, 59) oder Morla (S. 58, 59, 60)
ZT 1:	Kadim Morla (S. 65, 66,) oder Morla (S. 65, 66, 67)
ZT 2:	Asırlık İhtiyar Morla (S. 70, 71) oder Morla (S. 70, 71, 72)
ZT 3:	Kadim Morla (S. 72, 74) oder Morla (S. 72, 73, 74)
ZT 4:	Kadim Morla (S. 72, 73, 74) oder Morla (S. 72, 73, 74)

„Die uralte Morla“ ist eine alte, weise, riesige Schildkröte im Roman *Die unendliche Geschichte*. Sie ist so groß, dass „Hornberg“, ein Ort Phantásiens, das tief in den „Sümpfen der Traurigkeit“ liegt, eigentlich ein Teil von ihr ist. Der Name des phantastischen Geschöpfes besteht aus dem Namen „Morla“ und dem vorgestellten Adjektiv „uralt“. Der Name „Morla“ wird in allen vier Türkischübersetzungen direkt übernommen. Wie oben zu sehen ist, wird jedoch das vorgestellte Adjektiv „uralt“ im Türkischen durch „Kadim“ oder „Asırlık İhtiyar“ ersetzt. Diese teils Übernahme, teils Übersetzung hat zur Folge, dass das im AT vorhandene Wortspiel zwischen dem Namen „Morla“ und dem Ort, wo sie lebt, verloren geht. Denn „Morla“ lebt in einem Sumpfgebiet: „Weit, weit von hier im Norden liegen die Sümpfe der Traurigkeit. Mitten in diesen Sümpfen ragt der Hornberg auf. Dort wohnt die Uralte Morla“ (Ende 1979: 54). Im Deutschen sind die Begriffe „Sumpf“ und „Moor“ synonym zueinander. Ende macht sich Gebrauch von dieser Bedeutungsgleichheit und spielt mit dem Namen „Morla“ womöglich auf „Moor“ an, da die „Uralte Morla“ im Sumpf- bzw. Mooregebiet lebt. Das hier verwendete sprachstilistisch-literarische Element geht in den Türkischübersetzungen verloren, da das im AT verwendete Wortspiel in der ZS in dieser Art nicht wiedergegeben werden kann. Hier werden die Übersetzer von *Die unendliche Geschichte* mit einem in der Translationswissenschaft bekannten Übersetzungsproblem konfrontiert, denn:

„Jede Sprache verbindet Form und Bedeutung auf weitgehend arbiträre und sprachspezifische Weise, so daß die Verknüpfung von formaler Ähnlichkeit und semantischer Verschiedenheit, die ein Wortspiel in einer Sprache möglich macht, in einer anderen Sprache sehr oft nicht wiedergegeben werden kann“ (Delabastita 2003: 285).

Beispiel 3				
AT:	Lirr (S. 125)	Baureo (S. 126)	Schirk (S. 126)	Mayestril (S. 126)
ZT 1:	Lirr (S. 134)	Baureo (S. 134)	Schirk (S. 134)	Mayestril (S. 134)
ZT 2:	Lirr (S. 144)	Baureo (S. 144)	Schirk (S. 144)	Mayestril (S. 144)
ZT 3:	Lirr (S. 153)	Baureo (S. 153)	Schirk (S. 153)	Mayestril (S. 153)
ZT 4:	Lirr (S. 149)	Baureo (S. 149)	Schirk (S. 149)	Mayestril (S. 149)

Wie die obige Tabelle zeigt, wurden die Namen der vier Windriesen „Lirr“, „Baureo“, „Schirk“ und „Mayestril“ in allen Türkischübersetzungen so wie sie sind beibehalten. Besonders bei drei von ihnen ist eine Ähnlichkeit zu Windenamen, die in Wirklichkeit existieren, erkennbar. Es wird daher vermutet, dass die Namen der Windriesen „Baureo“, „Schirk“ und „Mayestril“ von den Windenamen „Boreas“, „Schirocco“ und „Mistral“ abgewandelt wurden (<http://ggweather.com/winds.html>). Die Namengebung des im Roman aus westlicher Richtung wehenden Windes „Mayestril“ soll an dieser Stelle etwas näher betrachtet werden. Auf dem ersten Blick stößt die Ähnlichkeit zum Begriff „Majestät“ ins Auge. Es handelt sich hierbei möglicherweise um eine bewusste Entscheidung Endes, da „Mistral“ ursprünglich ein starker Fallwind aus nordwestlicher Richtung ist. Diese Stärke wird durch die die Ähnlichkeit von „Mayestril“ zum Begriff „Majestät“ betont, da dieser mit Erhabenheit, Größe, Würde und Hoheit in Verbindung gebracht wird (Duden online, 2019, Stichwort: „Majestät“).

Darüber hinaus ist folgendes festzustellen: Die Bezeichnung „mistral“ stammt ursprünglich von „maestre“ (frz. *maître*) ab und bedeutet Hauptwind. Somit wird die Stärke und Relevanz des Windes „Mayestril“ auch semantisch betont. Ende betont diese Stärke vermutlich durch die Verwendung des Namens „Mayestril“, indem er auf die Anrede „Majestät“ anspielt (Mládková 2009: 59).

Die türkische Entsprechung des Begriffs „Majestät“ lautet „majeste“. Der Begriff wurde durch eine orthographisch assimilierte Entlehnung aus dem Französischen in den türkischen Wortschatz aufgenommen. Beide Begriffe ähneln sich phonologisch stark, sodass das weiter oben erläuterte sprachstilistisch-literarische Element des Autors als Konnotation in den Türkischübersetzungen erhalten wurde. Diese Konnotation hätte jedoch durch eine Buchstabenadaption ans Türkische verstärkt werden können, indem das „Y“ in „Mayestril“ durch ein „J“ ersetzt wird.

Beispiel 4	
AT:	Der Haulewald (S. 19, 20)
ZT 1:	Aşka Çağrı Ormanı (S. 21)
ZT 2:	Cinler Ormanı (S. 23)
ZT 3:	Aşka Çağrı Ormanı (S. 21)
ZT 4:	Amansız Orman (S. 23)

„Der Haulewald“ ist ein wichtiger Ort in *Die unendliche Geschichte*, da sich die vier Boten „das Irrlicht“, „der Winzling“, „der Nachtalb“ und „der Felsenbeißer“ erstmals hier begegnen und bemerken, dass alle unterwegs sind um der „Kindlichen Kaiserin“ vom „Nichts“ zu berichten. Der Ort wird als ein großer, düsterer Wald Phantásiens beschrieben, wo das Heulen des Windes zwischen den Zweigen ertönt (Hocke & Hocke 2009: 109). Wie oben zu sehen ist, wird der „Haulewald“ in der ersten und zweiten Übersetzung (ZT 1 und ZT 3) von Özkal mit

„Aşka Çağrı Ormanı“ [Der Wald Aufruf zur Liebe] ins Türkische übersetzt. Hierzu verwendet sie das Übersetzungsverfahren der Modulation, sodass der erste Satz des ersten Kapitels mit dem Buchstaben „A“ eingeleitet wird. Denn die besondere Aufmachung des Romans erfordert, dass jedes der 26 Kapitel mit einem Buchstaben in der alphabetischen Reihenfolge von A bis Z beginnt. Dennoch ist Özkals Entscheidung für „Aşka Çağrı Ormanı“ semantisch schwer nachvollziehbar, denn wie oben bereits beschrieben handelt es sich bei dem „Haulewald“ um einen großen Wald mit einer düsteren Atmosphäre. Durch die Übersetzung mit „Aşka Çağrı Ormanı“ wird dagegen eine positiv einladende Stimmung, also genau das Gegenteil, erweckt. Günersel (ZT 2) löst das Problem hinsichtlich der Einleitung mit dem Buchstaben „A“ durch die Hinzufügung eines in Türkisch mit „A“ beginnenden Wortes und übersetzt „Haulewald“ mit „Cinler Ormanı“ [Dschinnwald]. Im islamischen Volksglauben wird unter dem Begriff „cin“ [Dschinn] „böser Geist“ verstanden (Duden online, 2019, Stichwort: „Dschinn“). Mit dieser Übersetzung schafft es Günersel die düstere Stimmung des „Haulewalds“ im Vergleich zu „Aşka Çağrı Ormanı“ eher wiederzugeben. Günersels Übersetzung gilt somit sowohl funktionsgerecht als auch „loyal“ im Sinne von Nord. In der Viertübersetzung des Romans wählt Özkal die Bezeichnung „Amansız Orman“ [gnadenloser/bösartiger Wald], womit auch sie es schafft eine „funktionsgerechte“ und „loyale“ Übersetzung zu erzielen.

Beispiel 5	
AT:	Der Magnolienpavillon (S. 30, 33)
ZT 1:	Manolya Pavyonu (S. 33, 37)
ZT 2:	Manolya Pavyonu (S. 36, 41)
ZT 3:	Manolya Köşkü (S. 37, 41)
ZT 4:	Manolya Köşkü (S. 36f., 41)

An der höchsten Stelle und im Herzen des „Elfenbeinturms“ befindet sich der „Magnolienpavillon“. Der „Elfenbeinturm“ ist der Wohnort der „Kindlichen Kaiserin“ und unterscheidet sich sehr stark von dem uns bekannten Bild eines Turmes. Er sieht von weitem wie ein spitzer Bergkegel aus, der wie eine Schneckenmuschel in sich gedreht ist. Der „Magnolienpavillon“ selbst gleicht einer weißen Magnolienknospe und öffnet sich bei schönen Vollmondnächten (Hocke & Hocke 2009: 70ff.). Da durch diese Beschreibung offensichtlich ist wie der „Magnolienpavillon“ in *Die unendliche Geschichte* aussieht, passt folgende Definition des Begriffes „Pavillon“ am geeignetsten: „zu einem größeren Komplex gehörender selbstständiger Bau. Der „Magnolienpavillon“ wird sowohl in der Erstübersetzung von Özkal als auch in der Zweitübersetzung von Günersel mit „Manolya Pavyonu“ ins Türkische übersetzt. Da der Begriff „Pavyon“ im Türkischen auch als Bezeichnung für einen Nachtclub verwendet wird, besteht die Gefahr das die Übersetzung als „Manolya Pavyonu“ bei dem kindlichen Leser zu Missverständnissen führt (Türk Dili Kurumu, TDK, online,

2019, Stichwort: „pavyon“). In der dritten und vierten Übersetzung des Romans hebt Özkal eventuelle Missverständnisse auf, indem sie anstatt von „Manolya Pavyonu“ die Bezeichnung „Manolya Köşkü“ verwendet.

Beispiel 6	
AT:	Das gräserne Meer (S. 38)
ZT 1:	Ot Denizi (S. 43)
ZT 2:	Yeşeren Deniz (S. 47)
ZT 3:	Ot Denizi (S. 48)
ZT 4:	Ot Denizi (S. 47)

Die Heimat der Grasleute namens „Das gräserne Meer“ ist eine Prärie in Phantásien. Der Ort wurde so benannt, da er so groß und flach wie ein Meer ist und sehr hohes, saftiges Gras in der Prärie wächst. An windigen Tagen weht der Wind über das hohe Gras, wodurch Wellen über die Ebene ziehen und es wie Wasser rauscht (Ende 1979: 38). Wie die obige Tabelle zeigt, entscheidet sich Özkal das „gräserne Meer“ in allen drei Türkischübersetzungen (ZT 1, ZT 3 und ZT 4) mit „Ot Denizi“ zu übersetzen. Im Türkischen wird das Adjektiv „ot“ jedoch eher als Entsprechung für Unkraut verwendet. Der Begriff „Gras“ wird hingegen mit „çayır“ und „çimen“ ins Türkische übersetzt. Die Verwendung von „ot“ bringt die Gefahr mit sich, dass der ZT-Leser einen negativen Eindruck von der Prärie bekommt. Ende beschreibt den Ort jedoch ganz im Gegenteil als „[...] eine Prärie, die tatsächlich soweit und groß und flach war wie ein Meer [ist]. Saftiges Gras wuchs mannshoch, und wenn der Wind darüber hinstrich, zogen Wellen über die Ebene wie auf dem Ozean und es rauschte wie Wasser“ (Ende 1979: 38). In der Zweitübersetzung von Günersel wird das „Das gräserne Meer“ mit „Yeşeren Deniz“ in Türkische übersetzt. Die Infinitivform des hier verwendeten Begriffs „yeşeren“ ist „yeşermek“ und bedeutet im Deutschen „grün werden“. Die Bezeichnung „Yeşeren Deniz“ kann somit mit „das grün werdende Meer“ ins Deutsche übersetzt werden. Diese Entscheidung von Günersel ist semantisch nachvollziehbar, da Gras mit der Farbe Grün assoziiert wird. Somit passen die Benennung des Ortes und die oben von *Die unendliche Geschichte* zitierte Beschreibung des Ortes zusammen. Der ZT-Leser assoziiert somit ein ähnliches Bild vom „gräsernen Meer“ wie der AT-Leser, womit die Übersetzung sowohl „funktionsgerecht“, als auch „loyal“ wird.

3. Fazit

Im Rahmen dieser Arbeit sollte übersetzungskritisch gezeigt werden, auf welche Übersetzungsverfahren die zwei Übersetzer Saadet Özkal (= ZT 1, ZT 3 und ZT 4) und Saffet Günersel (= ZT 2) zurückgegriffen haben, um das Problem des Übersetzens von Namen von phantastischen Wesen und Orten in *Die unendliche Geschichte* zu lösen. Wie die obigen Beispielanalysen zeigen, liegen sprachliche Differenzen zwischen ZT 1 und ZT 2 vor, doch im

Allgemeinen schaffen es beide Türkischübersetzungen „Funktionsgerechtigkeit“ und „Loyalität“ zu erzielen. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass somit dem ZT-Leser ebenso wie dem AT-Leser ein unterhaltsamer, aber gleichzeitig auch sehr anspruchsvoller Roman geboten wird.

Die oben dargestellten Ergebnisse zu ZT 1 rechtfertigen die Aussage, dass Özkals Übersetzung etwas „verfremdend“ wirkt, da sie sich bei der Übersetzung von Namen teilweise streng an die Formulierungen des AT orientiert. Viele oben diskutierte Beispiele zeigen jedoch, dass Özkal sich methodisch an eine Rezipienten berücksichtigende „funktionsgerechte“ Übersetzung anlehnt. Wie der Übersetzungsvergleich darstellt, erfordert dies „Adaptionen“ verschiedener Art. Diese haben wiederum oft zur Konsequenz, dass sprachstilistische Mittel des Erzählers verloren gehen. „Die Zähmung sprachlicher Kreativität“ kommt, um mit O’Sullivan zu sprechen, bei ZT 1 somit oftmals zum Vorschein.

Durch die Auswertung der Ergebnisse zu Günersels Übersetzung (= ZT 2), konnte nachgewiesen werden, dass diese im Vergleich zu ZT 1 einen größeren Wert auf eine rezipientengerichtete Übersetzung legt. Aufgrund der Unterschiede des Sprachenpaars wird jedoch auch Günersel mit Problemen konfrontiert, die auch von ihm nur bis zu einem gewissen Maße gelöst werden können, so wie z. B. das Übertragen von Sprachspielen. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass Günersel eine „funktionsgerechte“ Übersetzung anstrebt, die aufgrund verschiedener Anpassungen an die ZK als kindeszentriert bewertet werden kann. Doch „Adaptionen“ haben zur Konsequenz, dass charakteristische Kennzeichen des Werkes verloren gehen.

Anhand von den Ergebnissen zu Saadet Özkals Zweitübersetzung (= ZT 3) konnte nachgewiesen werden, dass es sich bei dieser um eine überarbeitete Neuveröffentlichung ihrer Erstübersetzung handelt. Es wurden lediglich kleine Verbesserungen vorgenommen und veraltete Formulierungen unter Beachtung des kindlichen Lesers zeitgemäß angepasst. Dasselbe trifft auch für die Saadet Özkals Drittübersetzung (= ZT 4) zu. Auch hier werden lediglich minimale Verbesserungen vorgenommen und zeitgemäß angepasst. Interessant wäre es im Anschluss an die vorliegende Studie der Frage nachzugehen, welche weiteren Neuerungen in der letzten Neuübersetzung von Özkal vorgenommen wurden.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

LITERATURVERZEICHNIS/REFERENCES

- Aschenberg, H. (1991). *Eigennamen im Kinderbuch: eine textlinguistische Studie*, Tübingen: Gunter Narr.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, İstanbul: Multilingual.
- Delabastita, D. (2003). 'Wortspiele' (Übers.: P. Kußmaul) in M. Snell-Hornby, H. G. Hönl, P. A. Kußmaul & P. A. Schmitt (Hrsg.), *Handbuch Translation* (2. verb. Aufl.). Tübingen: Stauffenberg, 285-288.
- Ende, M. (1979). *Die unendliche Geschichte*, Stuttgart: Thienemann.
- Ende, M. (1986). *Bitmeyecek Öykü* (Übers.: S. Özkal), İstanbul: Ren.
- Ende, M. (1996). *Bitmeyecek Öykü* (Übers.: S. Günersel), İstanbul: Kabalıcı.
- Ende, M. (1999). *Bitmeyecek Öykü* (Übers.: S. Özkal), İstanbul: Kabalıcı.
- Ende, M. (2017). *Bitmeyecek Öykü* (Übers.: S. Özkal), İstanbul: Pegasus.
- Genette, G. (2014). *Paratexte. Das Buch vom Beiwerk des Buches. Mit einem Vorwort von Harald Weinrich* (Übers.: D. Hornig), (5. Aufl.), Frankfurt: Suhrkamp.
- Gültekin, A. (2011). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazıları*. İstanbul: Erdem.
- Hocke, P., & Hocke, R. (2009). *Michael Ende. Die unendliche Geschichte. Das Phantásien-Lexikon*. Stuttgart/Wien: Thienemann.
- Kelletat, A. F. (2003). 'Eigennamen' in M. Snell-Hornby, H. G., P. A. Kußmaul & P. A. Schmitt (Hrsg.), *Handbuch Translation* (2. verb. Aufl.). Tübingen: Stauffenberg, 297-298.
- Köprülü, S. G. (2017). 'Übersetzungsstrategien der Kinderliteratur. Eine Analyse am Beispiel der türkischen Übersetzung von Michael Endes Der Teddy und die Tiere', *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 5 (2), 182-194. (online) <http://dergipark.gov.tr/diyalog/issue/34459/379322>, [16. Mai 2019].
- Koller, W. (2011). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft* (6. Aufl.), Wiebelsheim: Quelle und Meyer.
- Kromp, I. (2008). *Eigennamen in der deutschen und polnischen Kinderliteratur unter textlinguistischem und translatorischem Aspekt* (Bd. 24), Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Mládková, T. (2009) *Michael Endes Unendliche Geschichte und ihre Übersetzungen ins Tschechische und Norwegische. Eine Übersetzungskritik*. Thesis (MA). Norwegen: Universitas Osloensis. (online) <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25654/Masteroppgave.ferdig.pdf?sequence=1> [15. Mai 2019].
- Newmark, P. (2004). 'Names as a translation problem' in H. Kittel, A. P. Frank, N. Greiner, T. Hermans, W. Koller, J. Lambert, . . . J. Lambert (Hrsg.), *Übersetzung: Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft; 26.1)* (Bd. 26.1). Berlin / New York: Walter de Gruyter, 527-530.
- Neydim, N. (2003). *80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Bu Yayınevi.
- Nord, C. (1997). 'So treu wie möglich? Die linguistische Markierung kommunikativer Funktionen und ihre Bedeutung für die Übersetzung literarischer Texte' in R. Keller (Hrsg.), *Linguistik und Literaturübersetzen*. Tübingen: G. Narr, 35-59.
- Nord, C. (2003). *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methoden und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse* (3. Aufl.), Tübingen: Julius Groos.
- Nord, C. (2011). *Funktionsgerechtigkeit und Loyalität. Theorie, Methode und Didaktik des funktionalen Übersetzens*, Berlin: Frank & Timme, 115-125.
- O'Sullivan, E. (1991/1992). 'Kinderliterarisches Übersetzen', *Fundevogel*, 93/94 Dezember/Januar, 4-9.

- O'Sullivan, E. (2000) *Kinderliterarische Komparatistik*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Oittinen, R. (2003). 'Kinderliteratur' (Übers.: P. Kußmaul) in M. Snell-Hornby, H. G., P. A. Kußmaul & P. A. Schmitt (Hrsg.), *Handbuch Translation* (2. verb. Aufl.). Tübingen: Stauffenberg, 250-253.
- Pedrini, E. (2014) *Die Übersetzung von Bilderbüchern: Das Verhältnis zwischen Text und Bild*, Hamburg: Diplomica Verlag.
- Reiss, K. (1982) 'Zur Übersetzung von Kinder- und Jugendbüchern. Theorie und Praxis', *Lebende Sprachen*, 27 (1), 7-13.
- Reiß, K. (1986). *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen* (3. Aufl.), München: Hueber.
- Reiß, K., & Vermeer, H. J. (1991). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* (2. Aufl.), Tübingen: M. Niemeyer.
- Schreiber, M. (2003). 'Übersetzungstypen und Übersetzungsverfahren' in M. Snell-Hornby, H. G., P. A. Kußmaul & P. A. Schmitt (Hrsg.), *Handbuch Translation* (2. verb. Aufl.). Tübingen: Stauffenberg, 151-154.
- Stolze, R. (2001). *Übersetzungstheorien. Eine Einführung* (3., aktual. Aufl.), Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Uğuz, G. (2017). *Michael Endes Roman 'Die unendliche Geschichte' im Türkischen. Eine übersetzungskritische Analyse*. Thesis (MA). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. (online) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RrI-Krk3A-RkF4YfHofuk-C5WaKOhkp4VGfgBYyDjftg3y4rD-a5kvkOy_Z2viLv [10. Mai 2019].
- Yılmaz, T. (2012). *Michael Ende'nin 'Momo' Adlı Eserinin Türkçe Çevirisine Eleştirel Yaklaşım*. Thesis (MA). Ankara: Gazi Üniversitesi. (online) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RYan9_S-Z7Eir3xdWGXBiA MpX0rT-pMnnMr58e0kdNVHflmuCTiNveXkVqhZfZ2a [11. Mai 2019].

Yeniden Çeviri Hipotezi Bağlamında Çeviri İntihali

Translation Plagiarism in the Context of Retranslation Hypothesis

Betül Parlak Cengiz¹

ÖZ

Bu çalışmanın temel hedefi, Antoine Berman (1990), Antony Pym (1998), William Chesterman (2000), Kaisa Koskinen & Outi Paloposki (2010), Şehnaz Tahir Gürçağlar (2008) başta olmak üzere, pek çok çeviribilim araştırmacısının, çeşitli yönleriyle değinip ele aldığı yeniden çeviri hipotezinin somut bir olgu olarak karşımıza çıkan “çeviri intihali” meselesine hiç değinmiyor olmasını tartışmaya açmaktır. Yeniden çeviri, yukarıda isimlerini andıklarımız da dahil pek çok çeviribilim kuramcısı tarafından tartışılmış ve çoğu kez erek kültürde ortaya çıkan bir “gereklilik” nedeniyle doğal olarak meşru ve kabul edilebilir bir olgu olarak görülmüştür. Ancak, kültürümüzde “yeniden çeviri” olarak adlandırılacak pek çok metnin çeviri intihali sonucunda ortaya çıktığını gösteren çeşitli görgül çalışmalar (Parlak: 2008, Gürses: 2008, Çelik: 2008, Evirgen: 2008) da bulunmaktadır. Bu çalışmaların da ışığında, yeniden çeviri hipotezinin, somut bir çeviri gerçekliği olarak “çeviri intihali” görünmez mi kıldığı sorusunu da tartışmaya açmayı hedefleyen bu makalenin nihai bir sonuç ya da çözüm iddiası bulunmamaktadır. Bu çalışmanın başlıca amacı, yeniden çeviri hipotezinin sadece bizim kültürümüzde değil pek çok başka kültürde de görülen “çeviri intihali” (Turell: 2004, Leighton: 1994) görmezden gelmesini, bu olgunun çeviribilim literatüründe yer bulmasını zorlaştırıp zorlaştırmadığını sorgulamak ve çeviri etiği açısından intihal ile yeniden çeviri olgusunun sınırlarının nasıl çizilebileceğine dair bir öneride bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yeniden çeviri hipotezi, Çeviri intihali, Çeviri etiği

ABSTRACT

This study focused on the absence of translation plagiarism in the context of a retranslation hypothesis that has been discussed and considered with different aspects by many scholars, including pioneering ones such as Antoine Berman (1990), Antony Pym (1998), William Chesterman (2000), Kaisa Koskinen & Outi Paloposki (2010), and Şehnaz Tahir Gürçağlar (2008). It was strange to discover that when scholars consider retranslation as a factual reality that they do not discuss and evaluate translation plagiarism in the framework of this hypothesis. Retranslation was and is usually considered as a “necessity” for “filling a gap” and “complete an incompleteness”. From this point of view, it is a legitimate and acceptable translation activity that emerged with the claim of renewing an old translation. Nevertheless, it is scarcely discussed as translation plagiarism in this context. However, there are many other empirical studies showing that some texts which could easily be called “retranslation” in Turkish are “plagiarized

¹Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.P.C. 0000-0002-4577-8890

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Betül Parlak Cengiz (Prof. Dr.),
Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Mütercim Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: betulparlak@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 26.06.2019

Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Cengiz-Parlak, B. (2020). Yeniden çeviri hipotezi bağlamında çeviri intihali. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 17-28.
<https://doi.org/10.26650/ijuts.2020.12.0002>

translations" (Parlak: 2008, Gürses: 2008, Çelik: 2008, Evirgen: 2008) as well in other languages and cultures (Turell: 2004, Leighton: 1994). In light of these studies, this article aimed to question if the retranslation hypothesis renders "translation plagiarism" invisible, arguing that retranslation is a necessary activity to present a "new reading experience" of source text. My main question was if the retranslation hypothesis with its silence about translation plagiarism renders it difficult to discuss translation plagiarism in translation studies literature. As a conclusion, I would argue how can the limits be drawn between translation plagiarism and retranslation phenomenon in terms of translation ethics.

Keywords: Retranslation hypothesis, translation plagiarism, translation ethics

Giriş

Her çeviri yeni bir okuma deneyiminin ortaya konulması ve paylaşılmasıdır. Bir metnin daha önce çevrilmiş olması, onun tekrar çevrilemeyeceği ya da çevrilmemesi gerektiği anlamına gelmez. Bir kaynak metni, yeni bir okuma deneyimi ile gözden geçirdiğini iddia eden herkes daha önce çevrilmiş bir metni yeniden çevirebilir ve okuma deneyimini başkalarıyla paylaşabilir.

Betimleyici açıdan baktığımızda, yeniden çevirinin bir ürün olarak, önemli bir çeviri gerçekliği ve çoğu kez belki de “kaçınılmaz” bir kültürel olgu, bir çeviri eylemi olduğunu gözlemleriz. Hepimizin bildiği gibi, betimleyici çeviribilimin en önemli görgül veri kaynaklarından olan karşılaştırılabilir metinler (kaynak metin ve çevirileri) yeniden çevirilerin de katkıda bulunduğu geniş bir araştırma ve inceleme bütüncesi oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Betimleyici çeviribilim çalışmaları, karşılaştırmak için seçilen metinlerde benzerlik ve farklılıklar üzerinde durarak, belli bir çevirinin yapıldığı dönem, o dönemde hâkim olan dilsel ve kültürel normlar, baskın ideolojik yaklaşımlar ve çevirmenin kimliği üzerine çeşitli varsayımlar yapılmasını sağlayacak gözlemler üretir. Kuşkusuz bu gözlemler, kültür ve zaman bağımlıdır tıpkı karşılaştırılan metinlerdeki çeviri kararları gibi.

Ancak, kaynağını Antoine Berman’ın ünlü makalesinden¹ aldığı söylenen ve temel argümanı Alman romantizmine kadar uzanan yeniden çeviri hipotezinin çeviribilim literatüründe yorumlanış biçimi bu kültür bağımlılığı görmezden geliyor gibidir. Temel iddiası “yeniden çevirilerin, kaynak metinlere ilk çevirilerden daha yakın oldukları” önermesine dayanan YÇ hipotezine göre, “ilk çeviriler alıcı kültürde kabul görmek için daha erek odaklı bir yaklaşımla” okura sunulmuşlardır. Kuşkusuz, bir “yazar” ya da “eser” somut bir kültür varlığı olarak herhangi bir erek kültürde kabul görüp yer edindikten sonra “yabancılığını fark ettirmek” çok daha kolay olabilir. Bu bağlamda “kaynak metin” yerine, “yazar/eser” sözcüklerini kullanma nedenim, herhangi bir erek kültüre çeviri yoluyla ithal edilen somut ve soyut bir “değerin” varlığına vurgu yapmak içindir. Metin aslında okurla ilişkisini okuma düzeyinde kuran “tembel bir mekanizma iken” (Eco, 1979), “eser” ya da “yazar” metinden çok daha fazlasını aktaran, yanmetinlerle haklarında zaten pek çok bilgi sunulmuş olan birer “değer” olarak hem kaynak kültürde hem de erek kültürde varlıklarını sürdürürler. Bu nedenle de erek kültürde kabul edilmelerini sağlayan bir zemin, metnin içeriğinden bağımsız olarak yazarın kimliği ve eserin niteliği (ünü, aldığı ödüller vb.) açısından zaten oluşmuş hale gelir. Tam da bu nedenle erek kültürler çoğu kez, aktarılan metni içeriğinden bağımsız olarak, makro ölçekte egemen olan kültürel ve ideolojik normlar doğrultusunda zaten kabul edip benimsemeye hazır haldedirler.

1 “Yeniden çevirilerin neden gerekli olduğu sorusu genellikle kendisi de fazlasıyla gizemli olan bir olgu temelinde açıklanmaya çalışılır. Özgün metinler sonsuza dek (onlara olan ilgimizden, onların kültürel açıdan bize yakınlığı ya da uzaklığından bağımsız olarak) genç kalırken, çeviriler, işte onlar, yaşlanırlar [...] Hiçbir çeviri “asıl” çeviri olduğunu ileri süremeyeceğine göre yeniden çevirinin olasılığı ve gerekliliği çeviri ediminin kendi yapısının içinde bulunur.” Antoine Berman, “La retraduction comme espace de la traduction.” *Palimpsestes*. 4: 1-7, 1990. Alıntı kaynağı Ayşe Ece, *Edebiyat Çevirisinin ve Edebiyat Çevirmeninin İzinden*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2010, s.47.

1. Hipotezin Güvenilirliği

YÇ hipotezinin test edilmesini ve bazı durumlarda da makul kabul edilmesini sağlayacak örnekler bulunmaktadır. Ancak, alıcı kültürden, kaynak metnin yazarından, metin türünden, çevirinin yapıldığı zamandan ve söz konusu zamanda hüküm süren çeviri normları ve ideolojik tutumlardan bağımsız olarak her dil çifti, her kültür ve her türlü eser için genellenebilir bir çerçeve sunduğu söylenemez (Desmidt: 2009). Örneğin bir yeniden çeviri cenneti olan ülkemizde, eski çevirilerin hepsinin erek odaklı, yenilerinin ise kaynak odaklı bir yaklaşım sergilediklerini iddia edemeyiz. Nitekim bu alanda yapılmış çeşitli çalışmalar da bu hipotezin genellenebilir bir önerme sunmadığını göstermiştir (L. Deane: 2011).

Yeniden çeviri konusunda ortaya atılan bazı görüşler, metin türü ayrımını gözler önüne sermiştir ve bu çeviri pratiğinin daha çok yazınsal metinler özellikle de edebiyat kanonunun yazınsal değeri yüksek eserleri ya da yazarları söz konusu olduğunda daha fazla uygulandığını vurgulamışlardır. Aynı şey çocuk klasikleri için de geçerlidir. Bu durum başka metin türlerinde bu uygulamanın gerçekleşmediği anlamına gelmez. Ancak, yukarıda andığımız metin türlerinde daha sık karşılaşılan bir durum olması YÇ olgusunun, “eser/yazar” dolayısıyla “değer” paradigmasına bağlılığını da gösterir.

Nitekim Susam-Sarajeva'nın çalışması (2000), 1975-1990 yılları arasında Türkçeye çevrilen ve yeniden çevrilen Roland Barthes metinlerinin erek dil ve kültürde yeni bir yazın eleştirisi söylemini yerleştirme mücadelesi sonucu ortaya çıktıklarını gösterir. Söz konusu örnekte belli bir iddiası olan çevirmenler, yazarlar ve yazın adamları aktif eyleyenler olarak yer alırlar ve göstergibilimsel yazın eleştirisinin temel metinleri sayılan Barthes metinlerinin erek kültüre “ithali” sırasında “doğru” ve “bağlama uygun” anlaşılmalari mücadelesinin eşzamanlı eyleyenleri olarak aynı zamansal çerçeveyi paylaştıkları söylenebilir.

2. Yeniden Çeviri ve Diliçi Çeviri: Sınırlar Nerede?

Sadece yukarıdaki örnek bile yeniden çeviri hipotezinde sıklıkla kullanılan bir gerekçe olan, önceki çevirilerin dilinin eskimesi ve tam da bu nedenle erek kültürün gereksinimlerine yanıt verememesi gibi bir gerekçenin bütün yeniden çeviriler için genelleştirilemeyeceğini söylememize izin vermektedir. Artzamanlı yeniden çeviriler eskilik ve buna bağlı yenilenme gereksinimi iddiasının gerekçelendirilebilirliğini kolaylaştırırken, bir başka sorunu da gündeme getirir. Erek kültürde, belli bir yazarın büyük bir ihtimalle yazınsal değer taşıyan ve dünya edebiyat kanonunda belli bir yeri olan bir eserinin zaten en az bir çevirisi bulunmaktadır. Diyelim ki bu çeviriler ilgili kişilerce bilinip, kullanılmakta ya da okurların kolayca erişebileceği şekilde piyasada bulunmaktadır. O halde bu tür çevirilerin sadece dilleri “eskidiği” için yeniden çevrilmesine karar verildiğinde ortaya çıkan ürün bir yeniden çeviri midir yoksa diliçi çeviri mi yapılmaktadır?

İlk sorudan yola çıkarsak, zaten var olan bir çeviriyi dilsel açıdan eşanlamlılık düzeyinde yenilemekle kısıtlı bir eylemin “dil içi” bir işlem olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim çeviri intihali konusunda yaptığımız çalışmalar, intihal oldukları anlaşılan metinlerin sadece

“sözcük” düzeyinde dilsel yer değiştirmeler içerdiğini, bu yer değiştirmelerde eski ve görece “anlaşılmaz” görünen sözcüklerin yerini daha yenilerinin aldığını göstermiştir.² Dili içi çeviriyi eskiyen dili, eşanlamlılık düzeyinde yenilemekten ibaret bir işlem olarak görürsek, bu gerekçe ile yapılmış yeniden çevirilerin hangi “kaynak metne” dayandıklarını ileri sürebiliriz?³ Dilinin eskidiği iddia edilen daha önce yapılmış bir çevirinin dili, görece “yenilediğinde” yapılan işlemin bir yeniden çeviri olduğunu ileri sürmek zor görünmektedir. Ayrıca yazma ediminde yeri olan, kopyalama, yeniden yazma, adaptasyon, gözden geçirme ve yayına hazırlama kavramları açısından da durumu değerlendirmek gerekmektedir. Bir başka çeviriye dayanan ve bu nedenle kaynak metin ile ilişkisi sınırlı olan ya da daha önce yapılmış çeviri/çeviriler üzerinden kurulan bir kaynak metin okuma işlemine çeviri denebilir mi?

Bu tür bir ilişki ile gerçekleşen bir “dilsel düzenleme (örneğin sözdizimsel olabilir) ya da sözcük düzeyinde yenileme” işleminin hangi ölçüde yeniden çeviri olarak değerlendirilebileceği kuşkuyla görünmektedir.

3. Çeviri İhtihali

İhtihal ya da metin düzeyinde aşırma dediğimiz uygulamanın, aslında yazınsal esinlenme, metinlerarasılık, gönderme, alıntılama, açıklama vb. metin kurma teknikleriyle arasındaki sınırın görünürde çok kolay çizilememesi nedeniyle yeniden çeviri hipotezi çeviri ihtihali söyleminin bir parçası haline getiremiyor olabilir. Betimleyici yöntemi benimseyen çeviribilim araştırmacıları, bu metin kurma teknikleri açısından çeviri ihtihali olgusunun nasıl değerlendirilebileceğine yönelik sorunlar yaşıyor olabilirler.⁴ Bu durumda konuyu biraz daha netleştirmek için, çeviri ürünün, hangi türden olursa olsun, bir fikri ürün olduğunu ve ürünü ortaya koyan kişinin fikri emeğini, öznel okuma ve alımlama biçimini, içinde yaşadığı tarihi döneme özgü okuma biçimlerini içerdiğini hatırlatmak gerekir. Ancak, geleneksel olarak

2 Sabri Gürses “Çeviri İhtihali: Kültürel Ekosistemin Paraziti”, *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, ISBN No: 978-975-404-802-5, s. 133-146, 2008.

Betül Parlak, “Çeviri İhtihalleri Bağlamında İlahi Komedi”, *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, ISBN No: 978-975-404-802-5, s.147-160, 2008.

Özge Çelik, “Robinson Crusoe’nun Türkçe Çevirileri Bağlamında Çeviride İhtihal Olgusu”, *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, ISBN No: 978-975-404-802-5, s. 161-170, 2008.

Şilan Evirgen, “Çeviride İhtihalin Saptanması: Örnek Olarak Montaigne’in “Denemeler”inin Çevirileri”, *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, ISBN No: 978-975-404-802-5, s. 171-177, 2008.

Ayrıca bkz. ÇEVİRİ-YAYIR İhtihal İnceleme Komisyonu Sonuç Raporu, Mart-Aralık 2007, <http://www.cevbir.org/yeni/index.php/tr/intihalkomrap>, Erişim [10.11.2013]

3 Bu noktada dili çeviri kavramının da tartışılmaya açılması gerektiğini ama bu makalenin konusu ve sınırları açısından bu bağlamda tartışma dışı bırakıldığını belirtmek isterim.

4 Bkz. Kevin Perromat Augustin (2011), “Plagiarism: aesthetics or contemporary movement? [online article], 452F Electronic journal of literature and comparative literature, 5, [Consulted on:18/11/13] http://www.452f.com/pdf/numero05/perromat/05_452f_perromat_trad_en.pdf

“sadakat”, “doğruluk”, “tam karşılık” gibi kavramlara dayanan ve çeviri algısını yönlendiren hâlâ baskın bazı görüşler kanımca, somut bir gerçeklik olarak çeviri intihalinin çeviribilim literatüründe görünür olmasını engellemektedir.

Ayrıca, daha önce herhangi bir erek dile hiç çevrilmemiş bir metnin, okuma deneyimini görünür hale getiren, söz konusu metnin “ilk” okuru olan bir çevirmenin bireysel anlama deneyiminin ürünü olan çeviri metnin, kaynak metinde yer alan “değişmez, doğru bir anlamı” aktardığı fikriyle hareket edildiğinde “metinlerin okurun müdahalesini bekleyen tembel mekanizmalar”⁵ olduğu savına dayalı okur merkezli kuramlar da dikkate alınmamaktadır. Bir metnin sadece bir tane “doğru” ve “değişmez” anlamı olduğu kabulünden yola çıkan geleneksel görüşün etkisi çeviri intihalinin de meşrulaşmasına katkı da bulunmaktadır. Yeniden çevirilerde intihal iddiasına yanıt verenler arasında yaygın görüşlerden biri de zaten “mükemmel” olan bir dizeyi/bölümü/ifadeyi yeniden çevirmeye girişmenin aptalca olacağıdır”. Bu yaygın görüşü alıntılıdığımız kaynak da “çevirmenin eser sahipliği konumuna dikkat çeker ve meşru yaratıcılık ile hırsızlık arasındaki çizgiler çok açık çekilmediğinden” yakını (LEIGHTON 1994: 69).

M. Teresa Turell’in yazınsal çeviride intihali bir vaka çalışması ışığında konu alan makalesi de intihal ile suçlanan çevirmenin “kusursuz” çözümü almakta bir beis görmediğini de göstermektedir (2004). Üstelik intihal ile suçlandığında yukarıdaki gerekçe ile kendini savunan çevirmenler de bulunmaktadır. O halde biz çeviribilim araştırmacıları olarak, yeniden çeviri hipotezinde örtük olarak kaynak metinde ve metnin çeşitli çeviri birimlerinde “değişmez” bir anlam olduğu ve bunun da bazen “mükemmel” biçimde aktarılabilmesi gibi bir argüman olup olmadığını sorgulamalıyız. Bence hipotez böyle bir iddia içermemektedir, içeriyor olsa, güvenilirliği ve test edilebilirliği daha da problemlile hale gelir. Çünkü böyle bir iddia okuma ve anlama deneyiminin “öznelliği, tarihselliği, kültür ve değer bağımlılığı” gibi yorumbilgisel temel kategorilere uygun değildir.

Bence yeniden çeviri hipotezi, ilk çevirilerin “erek odaklı”, daha sonrakilerin ise, erek kültür okurlarının metin ve yazarla tanışıklığı sağlandıktan sonra daha “kaynak odaklı” olduğu/ya da olabileceği iddiasıyla, tam da yukarıda söz ettiğimiz “değişmez anlam” kabulüne örtük bir itiraz gibi görünmektedir. Üstelik genelde, bazı çeviri birimler açısından mükemmel sayılan çözümler, genelde “erek odaklı” dilsel çözümlerdir, yabancılığı azaltmaya yönelik, erek kültürde kabul edilebilirliğini sağlamaya yönelik çözümler olarak değerlendirilebilir.

YÇ hipotezi bu değişmez anlam iddiasını içermese de hipotez acaba bu haliyle çeviri intihalinin meşrulaştırmak için bazı “işbirirlerin” kullandığı bir argümana dönüşebilir mi? Bu temel kaygı ve sorundan yola çıkarak “çeviri intihali” konusuna geçmek istiyorum.

4. İntihal Nasıl Anlaşılır?

Çeviribilim literatürünün ya da intihal konusuyla ilgili “bilirkişi” raporu yazacak olanların sıklıkla üzerinde durduğu nokta, kanıtların nasıl sağlanacağı ve nasıl değerlendirileceği ile

5 Bkz. Umberto Eco, *Lector in Fabula*, Milano: Bompiani, 1979.

ilgilidir. Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle, ödev, yazınsal eser, bilimsel eser vb. metinlerde intihali tespit eden bilgisayar programları oluşturulmuştur. Bu programlar benzerlikleri saptayarak, sayısal oran verebilmekte ve bu oranlara göre de intihal şüphesi ya da somut intihal kanıtının nasıl niceliksel veri ile aktarılabileceğini belirlemektedirler (Bkz. Turell, 2004). Nitekim ülkemizde de bu konuda TÜBİTAK destekli bir proje yürütülmektedir.⁶ Konuyla ilgili gazete haberine göre bu proje kapsamında seçilen örnekler tarayıcıdan geçirilip metne dönüştürülmüş ve elde edilen bulgulardan yola çıkarak karşılaştırmalı metin analizi için hangi bilgisayar programının daha iyi sonuç vereceği üzerinde çalışılmaktadır:

Çalışmayı 2015'te tamamlamayı planlayan ekip, sayısal veriler elde etmek, metinler arasındaki benzerlik oranlarını saptamak üzere sözcük ve sözdizimi düzeyinde incelemeler yürütüyor. Bunun dışında, makinelerin yeterince algılayamayacağı nadir sözcük ve ifadelerin kullanılması, tekerrürlerin yakalanması, aynı sözcük için eşanlamlı ya da öz Türkçe sözcüklerin kullanılması gibi benzerlikleri saptamak üzere semantik bir analiz yapıyor: “Burada, bu tip çalışmalarda kullanılmaya başlanmış olan adli dilbilim devreye giriyor. Ayrıca çok açık benzerlik ya da örtüşmelerde sosyolojik, bağlantısal bir analiz gerekiyor. Yayınevi, metin sahibi olarak görünen kişi, matbaa vb. kurumlar arasındaki ilişkiyi çözmeye çalışıyoruz.

Haberden anlaşıldığı kadarıyla niceliksel veriye dayalı bir kanıtlama sistemi geliştirmeye çalışan bir proje ile karşı karşıyayız. Niceliksel veri, daha sağlam bir kanıt görünse de üçüncü bölümde ele aldığım, fikri ürün ve yaratıcılık bağlamlarını değerlendirme dışında bırakmamak gerektiğini düşünüyorum. Niceliksel veri, bilgi teknolojileri yoluyla elde edildiğinde kaçınılmaz olarak benzerlik içeren dilsel birimlerin de (sayı ve işaret sıfatları, bağlaçlar, fiil çekimleri vb.) kanıtlar arasında yer almasına neden olabilir.

Oysa bir çevirmenin yaratıcılığının ürünü olarak ortaya çıkmış ve pek çoklarıncı “mükemmel” çözüm ya da karşılık gibi görünen bazı dilsel birimler (ya da çeviri birimler), niteliksel veri kategorisinde yer alabilir ve daha somut bir kanıt sunabilir. Örneğin, *Madam Bovary*, çevirilerini intihal açısından incelediğimde, özgün diyebileceğim 3 ya da 4 farklı çeviri vardı, diğerleri ise, bu metinleri kaynak metin olarak kullanan aşırımlar olarak görünüyordu. Kimin hangi çeviriden “aşırıldığını” anlamak niteliksel kanıtlar ile mümkün olmuştu. Örneğin, Tahsin Yücel dışında, “tavşanlık” sözcüğünü kullanan çevirmen yoktu ve bu sözcük onun çevirisinden yapılan intihali görmeyi kolaylaştırmıştı. Aynı şekilde, bir önceki çevirinin yazım hatalarını ya da yanlış anlamaları tekrarlamak, yabancılaştırma ya da yerlileştirme stratejilerini birebir izlemek de kanıtlar arasında sayılabilir.

5. Çeviri İntihali ile Nasıl Mücadele Edilebilir?

YÇ hipotezi, pek çok açıdan neden yeniden çeviri yapıldığını bize söylemektedir. Bu konuda kısa bir literatür taraması olası nedenler açısından fikir verecektir. Ancak, YÇ literatüründe üzerinde fazlaca durulmayan noktalar, somut piyasa gereksinimleri, yayıncılık endüstrisinin

6 http://www.zaman.com.tr/kultur_100-temel-eser-kitaplari-intihal-ceviriyi-artirdi_2175558.html

temel kaygıları, pazar ve pasta payı gibi daha ekonomik ve global bileşenlerdir. Çünkü hipotez genelde çeviri metnin niteliği üzerine odaklanmakta, bir ürün olarak çeviri metnin dilsel ve anlamsal bileşenleri tartışmaktadır. Belki bu noktada tartışmamız gereken pazarlanabilir bir ürün olarak “söz konusu” çevirinin piyasa değeridir. Konuyla ilgili literatür yeniden çevirilerin büyük oranda edebiyat kanonunda önemli bir yere sahip yazınsal eserler söz konusu olduğunda yapıldığını göstermektedir. O halde bu noktada metnin içerik değerinden çok, “sembolik” değeri pazar için önemli olmaktadır. Yayıncılık piyasası, belli bir sembolik değeri olan bir dünya yazarının ve/veya bir yazınsal “şaheserin” hemen her zaman satabileceğini bilir. Yayıncı, eser sahibinin ölümünün üstünden 70 yıl geçmiş ise kaynak metne telif ödemediği için daha ucuza mal ettiği ve satış garantisi olan bir ürüne sahip olacaktır. Peki, neden “yeniden çevirilmesi” gerekir? Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır:

- Çevirmene telif ücreti ödememek için, eski çeviriler kaynak metin olarak kullanılırsa, daha da ucuz bir ürün ortaya çıkar.
- Genelde daha önceki çeviriler bir başka yayınevi tarafından telifi ödenerek kullanıldığı için yeniden çevirtmek gerekebilir.
- Daha önce yapılmış çeviriler aradilden yapılmış olabilirler, kaynak dilden çevrilmesi gerektiği iddiası ile yeniden çevirtilebilir.
- Daha önce yapılmış çeviriler eksik olabilir, kısaltılmış olabilir “eksiksiz” çeviri iddiası ile yeniden çevirtilebilirler.

Belli bir erek kültürde, bir yazarın ya da bir eserin genelde her zaman kâr getiren bir piyasa değeri varsa, yani okur kitlesi için vazgeçilmez ve “klasik” kabul ediliyorsa, yukarıdaki gerekçelerden ilk ikisi yeniden çeviri için zemin hazırlar. Son iki gerekçe ise, daha çok metnin içerik düzeyi ve içerik değeri ile ilgilidir. Bu durumda, söz konusu değerini yeni çevirmen ve yeni yayınevi tarafından nasıl oluşturulduğuna bağlı olarak “gerekçelendirilmiş” yeniden çeviriler ortaya çıkabilir. Gerekçelendirilmiş yeniden çeviriler, üzerinde en az intihal gölgesi olanlardır, çünkü yeni çevirmen bir iddia ile yola çıkar ve bu iddiası doğrultusunda verdiği çeşitli kararları bazı yanmetinlerde okurla paylaşır. Önsözler, röportajlar vb. türünde metinler yeni çevirinin hem tanıtılmasına hem de gerekçelendirilmesine yardımcı olur. Böylece çok önemli iki şüpheyi de ortadan kaldırmış olur. Bu şüpheler aşağıdaki sorularda dile getirilmeye çalışılmıştır:

- Belli bir okuma deneyiminin sonucunda, yaşadığımız dönemden daha önce kendi dilimizde oluşturulmuş bir çeviri metin, bizlerin kaynak metni “okuma deneyimini” yönlendirip kolaylaştırmaz mı?
- Özellikle de bir önceki okuma deneyimi ile hesaplaşmayan ve sorgulamayan “sözde” yeniden çeviri gibi görünen metinler, böyle bir pratik ile başkasının “okuma deneyimini” çalmazlar mı?

Yeniden çeviri hipotezinin örtük olarak daha iyi bir metin ortaya çıkmasını sağlayan bir eylem olarak yeniden çeviriye baktığını, ürün olarak da “hataları” düzeltilmiş bir metin ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda söz konusu metin, önceki çevirinin düzeltilmesi, tekrar yayına hazırlanması, yeniden yazılması ya da kısmen kopyalanması gibi eylemleri de içerebilir.

Bir yeniden çeviri, çeşitli çeviri araştırmacılarının dile getirdiği gibi eski çeviriyi daha iyi hale getirmek iddiasıyla yola çıktığında, önceki çeviri konusunda detaylı bir fikri olan, ona meydan okuyan, ondan farklı bir metin ortaya koyma iddiasında olan bir çevirmen ile karşılaşacağımız düşünülebilir. Bu durumda bile, bir başka okuma deneyimi ile hesaplaşmayı içerdikten, eski çeviriden bir yararlanma, belli ölçüde bir kullanma söz konusu değil midir?

Nitekim Chesterman’ın yeniden çeviri ile ilgili aşağıdaki saptamalarından ilk ikisi (2000: 15-27) yukarıdaki gözlemi doğrular niteliktedir:

- Daha sonraki çevirmenler daha önceki çevirilere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşırlar ve onları daha iyi hale getirmeye çalışırlar,
- Daha önce yapılmış bir çevirinin varlığı yenisinin alımlanmasını kolaylaştırır.
- Erek dil gelişmiştir ve çevirmenin daha özgür bir hareket alanına sahip olmasını sağlar.
- Erek kültürün çeviri normları yumuşamıştır ve kaynak metne daha yakın bir çeviri yapılmasına izin verir. (Aktaran Desmidt, s.678)

İntihal şüphesinden arınmak isteyen bir yeniden çeviride, önceki çeviri/lerin çevirmenleri, onların emeği, okuma deneyimi çevirmen önsözünde anılmalıdır. Yeniden çeviri yapan çevirmen, kendi metninin farkını ve özgünlüğünü ortaya koymalı, kendi okuma deneyimini gerekçelendirmeli ve önceki çevirilerle söyleşmelidir. Yukarıda sıraladığımız maddelerden yola çıkarsak, birinci madde de belirtildiği gibi, eğer ortada bir eleştiri varsa, eleştirel bakış açısıyla eski metnin nerelerinin, neden ve hangi açıdan daha iyi hale getirildiği açıklanmalıdır. Bu noktada “-meli, -malı” gibi ifadelerle, “ahlak bekçiliği” yaptığım ya da kuralcı bir çeviribilim anlayışı benimsediğim sonucu çıkmasını. Ülkemizde ve pek çok başka ülkede, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’na göre çeviriler, işleme eser sayılmakta ve eser sahibinin hususiyetini taşımaktadırlar. Tam da bu nedenle, çeviri intihali, fikri ürün hırsızlığı konusu olarak mahkemelere taşınabilmekte ve bizler çeviri alanı akademisyenleri olarak birliktirlik yapmak zorunda kalabilmekteyiz. O halde bir yeniden çeviri önceki çeviriler ile ilişkisini önsözünde belirterek yasal açıdan da kendini aklayabilecek duruma gelmelidir. Ayrıca Chesterman’ın sıralamasında yer alan ikinci maddeye tekrar bakarsak, “daha önce yapılmış bir çevirinin varlığının yenisinin alımlanmasını” kolaylaştırdığı saptamasını görürüz, bu saptama yerinde ve doğru bir duruma işaret etmektedir. Çeviri etiği açısından yeniden çeviri yaptığını iddia eden çevirmen, kaynak metni anlamasını kolaylaştıran önceki çeviri ya da çevirileri anarak, meslektaşları ve mesleğine yönelik sorumluluğunu da yerine getirme fırsatı bulacaktır.

Tekrar hatırlatmam gerekirse etik yönerge ya da kuralcı bir yaklaşım getirme gibi bir iddiam yok, ancak, yukarıda açıklamaya çalıştığım çeşitli gerekçeler, somut veriler ve olaylar ışığında, yeniden çeviri hipotezinden söz edilirken, “çeviri intihali” konusunun hiç

dile getirilmemesini sorunlu bulduğumu bir kez daha belirtmek isterim. Çeviribilimcilerin kuramsal açıdan birbirine bu kadar yakın iki olgudan söz ederken “yeniden çeviri” hipotezini metin düzeyinde yeni okuma deneyimlerine olanak tanıyan ve bu deneyimlerin okurlarla paylaşılmasını cesaretlendiren, var olan okuma deneyimlerini çeşitlendirip zenginleştiren bir pratiği yorumlamak için kullanırken, çeviri eyleminin, eyleyenin ve onun ilk okuma deneyiminin “yasal” ve “kültürel” statüsünü tartışmaya dâhil etmemeleri, çeviri etiği açısından çok sorunlu bir uygulama olan intihali cesaretlendirebilir.

Sonuç

Chesterman’ın çeviri etiğinden söz ederken kullandığı doğruluk ve güven değerleri açısından intihal ve yeniden çeviri olgusuna bakıp, söz konusu değerler açısından çeviri intihalinin YÇ hipotezinde yer alıp alamayacağını sorgulamayı öneriyorum.

Chesterman, çeviri normlarının altında bulunan değerleri sorgulayarak ve tartışarak çeviri etiği meselesini ele alır. Bu bağlamda ele aldığı değerlerden biri de ilişki normuna hâkim değer olan doğruluk değeridir. İlişki normuna göre, çevirmen, kaynak ve erek metin arasında uygun ilişkiyi sağlayıp koruyacak şekilde hareket etmelidir (2000b:178). Çeviribilim literatüründe bu ilişkinin aynılık değil de benzerlik ya da yakınlık terimleriyle düşünülmesinin daha doğru olacağına dikkat çekilir. Chesterman, hepimizin bildiği gibi geleneksel olarak kaynak ve erek metin arasındaki ilişkinin önce sadakat ve bağlılık daha sonraları da eşdeğerlilik kavramıyla tartışılmaya başladığına dikkat çeker ve tümü kapsayıcı bir eşdeğerliliğin imkânsızlığı nedeniyle çevirmenin sadakatinin de imkânsızlığını vurgular. Tam da bu nedenle kusursuz bir çeviri ya da anlama olduğunu iddia edemeyiz. Çeviri intihalini meşrulaştırmaya çalışanlar ise, kaynak ve erek metin arasında kaçınılmaz bir “sadakat” ilişkisi olduğuna dayalı bir anlayış ile hareket ettiklerinden, “sahte bir doğruluk” ilişkisine kurgulayarak aşırma eylemlerinin anlaşılmayacağını düşünüyor olabilirler. Nitekim yaptığımız incelemelerde klasik eserlerin çevirisi alanında ortaya çıkan intihallerde ünlü ve başarılı çevirmenlerin metinleri kaynak metin olarak kullanılmıştır. Bu metinlerin “kusursuz sadakat” ilişkisini sağlamış oldukları varsayılmış olabilir. Oysa sadakat Chesterman’ın bakış açısıyla ilişki normunda hâkim değeri kavramsallaştırmak için uygun bir seçim değildir. İlişki normu dilsel bir norm olduğundan, iki metin yani iki dilsel kendilik (varlık) arasındaki ilişkinin doğası ile ilgilidir. Dolayısıyla bir metni oluştururken karşımıza çıkan tüm kısıtlamalara, çevirinin, zaten var olan bir başka metin ile belli bir biçimde ilişkili olma kısıtlaması da dâhil olur. Çeviriler kaynak metinleriyle kabul edilebilir geniş bir çeşitlilik içinde ilişki içindedirler, bu kabul edilebilir biçimler çok geniş bir yelpazede sıralanabilecek metin içi ve metin dışı nedenlere bağlıdır. Önemli olan bu ilişkilerin özgün metne göre durumun gerektirdiği biçimde doğru olmasıdır (2000b: 178-179).

Bu anlamda yeniden çeviri hipotezi, yukarıda andığımız türden bir “doğruluk” değeri içinde hareket ederken, çeviri intihali “sadakat” kavramına dayalı sözde bir doğruluk değeri ile ortaya çıkan bir eylemdir.

Chesterman çeviri normlarında hâkim değerlerden bir değerinin de en önemli iletişim değeri olan güven olduğuna dikkat çeker. Çeviriye dayalı bir iletişim etkinliğinde öncelikle çeviri işinin tarafları arasında güven sağlanmalıdır. İşveren, yayıncı, aracı, okurlar ve eğer hâlâ hayatta ise kaynak metnin yazarı çevirmene güvenmelidir. Pim'e göre "Çevirmenlerin birincil sadakati kültürlerarası bir alan olarak mesleklerine karşı olmalıdır" (Alıntı kaynağı *a.g.e.* 181). Diğer meslektaşlarının ve kültürlerarası iletişim uzamının güvenini kazanmış olmak bu düşüm noktasında en önemli değerdir. Güven kaybetmenin güven kazanmaktan çok daha kolay olduğunu da vurgulayan Chesterman bu değerle ilgili önleyici eylemin, güven kaybetmekten kaçınmak olması gerektiğini bunu sağlamanın en iyi yolunun da çevirmenin, kararları hakkında bilgi verdiği bir önsöz ile görünür hale gelmesi olduğunu vurgular (2000b: 182).

Gerçekten de çevirmenin, çeviri kararları, çeviri stratejileri, sınırlamaları, suskun kaldığı yerler ve açıklamalarıyla ilgili bilgi vermesi yayıncıların bu tür bir tutum geliştirmeleri için çevirmenleri teşvik etmeleri, çevirmene duyulan güveni arttıracaktır. Yeniden çeviri bağlamında önsözün önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Gerekçelendirilmiş, çevirmen kararları açıklanmış, diğer çeviri ve okuma deneyimleriyle hesaplanmış bir çeviri yeni bir okuma deneyimi olarak erek kültürde yerini alabilecektir. Güven, belli bir topluluğu bir arada tutan en önemli değer olduğundan iletişim ediminde birincil önem taşıyan bu değer yeniden çeviri bağlamında sağlanması çeviri intihali konusunda dikkatli bir çevirmen, okur ve yayınevi kitesinin oluşmasına katkıda bulunabilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Berman, A. (1990). La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes*, 4, 1–7.
- Chesterman, A. (2000a). A causal model for Translation Studies. Maeve Olanhan (ed), *Intercultural Faultlines: Research Models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*, Manchester: St. Jerome, 15–27.
- Chesterman, A. (2000b). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation*, John Benjamin.
- Çelik, Ö. (2008). Robinson Crusoe'nun Türkçe Çevirileri Bağlamında Çeviride İntihal Olgusu. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, s.161–170.
- Çevirmenler Meslek Birliği. (2007). ÇEVBİR-YAYBİR İntihal İnceleme Komisyonu Sonuç Raporu. <http://www.cevbir.org/yeni/index.php/tr/intihalkomrap>, [Erişim: 10.11.2013]
- Desmidt, I. (2009). (Re)translation Revisited. *Meta LIV*, 4, 669–683.

- Eco, U. (1979). *Lector in Fabula*, Milano: Bompiani.
- Ece, A. (2010). *Edebiyat Çevirisinin ve edebiyat çevirmeninin izinden*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Evirgen, Ş. (2008). Çeviride İntihalin Saptanması: Örnek Olarak Montaigne'in "Denemeler"inin Çevirileri. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, s. 171–177.
- Gürçağlar, Ş. T. (2008). Retranslation. Mona Baker (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* içinde, 2nd Edition, London and New York: Routledge.
- Gürses, S. (2008). Çeviri İntihali: Kültürel Ekosistemin Paraziti. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, s. 133–146.
- İğrek, M. (2013). 100 Temel Eser Kitapları İntihal Çeviriyi Arttırdı. Zaman Kültür, 1 Aralık 2013. http://www.zaman.com.tr/kultur_100-temel-eser-kitapları-intihal-ceviriyi-artirdi_2175558.html [Erişim:05.12.13]
- Koskinen K., & Outi, P. (2010). Retranslation. Yves Gambier & Luc van Doorslaer (editors), *Handbook of Translation Studies* içinde, John Benjamins Publishing Company, s. 294–297.
- Leighton, L. G. (1994). Translation and Plagiarism: Puskin and D.M. Thomas. *The Slavic and East European Journal*, Vol. 38, No. 1, p. 69–83.
- Parlak, B. (2008). Çeviri İntihalleri Bağlamında İlahi Komedi. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, s.147–160.
- Parlak, B. (2008). Norm ve Değer İlişkisi Bağlamında Çeviri Etiği. *Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları* (Çeviri Etiği Toplantısı 7-8 Aralık 2006 Bildiri Kitabı) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4739, s.121–132.
- Perromat-Augustin, K. (2011). Plagiarism: aesthetics or contemporary movement? [online article], 452F *Electronic journal of literature and comparative literature*, 5, [Erişim :18/11/13]
http://www.452f.com/pdf/numero05/perromat/05_452f_perromat_trad_en.pdf
- Pym, A. (1998). *Method in translation history*. Manchester: St. Jerome.
- Sharon, L. D. (2011). Confronting the Retranslation Hypothesis: Flaubert and Sand in the British Literary System. PhD Thesis, University of Edinburgh.
- Susam-Sarajeva, Ş. (2000). Multiple-entry visa to travelling theory: Retranslations of literary and cultural theories. *Target*, 15(1), 1–36.
- Turell, M. T. (2004). Textual kidnapping revisited: the case of plagiarism in literary translation. *Speech, Language and the Law*, 11(1), 1–26.

Bir Yeniden Yazım Örneği Olarak *Frankenstein*

Frankenstein As A Case of Rewriting

Merve Sevtap Süren¹ , Arsun Uras Yılmaz²

öz

Yeniden yazım farklı alanlarda “metinlerarasılık” (intertextuality), “metinselaşkınlık” (hypertextuality), “uyarlama” (adaptation) gibi kavramlarla ilişkilendirilerek ele alındığı kadar, çeviribilim alanında da incelenen ve daha çok “dillerarası çeviri” (interlingual translation) bağlamında değerlendirilen bir kavramdır. Yeniden yazımı tüm bu farklı boyutlarıyla çeviribilim alanında irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada beş farklı yeniden yazım örneği sunması bakımından bütüncü olarak İngiliz yazar Mary Shelley’nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* eserinden yararlanılmıştır. Bu bütüncenin sağladığı farklı yeniden yazım biçimlerine değinildikten sonra, ilk kez 1818’de basılan *Frankenstein*’in kendi yazarı tarafından yeniden yazılmış 1831 versiyonu André Lefevere’in “yeniden yazım” üzerine yaptığı çalışmalar ışığında “ideolojik” bir yeniden yazım olarak değerlendirilmiştir. Bu ideolojik yeniden yazımın izleri önce yazarın biyografisinde sürülmüş, daha sonra *Frankenstein*’in 1818 ve 1831 metinleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bütüncedeki metinsel ve söylemsel verilerden yola çıkarak tematik açıklamalarla yeniden yazımın ardındaki bireysel ve toplumsal ideolojiyi betimleyen bir çözümleme gerçekleştirilmiştir. Bu incelemenin sonucunda *Frankenstein*’in 1831’deki yeniden yazımı, Mary Shelley’nin “yazar imgesinin yeniden yazımı” olarak ele alınmıştır. Bir metnin aynı yazar tarafından yeniden yazıldığı örneklerde bir *imge kurgulama aracı* ya da bir *ideolojileştirme işlemi* olarak görülebilecek yeniden yazımlar “yazarın imgesinin yeniden yazımı” olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeniden yazım, Frankenstein, Metinlerarasılık, İdeoloji, İmge

ABSTRACT

“Rewriting” has been associated with different concepts such as “intertextuality”, “hypertextuality” and “adaptation” in various fields of study whereas in Translation Studies it has mostly been viewed within the context of “interlingual translation”. The purpose of this article is to explore the concept and different dimensions of “rewriting” within the scope of Translation Studies. For this purpose, the novel *Frankenstein*; or, *The Modern Prometheus* by English author Mary Shelley has been selected as the corpus because it presents five different forms of rewriting in itself. After referring to these different examples of rewriting, the rewritten 1831 version of *Frankenstein*, which was first published in 1818, will be analyzed as an “ideological” rewriting, in light of the views of André Lefevere on the concept. The hints of this ideological rewriting will be traced in the author’s biography, and then 1818 and 1831 versions of the text will be studied comparatively. Making

¹İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

²İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.S.S. 0000-0001-6888-391X;
A.U.Y. 0000-0001-8266-2822

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Merve Sevtap Süren (Doktora Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Çeviribilim Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: ilginmerve@gmail.com

Başvuru/Submitted: 14.10.2019
Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Süren, M. S. ve Uras-Yılmaz, A. (2020). Bir yeniden yazım örneği olarak *Frankenstein*. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 29-52.
<https://doi.org/10.26650/ijuts.2020.12.0003>

use of this textual and discursive data and providing thematic commentaries, our descriptive study will attempt to reveal the personal and social ideology behind the rewriting. As a result of this descriptive study, the rewritten 1831 version of *Frankenstein* will be reckoned as Mary Shelley's *rewriting of her own authorial image*. In the examples where the texts are rewritten by their own authors, these rewritings might be utilized as "image construction tools" and/or "ideologization processes", thus we conclude that they should be viewed as "the rewritings of the authorial images".

Keywords: Rewriting, Frankenstein, Intertextuality, Ideology, Image

EXTENDED ABSTRACT

"Rewriting" has been associated with different concepts such as "intertextuality", "hypertextuality" and "adaptation" in various fields of study, whereas in Translation Studies it has mostly been viewed within the context of "interlingual translation". The purpose of this article is to explore the concept and different dimensions of "rewriting" within the scope of Translation Studies.

For this purpose, the novel *Frankenstein*; or, *The Modern Prometheus* by English author Mary Shelley has been selected as the corpus because it presents five different examples of rewriting in itself. First of all, in light of the notions that there is no such thing as "the original" and all texts are derived from previously written texts, the 1818 version of *Frankenstein* will be viewed as "writing as rewriting" because the author is believed to have rewritten the Prometheus myth, Milton's *Paradise Lost* and Coleridge's *The Rime of the Ancient Mariner* in the 1818 *Frankenstein*. Secondly, Shelley rewrote the 1818 text in 1831, which will be viewed as "editing as rewriting" in this study. Although she claimed that she had "changed no part of the story" and only "mended the language," "leaving the core and substance untouched" in the introduction she penned for the 1831 edition, there are substantial differences between these two texts that go beyond the language. Thirdly, *Frankenstein* was rewritten by Peter Ackroyd in his 2008 book *The Casebook of Victor Frankenstein*, in which he not only used the plot and the characters of Frankenstein but also included Mary Shelley and her husband Percy Bysshe Shelley in the fictional world of the novel. This dimension of rewriting will be viewed as "hypertextuality as rewriting". Fourthly, *Frankenstein* has been translated into many languages since its first publication in 1818. There are almost thirty Turkish versions of Frankenstein, which means there are also that many texts to be studied from the point of "translation as rewriting". And lastly, Shelley's Frankenstein has been adapted to various movies, plays, comics and video games, each of which can be studied as an example of rewriting since we view "adaptation as rewriting".

After referring to these different dimensions of rewriting, the rewritten 1831 version of *Frankenstein*, which was first published in 1818, will be analyzed as an "ideological" rewriting. To this end, we will be adopting the views of André Lefevere, who claimed that any text produced on the basis of another has the intention of adapting that first text to a certain ideology or to a certain poetics, and usually to both. The hints of this ideological rewriting will

be traced in the author's biography, since Shelley can be considered to have wavered between the open-minded and liberating views of her parents and husband, and the conservative values of the society. Thus it would not be incorrect to assume that this dilemma was reflected on her writing as well. Following this biographical commentary, the 1818 and 1831 versions of *Frankenstein* will be studied comparatively. Making use of this textual and discursive data and providing thematic commentaries, our descriptive study will attempt to reveal the personal and social ideology behind the rewriting. As a result of this descriptive study, the rewritten 1831 version of *Frankenstein* will be reckoned as Mary Shelley's *rewriting of her own authorial image*. In the examples where the texts are rewritten by their own authors, these rewritings might be utilized as "image construction tools" and/or "ideologization processes", thus we conclude that they should be viewed as "the rewritings of the authorial images".

Giriş

Yeniden yazım (rewriting) kavramı felsefe, edebiyat, metinlerarasılık, yapısalcılık sonrası ve çeviri gibi farklı bağlamlarda, farklı biçimlerde ele alınan ve her birinde hem birbirinden farklı, hem de özü itibarıyla benzer anlamlar taşıyabilen bir kavramdır. Theo Hermans'a göre, “[y]eniden yazım çeviri, eleştiri, inceleme, özetleme, çocuklar için uyarlama, antoloji haline getirme, çizgi romana ya da televizyon filmine dönüştürme vb. işlemleri, kısacası bir metnin ister aynı dilde, ister farklı bir dilde, isterse farklı bir ortamda herhangi bir biçimde işlenmesini kapsar”¹ (2009: 127). Hermans'ın yeniden yazımın çeşitli boyutlarına değindiği bu geniş kapsamlı tanımdaki “ister aynı dilde, ister farklı bir dilde, isterse farklı bir ortamda” ifadesi Roman Jakobson'un ortaya koyduğu (2008: 62) üç çeviri türünü, “diliçi çeviri”, “dillerarası çeviri” ve “göstergelerarası çeviri” kavramlarını çağrıştırmaktadır. Çeviri ve yeniden yazım kavramları düşünüldüğünde ilk akla gelen isimlerden olan André Lefevere'in “yeniden yazım terimi, ‘çeviri’, ‘uyarlama’, ‘öykünme’ gibi çeşitli yeniden yazma biçimleri arasında kesin sınırlar çizme zorunluluğunu ortadan kaldırır” (1992: 47) yaklaşımını göz önünde bulundurarak farklı yazma biçimleri, çeviri türleri ve yeniden yazım arasındaki ilişkiyi daha geniş bağlamda sorgulayabiliriz. Bu bakış açısından hareketle yeniden yazım biçimlerini ve bu yeniden yazma biçimlerinin çeviribilim alanında daha geniş bir kapsamda irdelenip irdelenemeyeceğini sorgulayan bu çalışmada bütüncü olarak *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı eserin aşağıda başlıklar halinde değinilecek farklı biçimlerdeki yeniden yazımları kullanılacaktır.

1. Frankenstein ve “Yeniden Yazım”

Frankenstein ya da Modern Prometheus veya daha yaygın ismiyle *Frankenstein*, İngiliz yazar Mary Shelley tarafından yazılmıştır. Roman, Kaptan Robert Walton'un kız kardeşi Margaret Walton Saville'e yazdığı mektuplarla başlar ve biter; Victor Frankenstein'in hikâyesini anlatmak için çerçeve olarak Walton'ın mektuplarının kullanılması, çerçeve anlatı tekniğiyle yazılmış bu romana “mektup roman” özelliği de katar. Kitapta birinci ağızdan üç anlatı yer alır: Walton'ın kız kardeşine yazdığı mektuplardaki anlatısı, Frankenstein'in anlatısı ve canavarın anlatısı. *Frankenstein* romanının, çerçeve anlatı tekniğiyle yazılmış olması, bireyin yalnızlığını çağrıştıran ürkütücü ve karanlık ortamlarda geçiyor olması, bilimin karanlık yüzü, metafizik, mistisizm, tanrıçılık oynama gibi temalara değiniyor olması bakımından gotik roman özellikleri taşıırken; aşk, ölüm, tabiat gibi konuları ele almasından ve yazıldığı dönemden ötürü de romantizm akımının izlerini taşıdığı söylenebilir.

Romanda, ölümsüzlüğe ulaşmayı amaçlayan Victor Frankenstein hayatın sırrını keşfeder ve bir ucube yaratır; fakat kendi yaratısından tiksiniyor uzaklaşır. Ancak yarattığı canavar onun peşini bırakmaz. Özünde iyi kalpli olsa da, hissettiği sevgisizlik ve yalnızlıktan ötürü yaratıcısına ve onun sevdiklerine zarar verir. Tek isteği kendisi gibi bir eşe sahip olmaktır. Yaratıcısı onu bu isteğinden mahrum edince ondan intikam almaya çalışır ve işler kontrol edilemez bir boyuta ulaşır.

1 Aksi belirtilmediği sürece alıntıların çevirisi tarafımızca yapılmıştır.

Frankenstein, edebiyat ve popüler kültürde romandan öyküye, tiyatro oyunundan sinema filmine, çizgi romandan bilgisayar oyunlarına kadar pek çok başka esere de ilham kaynağı olmuştur; farklı biçimlerde birçok defa üretilmiş olması bakımından yeniden yazım kavramının farklı biçimlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma için uygun bir bütüncü olacağını düşünüyoruz. Bu geniş kapsamlı bütüncede, *çeşitli kaynaklardan beslenen yazarın metni* “yeniden” yazması bağlamında, ilk kez 1818’de yayımlanan *Frankenstein*’ın ilk baskısı; *yazarın kendi metnini yeniden yazması* bağlamında kitabın yazarı tarafından yeniden yazılan 1831 basımı; *farklı bir yazarın metni yeniden yazması* bağlamında Peter Ackroyd’un Shelley’nin eserinden yola çıkarak yazdığı *The Casebook of Victor Frankenstein* adlı kitap; *metnin başka bir dilde yeniden yazılması* bağlamında metnin Türkçe çevirisi ve *metnin başka bir gösterge türüne dönüştürülerek yeniden yazılması* bağlamında ise “Victor Frankenstein” adlı film uyarlaması değerlendirilecektir. Özetle, *Frankenstein* romanının tek başına sunduğu yeniden yazım biçimleri beş başlık altında toplanacak ve tartışılacaktır. Ancak, bu çalışma özellikle *Frankenstein* romanının iki farklı dönemde (1818 ve 1831) aynı yazar tarafından aynı dilde yeniden yazılmış iki metnin “Bir metnin aynı yazar tarafından yeniden yazımı” başlığı altında yorumlanması ve değerlendirilmesi araştırma konumuzu oluşturacaktır.

1.1. Bir Metnin Mevcut Metinlerin Türevi Olarak Yeniden Yazımı

Julia Kristeva (1980) ve Roland Barthes’ın (1981) “metinlerarasılık,” Gérard Genette’in (1997) ise “metinselaşkınlık” kavramları çerçevesinde, yazınsal metinlerin daha önce yazılmış metinlerden ayrı düşünülemediğini öne sürerler. Kubilây Aktulum da bu görüşlere değindiği *Metinlerarası İlişkiler* adlı çalışmasında, her metnin eski metinlerden parçaların bir araya getirilmesiyle oluştuğundan söz etmiştir (2000: 17-18). Farklı biçimlerde ifade edilen bu yaklaşım bir tür *yeniden yazım* olarak değerlendirilebilir. Lefevre’den ödünç aldığı “yeniden yazım” kavramını sömürgecilik sonrası yaklaşımla ele alan Maria Tymoczko’ya göre de, “her yazı, yeniden yazımdır,” çünkü “her edebiyat eseri, tıpkı çeviri gibi, daha önceki metinlere dayanır: Her ikisi de ‘özgün anlamsal birlikler’ (original semantic unity) değil, ‘türev ve heterojen’ [metinler]dir” (1999: 41). Buna göre, yazarın kurguladığı metin, anlamını bir bütün, bir öz olarak yalnızca kendi içinde barındırmaz, başka metinlerden oluşan bir bütünün içinden çıkar; dolayısıyla anlam tamamlanmış değil, üretim hâlinindedir, yani her metin türevidir. Ayrıca tek değil, çoğul anlamlara yol açtığı için de heterojendir. “Yazmak, yeniden yazmaktır. Her yazı işi bir kolaj, yorum ve alıntıdır” (Aktulum 2000:165). Gotik roman ve romantizm akımının izlerini taşıyan *Frankenstein* doğrudan adıyla mitolojik Prometheus efsanesine gönderme yapmaktadır. Romanda Victor Frankenstein tıpkı Prometheus gibi insanlığa hizmet etmek amacıyla Tanrı’ya karşı gelmektedir. Victor Frankenstein’in elleriyle yarattığı canavarın dünyaya gelişinden sonra yaşadığı manevi işkence ile Prometheus’un hikâyesi de benzerlik gösterir. Ayrıca bir yaradılış hikâyesi olması sebebiyle John Milton’ın *Kayıp Cennet*; ele aldığı ilim ve kimsesizlik gibi temalar bakımından ise Samuel Taylor Coleridge’in *Yaşlı Gemici* eserlerinin

etkisi romanda açıkça hissedilmektedir. Bu anlamda Mary Shelley'nin *Frankenstein*'de bu metinleri yeniden yazdığı söylenebilir.

1.2. Bir Metnin Aynı Yazar Tarafından Yeniden Yazımı

Yazarın kendi metnini yeniden yazması, yani yazılmış bir metnin yeni bir versiyonu da *yeniden yazım* olarak tanımlanmaktadır. “Bir yazar, düzeltmek, derinleştirmek vb. amaçlarla kendi yapıtlarından birini de yeniden yazabilir” (Aktulum 2000: 236). Esra Birkan Baydan'ın “Editing as rewriting” başlıklı makalesinde belirttiği gibi (2011:56), Lefevere'in yaklaşımı sayesinde yeniden yazım kavramı, editöryal uygulamaların da çeviribilim kapsamında ele alınabilir hale gelmesini sağlamıştır. Araştırmamızın bütüncesini oluşturan *Frankenstein*, Mary Shelley'nin kendi yazdığı metin üzerinde yaptığı çeşitli değişikliklerle 31 Ekim 1831 tarihinde yeniden yazılmış ve basılmıştır. Shelley metnin 1831 basımına yazdığı önsözde metinde yalnızca biçimsel değişiklikler yaptığını, hikâyenin hiçbir kısmını değiştirmedini, yeni bir fikir ya da olay eklemediğini, yalnızca dilin anlatıyı bozacak kadar “yavan” (bald) kaldığı kısımları “onardığını” (mended) ifade ettiyse de iki metin karşılaştırmalı incelendiğinde Shelley'nin metinde dilsel ve biçimsel değişikliklerden ziyade metnin içeriğini ve alımlanmasını etkileyecek türden önemli değişiklikler yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda ilk metnin metinsel/editöryal açıdan olduğu kadar ideolojik açıdan da yeniden yazıldığı söylenebilir.

1.3. Bir Metnin Başka Bir Yazar Tarafından Yeniden Yazımı

Kubilay Aktulum yeniden yazımı, “hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi” olarak tanımlamıştır (2000:236). Aktulum, metinlerarasılığın bir yeniden yazma işlemi olarak görülebileceğini söyler: “Bir yazar başka bir yazarın metninden parçaları kendi metninin bağlamında kaynaştırarak yeniden-yazar” (a.g.e.:17). İngiliz biyografi, roman ve eleştiri yazarı Peter Ackroyd, 2008 yılında *The Casebook of Victor Frankenstein* adıyla basılan kitabında Shelley'nin kanonik eseri *Frankenstein* 'ı yeniden yazmıştır. Ackroyd yeniden yazdığı metinde hem Shelley'nin eserindeki olay örgüsünü ve karakterleri kullanmış, hem de Shelley'nin kendisiyle birlikte hayatındaki kimi gerçek olayları ve kişileri de romanın kurmaca dünyasına dahil etmiştir. Bu anlamda Ackroyd'un oldukça ilgi çekici bir yeniden yazıma imza attığı görülmektedir.

1.4. Bir Metnin Farklı Bir Dilde Yeniden Yazımı

Çalışmalarında yeniden yazım kavramına da değinen çeviribilim araştırmacısı ve çevirmen Lawrence Venuti'ye göre, “çevirmen kaynak metin yazarının dublörü ya da vantriloğu değil, kaynak metni başka bir dil ve kültürde, hatta çoğu zaman başka bir dönemde başka bir kitlenin hoşuna gidecek şekilde yeniden yazan becerikli bir taklitçidir” (2012: 109). Venuti'nin bu yaklaşımı, Lefevere ve Tymoczko gibi onun da çeviriyi bir tür yeniden yazım olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Venuti çeviriyi “çifte yazım”, “yabancı metnin alıcı kültürün

değerlerine göre yeniden yazımı” olarak görür (2008: 276). Bu açıklamaya göre çeviri, kaynak kültürde yazılmış kaynak metnin erek dilde yeniden yazılmasıdır. Venuti yeniden yazım eylemini daha çok çevirmenin erek ya da kaynak edebiyat dizgesini odak noktası olarak seçmesi ve bu seçime göre kaynak metni yerlileştirmesi ya da yabancılaştırması bağlamında ele alır. Bu bağlamda, erek dilde yeniden yaratılmış olan çeviri metin, yerlileştirilmiş ya da yabancılaştırılmış olması bakımından erek kültürün edebiyat dizgesinde görünmezlik ya da görünürlük kazanır. *Frankenstein* metni İş Bankası Kültür Yayınları, Can Yayınları, İletişim Yayınları gibi seçkin yayınevleri başta olmak üzere, otuza yakın yayınevi tarafından Türkçeye çevrilmiş, yani Türkçede yeniden yazılmıştır. Bu çevirilerin çoğunda kaynak metin olarak 1831 versiyonu kullanılsa da, 1818 versiyonunu kaynak metin kabul edenler de vardır. Türkçe çeviriler kaynak metinleriyle karşılaştırmalı olarak incelendiği takdirde çevirmenlerin bu metinleri nasıl yeniden yazdıkları görülebilir.

1.5. Bir Metnin Bir Başka Gösterge Türünde Yeniden Yazımı

Roman Jakobson’a göre, “Dilsel bir göstergelyi yorumlamak için, onun aynı dilin başka göstergelerine, başka bir dile ya da dilsel olmayan bir simgeler dizgesine çevrilmesine göre, üç yol seçeriz”. Bunlar, “diliçi çeviri”, “dillerarası çeviri” ve “göstergelerarası çeviri”dir (2008:62). Buna göre, dilsel göstergelerin dilsel olmayan göstergeler aracılığıyla yorumlanması göstergelerarası çeviri kapsamına girer. Dilsel bir gösterge sistemine sahip yazılı bir metni ses, mimik, müzik gibi görsel ve işitsel göstergelerle aktarmak, yani dilsel göstergeleri dilsel olmayan göstergelerle yeniden yazmak bu türe örnektir. Nitekim Lefevere de *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* adlı kitabında film ve televizyon uyarlamalarından “diğer yeniden yazım türleri” olarak söz etmiş, ancak kendi uzmanlık alanına girmediği düşüncesiyle detaylı olarak incelememiştir (1992:9). *Frankenstein* metni gerek kaynak kültürde gerekse erek kültürde sinema, tiyatro, animasyon, çizgi roman vb. farklı gösterge türlerine uyarlanmıştır. 2015 yapımı *Victor Frankenstein* adlı film uyarlamasında hikâye, Victor Frankenstein’ın asistanı Igor’un gözünden anlatılarak yeniden yazılmıştır. Bu bakış açısının ilginç yanı, Igor karakterinin Mary Shelley’nin yazdığı metinlerde yer almamasıdır. Kambur ve deforme görünümlü laboratuvar asistanı Igor karakteri, korku filmleri ve korku filmi parodilerinde Kont Drakula ve Viktor Frankenstein gibi gotik karakterlerin asistanlığını yapar. Bu bağlamda 2015 uyarlamasında *Frankenstein* metninin hem başka bir gösterge türüne uyarlanarak hem de metinde yer almayan bir karakterin gözünden anlatılarak yeniden yazıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, *Frankenstein* eseri yeniden yazım kavramının çeviribilim bağlamında daha geniş anlamda sorgulanması adına son derece verimli bir bütüncü sağlamaktadır. Eserin ilk yayımlandığı 1818 yılından bu yana yaşadığı ve yukarıda beş başlık altında topladığımız yeniden yazım serüveni bu alanda çeşitli araştırmalara konu olabilir. Bu çalışmada ise *Frankenstein* metni ikinci başlık, yani “Bir metnin aynı yazar tarafından yeniden yazımı” kapsamında metin örneklerinden hareketle incelenecektir.

2. “Yeniden Yazan” Mary Shelley

Yeniden yazım kavramı üzerine düşünen ve çeviriyi “özgün metnin yeniden yazımı” (1992: vii) olarak tanımlayarak her çeviriyi birer yeniden yazım kabul eden Lefevere’e göre, ister çeviri, antoloji, eleştiri, isterse yeni bir edisyon, hangi türden yeniden yazım söz konusu olursa olsun, yeniden yazarlar üzerinde çalıştıkları orijinal metinleri, içinde yaşadıkları çağın baskın ideolojik ve poetolojik akımlarına uygun düşecek biçimde, bir ölçüde uyarlar ve manipüle ederler² (a.g.e.: 8). Lefevere “düzeltme”yi de çeviri, tarihyazımı, antoloji, eleştiri gibi yeniden yazım türleri arasında saymaktadır (a.g.e.: 9). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* adlı kitabının on ikinci bölümünde “Düzeltme” başlığı altında Georg Büchner’in *Dantons Tod (Danton’un Ölümü)* adlı oyununun, biri ideolojik diğeri poetolojik sebeplerden ötürü iki farklı kişi tarafından düzelti sürecinden geçirilmiş iki farklı edisyonunu yeniden yazım bağlamında incelemiştir. Bu incelemenin sonucunda metnin hangi açılardan nasıl yeniden yazıldığını ortaya koymuştur (a.g.e.: 150-160). Aynı kitabın “Translation: Ideology” (Çeviri: İdeoloji) başlıklı beşinci bölümünde ise, Anne Frank’in, ölümünden sonra *Dagboeken van Anne Frank* (Anne Frank’in Hatıra Defteri) adıyla basılan günlüklerini, yayımlanma ihtimali ortaya çıktığında yeniden yazmaya başladığını söyler. Lefevere, Frank’in orijinal günlüğündeki girdileri kişisel ve yazınsal amaçlarla yeniden yazmasını “auto-editing” (oto-düzelti) olarak adlandırmıştır (a.g.e.: 60). Lefevere’in yeniden yazım kavramına getirdiği bu yaklaşımlardan ve söz konusu incelemelerden ilhamla, Mary Shelley’nin *Frankenstein*’in 1831 basımı için metnin 1818’de yayımlanan ilk hâli üzerinde yaptığı değişiklikleri “yeniden yazım” kavramı ışığında değerlendirmek çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır.

Mary Shelley’nin *Frankenstein*’i ilk kez 1 Ocak 1818 tarihinde *Frankenstein; or, The Modern Prometheus* adıyla 23 bölümden oluşan 3 cilt halinde anonim olarak yayımlanmıştır (Robinson, 2016:15). Yazarlığın kadınlar için çok da uygun bir meslek olarak görülmediği bir çağda buldukları gerekçesiyle, eserin 1818 yılında Londra’da yapılan ilk baskısında yazarın adına yer verilmemiştir. Kitabın ikinci basımı 11 Ağustos 1823 yılında yapılmıştır. İlk basımda üç cilt halindeki metin, ikinci basımda Shelley’nin babası yazar William Godwin tarafından yeniden düzenlenip iki cilt haline getirilmiştir. E. B. Murray, “Changes in the 1823 Edition of *Frankenstein*” başlıklı makalesinde, 1823 basımında Godwin tarafından yapılan toplam 114 değişikliği sıralamıştır (1981: 320-323). Godwin metin üzerinde büyük ölçüde sözcük düzeyinde, daha çok redaksiyon olarak tanımlayabileceğimiz değişiklikler yapmıştır. Çoğu kaynakta metnin 1818 versiyonunu kullandığı söylenmesine rağmen, Mary Shelley, *Frankenstein* metnini 1831’de yeniden yazarken, babası tarafından redakte edilmiş metni baz almıştır (a.g.y.: 323). 1823 basımı, “Mary Wollstonecraft Shelley” adının metnin yazarı olarak kitapta ilk kez yer aldığı basım olmasıyla da önem taşımaktadır (Robinson, 2016:20).

2 “Whether they produce translations, literary histories or their more compact spin-offs, reference works, anthologies, criticism, or editions, rewriters adapt, manipulate the originals they work with to some extent, usually to make them fit in with the dominant, or one of the dominant ideological and poetological currents of their time.” (Lefevere, 1992: 8).

Frankenstein'in üçüncü ve “gözden geçirilmiş” basımı ise 31 Ekim 1831 tarihinde 24 bölümlük tek cilt halinde basılmıştır (a.g.y.: 21). Shelley bu basımda (1823'te babası tarafından redakte edilmiş) 1818 metnini bizzat gözden geçirip önemli değişikliklerle “yeniden yazmıştır”. Bu bağlamda Mary Shelley'nin ilk metni yeniden yazmasının altında yatan nedenleri, yani şahsi “ideoloji”si ve/veya “poetika”sındaki değişimin olası sebeplerini (yeniden) yazarın yaşam öyküsünde arayacak ve 1818 metninde yaptığı değişiklikleri bu bakış açısıyla yorumlayacağız.

2.1. *Frankenstein*'in Yeniden Yazımında Shelley'nin Yaşam Öyküsünün Rolü

Mary Shelley –tam adıyla Mary Wollstonecraft Godwin Shelley– 1797'de Londra'da William Godwin ve Mary Wollstonecraft'ın kızları olarak dünyaya gelmiştir. Shelley'nin babası William Godwin, radikal siyasal görüşleriyle tanınan bir şair, gazeteci, politika yazarı ve filozof; annesi Mary Wollstonecraft ise *Kadın Haklarının Gereçeklendirilmesi* adlı kitabı kaleme alan feminist bir yazar ve dönemin önemli kadın hakları savunucularındandır. Wollstonecraft doğumdan birkaç gün sonra hayatını kaybettiği için Mary annesiz büyüye de hatırasını kitaplarını okuyup onu örnek alarak sürdürür. Annesiyle babasının önemli birer yazar olmasının yanı sıra Samuel Taylor Coleridge gibi dönemin önemli şair ve yazarlarının sık sık ziyaret ettiği bir ev ortamında yetişen Mary, yazmaya küçük yaşlarda başlar.

Mary Shelley bulunduğu aile ortamı ve sosyal çevre ile içinde yaşadığı dönemin kendisine bir şekilde dayattığı iki zıt davranış modelini ister istemez içselleştirmiştir. Bunlardan ilki Romantizm akımının beraberinde getirdiği yaratıcı bir sanatçı olma, kalemi ve hayal gücünün yardımıyla kendini kanıtama idealidir. Özgürlükçü ve radikal fikirleriyle tanınan bir ailenin kızı ve İngiltere'nin en önemli şairlerinden Percy Bysshe Shelley'nin sevgilisi/eşi olarak içinde bulunduğu aile ortamlarında bu idealin baskısını hep hissetmiştir. Öte yandan dönemin muhafazakâr toplumsal koşulları ondan geleneksel kadın modeline uygun olmasını beklemektedir (Poovey 1984: 115-116). Dolayısıyla henüz genç bir kadın olan Shelley'nin, kendisini özgünlüğe, yaratıcılığa zorlayan “Romantik” anlayış ile dört duvar arasındaki evcimen kadın rolüne indirgemeye çalışan toplum şartları arasında bocalamış olması muhtemeldir.

Annesinin, babasının ve sevgilisi Percy Shelley'nin özgürlükçü fikirlerinin izinden giden Mary, birbirlerine aşık olduklarında Percy'nin evli bir adam olmasına aldırılmaz ve onunla uzaklara kaçarak gayrimeşru bir ilişki yaşar. “My Hideous Progeny”: The Lady and the Monster” adlı makalesinde Mary Shelley'nin hayatını ve *Frankenstein* metni üzerindeki etkisini inceleyen Mary Poovey'ye göre, annesiyle babasının kitaplarındaki özgürlükçü ve aykırı fikirleri okumak Shelley'nin toplumsal değerleri hiçe sayması için bir bahane olmuş olabilir. Ancak Shelley, annesinin William Godwin'le evliliğinden önce başka bir adamla yaşadığı yasak aşk ve evlilik dışı dünyaya getirdiği çocuk yüzünden karşılaştığı tepkiyi göz önüne alarak kendi yaşadığı ilişkinin ve aykırı davranışlarının da tepki çekeceğini tahmin etmiş olmalıdır (1984: 120). Nitekim William Godwin karısının ölümünün ardından kaleme aldığı anı kitabında (*Memoirs of the Author of A Vindication of the Rights of Woman*) merhum

karısı Wollstonecraft'ın aykırı ilişkilerinden açıkça söz edecek kadar özgürlükçü bir adam olsa da, Mary evli bir adam olan Percy'ye aşık olup onunla kaçtığında kızını reddeder ve uzun yıllar onunla görüşmez. William Godwin ve Mary Wollstonecraft gibi evlilik karşıtı iki yazarın çocuklarına toplumsal saygınlık kazandırmak adına evlenmiş olmaları (Mellor 1988:2) dönemin muhafazakâr toplumsal yaptırımlarının etkisini yansıtan bir diğer çarpıcı örnektir. Dolayısıyla dönemin en özgürlükçü yazarlarının bile kendilerini toplumsal koşullara ayak uydurmak zorunda hissettikleri görülmektedir.

Frankenstein, Mary Shelley'nin yasak bir ilişki yaşamayı, yani dönemin toplumsal koşullarına kıyasla daha radikal bir hayatı seçtiği gençlik yıllarında yazılmıştır. Mary Shelley, bu eserin tohumlarının Percy Shelley ve Lord Byron gibi iki önemli şairin bulunduğu, galvanizm gibi esrareniz konular üzerine sohbetlerin yapıldığı, Almancadan Fransızcaya çevrilmiş hayalet hikâyelerinin okunduğu bir ortamda atıldığı bizzat ifade etmiştir³. Gerek o dönemki radikal yaşam tarzı, gerekse kitabın yenilikçi ve özgün temaları Shelley'nin 1818 metnini yazarken ailesinde ve sosyal çevresinde gördüğü özgürlükçü yaklaşımlara yakın bir düşünce yapısında olduğuna işaret etmektedir.

Frankenstein'ın 1818'de ilk kez basılmasından önceki yıllarda, annesinin doğumdan birkaç gün sonra hayatını kaybetmesiyle ölümle çok erken tanışan Mary, erken doğan bebeğinin ölümünün ardından kız kardeşinin intiharıyla da sarsılmıştır. 1831 yılına kadar geçen süre içerisinde ise önce peş peşe iki çocuğu daha ölür, sonra kocası Percy Shelley bir tekne kazasında hayatını kaybeder. Mary Shelley, oğlu Percy Florence ile hayatta bir başına kalır. Hayatındaki en önemli insanları birer birer kaybetmiş olmanın Mary Shelley'nin hayata bakış açısını değiştirmiş olması, onu daha içine kapanık, daha muhafazakâr ve korumacı bir kadın haline getirmiş olması mümkündür. İçinde büyüdüğü ortamda edindiği özgürlükçü fikirleri tamamen değişmediyse de en azından dış dünyaya karşı daha kapalı ve mesafeli bir tutum takınmış olması muhtemeldir.

Kıscacası Mary Shelley yaşamı boyunca bir tarafta ailesindeki açık fikirli Romantik dönem yazar/şairlerin özgür ve özgün eserler yaratma teşvikinin, diğer tarafta kadınları ahlaki değerlere uygun bir biçimde yaşamaya mecbur bırakan muhafazakâr toplumsal değerlerin arasında kalmıştır. Bu ikilem Shelley'nin yazdığı kitaplarda da kendini göstermektedir: *Frankenstein* (1818), *Mathilda* (1819), *Valperga* (1823) ve *The Last Man* (1826) romanlarında annesinin özgüvenli kadın kimliğiyle Percy'nin estetik anlayışının etkileri görülürken, daha sonra yazdığı kitaplarda edebiyat kariyerini kadınlardan beklenen geleneksel davranış kalıplarına uyduğunu göstermek için kullanmıştır. *Perkin Warbeck* (1830), *Lodore* (1835), ve *Falkner* (1837) adlı romanlarındaki uysal, domestik kadın kahramanları aracılığıyla yansıttığı kişiliğiyle büyük ölçüde orta sınıf kadınlardan oluşan kitlesinin onayını alabilmiş ve kendi özgünlüğüne ancak "örnek" kadın imgesine bürünerek ulaşabilmiştir (Poovey 1984:116-117).

Mary Shelley'nin eserlerine yansıyan ideolojik değişim kitapların yazıldığı tarihler göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, 1818 metninin yazıldığı dönemlerde benimsediği *özgürlükçü* yaşam tarzının ve 1831'de bu metni yeniden yazıncaya kadar geçen süre içerisinde yaşadığı

3 Bknz: "Introduction." *Frankenstein*. Joseph M. K. (ed.) Oxford University Press: New York 2008.

acı kayıplarla şekillenen *muhafazakâr* bakış açısının bu metinlere yansıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla 1831 yılında yeniden yazılan *Frankenstein*'daki farklılıkları bu açıdan yorumlamak mümkündür; yani bir bakıma 1818'de toplumun geneline kıyasla radikal bir imaj çizen Shelley'nin 1831 metniyle bu imajı da yeniden yazmaya çalıştığı söylenebilir.

3. *Frankenstein* 1818 Metninin 1831'de Yeniden Yazımı⁴

André Lefevere, Anne Frank'ın günlüklerinin yeniden yazımı üzerine yaptığı incelemede metnin iki versiyonunu (ilk metni ve yeniden yazılmış metni) karşılaştırmış ve iki metin arasındaki dilsel, metinsel ve söylemsel farklılıkları (yeniden) yazarın tercihleri olarak değerlendirep yazarın imgesinin nasıl “yeniden” kurgulandığını ortaya koymuştur (1992:59-72). Lefevere'in yöntemi ışığında bu çalışmamızda Mary Shelley'nin *Frankenstein*'ı 1831'de yeniden yazarken yaptığı değişiklikleri ve eklemeleri, bu yeniden yazımın olası ideolojik sebeplerini de göz önünde bulundurarak metinlerde farklılık gösteren belirli temalar bağlamında gruplandırdık. Shelley'nin kendi metnini yeniden yazdığını gösteren örnekleri yorumlamaya çalıştık. Bu noktada bütüncemizdeki metinsel ve söylemsel verilerden yola çıkarak yeniden yazımın ardındaki bireysel ve toplumsal ideolojiyi betimleyen bir inceleme gerçekleştirdik.

3.1. Yeniden Yazılan *Aile İmgesi*

Mary Shelley'nin yaşam öyküsünde 1818 ve 1831 yılları arasında aile değerleri açısından görülen değişimin, yani anne ve babasının özgürlükçü anlayışını benimseyerek büyümüş Shelley'nin yaşadığı kayıplarla yıllar içerisinde daha muhafazakâr bir kadına dönüşmesinin, yeniden yazılmış metne de yansıdığı görülmektedir.

Örnek 1 ⁵	
1818 (syf. 20)	1831 (syf. 33)
When my father became a husband and a parent, he found his time so occupied by the duties of his new situation, that he relinquished many of his public employments, and devoted himself to the education of his children.	There was a considerable difference between the ages of my parents, but this circumstance seemed to unite them only closer in bonds of devoted affection. (...) There was a show of gratitude and worship in his attachment to my mother, differing wholly from the doating fondness of age, for it was inspired by reverence for her virtues, and a desire to be the means of, in some degree, recompensing her for the sorrows she had endured, but which gave inexpressible grace to his behaviour to her. Everything was made to yield to her wishes and her convenience. He strove to shelter her, as a fair exotic is sheltered by the gardener, from every rougher wind, and to surround her with all that could tend to excite pleasurable emotion in her soft and benevolent mind.

4 Bu çalışmada Oxford World's Classics dizisinden çıkan 1818 ve 1831 metinleri kullanılmıştır: Shelley, Mary. *Frankenstein 1818 Text*. Nick Groom (ed.) Oxford University Press: New York 2019. Shelley, Mary. *Frankenstein*. Joseph M. K. (ed.) Oxford University Press: New York 2008.

5 Tablolardaki “1818” ve “1831” rakamları 1818 ve 1831 yıllarında yazılmış metinlere referans vermektedir.

Örnekteki 1818 ve 1831 metinleri karşılaştırmalı okunduğunda, Shelley'nin 1831 metninde Victor Frankenstein'in annesiyle babası üzerinden eşler arasındaki sevgi bağını güçlendirdiği görülmektedir. 1818 metninde “[He] *devoted* himself to the education of his children” cümlesinde babasının evlenip çocuk sahibi olduktan sonra kendisini çocuklarının eğitimine “adadığı” ifade edilse de eşler arasındaki ilişkiye değinilmemiştir. 1831 metninde ise babasının annesine duyduğu yoğun hisleri ifade eden “*devoted affection*” (düşkünlük), “*gratitude*” (minnettarlık), “*worship*” (tapınma), “*attachment*” (bağlılık), “*He strove to shelter her*” (Onu koruyup kollamaya uğraştı) gibi sözcük ve cümleler dikkat çekmektedir. 1831 metnindeki ifadeler Frankenstein'in babasının eşine adeta “*taptığını*”, onu “*her türlü zorluktan korumaya*” çabaladığını vurgulamaktadır. Shelley, 1831 metninde Frankenstein'in annesiyle babası arasındaki sevgi bağının ne kadar güçlü olduğunu sözcük seçimleriyle vurgulayarak onun birbirine son derece düşkün ebeveynlerin çocuğu olarak *mutlu bir aile ortamında yetiştiğini* göstermektedir.

Örnek 2	
1818 (syf. 20)	1831 (syf. 34)
<p>No creature could have more tender parents than mine. My improvement and health were their constant care, especially as I remained for several years their only child.</p>	<p>I remained for several years their only child. Much as they were attached to each other, they seemed to draw inexhaustible stores of affection from a very mine of love to bestow them upon me. My mother's tender caresses, and my father's smile of benevolent pleasure while regarding me, are my first recollections. I was their plaything and their idol, and something better—their child, the innocent and helpless creature bestowed on them by Heaven, whom to bring up to good, and whose future lot it was in their hands to direct to happiness or misery, according as they fulfilled their duties towards me. With this deep consciousness of what they owed towards the being to which they had given life, added to the active spirit of tenderness that animated both, it may be imagined that while during every hour of my infant life I received a lesson of patience, of charity, and of self-control, I was so guided by a silken cord that all seemed but one train of enjoyment to me.</p>

Birinci örnekteki yeniden yazımda eşler arasındaki sevgi bağının ne kadar güçlü olduğu vurgulanırken, ikinci örnekte ebeveynlerin çocukları Frankenstein'a duydukları sevginin vurgulandığı görülmektedir. Shelley, 1818 metnindeki “*No creature could have more tender parents than mine*” ifadesiyle ebeveynlerin ne kadar *şefkatli ve sevecen* olduğuna değinmiş ve Frankenstein'ın sağlığına ve gelişimine özen gösterdiklerini belirtmiştir. 1831 metninde ise “*inexhaustible stores of affection*” (bitmek tükenmek bilmez sevgi kaynakları), “*tender caresses*” (şefkatli okşayışlar) gibi ifadelerle birbirlerine oldukça düşkün olan ebeveynlerin Frankenstein'a da büyük bir sevgi duyduklarının altı çizilmektedir. “*I was ... their idol*” (onların idolleriydim), “*the innocent and helpless creature bestowed on them by Heaven*” (cennetten bahşedilmiş masum ve aciz bir mahluk) gibi abartılı ifadeler çiftin oğullarına olan sevgi ve ilgisinin ne denli büyük olduğunu göstermektedir. Birinci ve ikinci örneklerdeki yeniden yazılmış metinler birlikte değerlendirildiğinde Shelley'nin yeniden yazımla *aile bağlarını, dolayısıyla da aile kavramını yüceltmeye çalıştığını* söyleyebiliriz.

1831 yılına kadar çocuklarını ve eşi Percy'yi kaybetmiş olan Shelley oğluyla birlikte hayatta bir başına kalmıştı, bu nedenle karı-koca, ebeveyn-çocuk ilişkisinin bu denli sevgi dolu bir şekilde vurgulanmış olması Shelley'nin eski mutlu günlerine duyduğu özleme bağlanabilir. Öte yandan 1831 metnindeki farklılıklar *poetik* açıdan değerlendirildiğinde, fazlasıyla mutlu aile tablosunun Frankenstein'ın daha sonra yaşayacağı trajedileri çok daha çarpıcı hâle getirdiği anlaşılmaktadır; yani Shelley'nin aile kurumunu ve bu sevgi dolu ortamı bu denli vurgulamasının altında yatan neden, romanda daha sonra yaşanacak korkunç olayların etkisini artırmak da olabilir. Anne ve babasından büyük bir sevgi ve ilgi gören Victor Frankenstein'ın kendi yarattığı canavara sevgi ve ilgi duymaması, aksine ondan tiksinişip uzaklaşması ise yeniden yazılmış metinde altı çizilen bir diğer çarpıcı tezatı oluşturmaktadır.

Örnek 3	
1818 (syf. 20)	1831 (syf. 34-35)
<p>My father had a sister, whom he tenderly loved, and who had married early in life an Italian gentleman. (...) About the time I mentioned she died; and a few months afterwards he received a letter from her husband, acquainting him with his intention of marrying an Italian lady, and requesting my father to take charge of the infant Elizabeth, the only child of his deceased sister. “It is my wish,” he said, “that you should consider her as your own daughter, and educate her thus. Her mother’s fortune is secured to her, the documents of which I will commit to your keeping. Reflect upon this proposition; and decide whether you would prefer educating your niece yourself to her being brought up by a stepmother.”</p>	<p>Their benevolent disposition often made them enter the cottages of the poor. (...) She found a peasant and his wife, hard working, bent down by care and labour, distributing a scanty meal to five hungry babes. Among these there was one which attracted my mother far above all the rest. (...) [My mother and father] were fond of the sweet orphan. Her presence had seemed a blessing to them; but it would be unfair to her to keep her in poverty and want, when Providence afforded her such powerful protection. They consulted their village priest, and the result was that Elizabeth Lavenza became the inmate of my parents’ house—my more than sister—the beautiful and adored companion of all my occupations and my pleasures.</p>

Bu örnekte 1818 ve 1831 metinlerinde Elizabeth'in Frankenstein ailesine girişinin farklı hikâyeleri yer almaktadır. Elizabeth, 1818 metninde Alphonse Frankenstein'ın kız kardeşinin kızı, yani Victor Frankenstein'ın öz kuzenidir. Alphonse “*onu kendi kızı gibi*” görüp büyütecektir. Frankenstein ailesine emanet edilen yalnızca Elizabeth değildir; annesinden ona kalan servet de yine dayısı Alphonse'a emanet edilmiştir. 1831 metninde ise Elizabeth, Frankenstein ailesinin evlatlığıdır. Elizabeth'in evlat ediniliş anlatsının yanı sıra metinde doğrudan geçen “*orphan*” (yetim) sözcüğü de bu durumu vurgulamaktadır. 1831 metninde aile imgesinin yeniden yazıldığını gösteren bir diğer önemli unsur Elizabeth'in Frankenstein ailesiyle *akrabalık bağının ortadan kalkmış olmasıdır*.

Örnek 4	
1818 (syf. 26)	1831 (syf. 43)
Elizabeth, my love, you must supply my place to your younger cousins .	Elizabeth, my love, you must supply my place to my younger children .
1818 (syf. 65)	1831 (syf. 93)
Elizabeth read my anguish in my countenance, and kindly taking my hand said, “ My dearest cousin , you must calm yourself.”	Elizabeth read my anguish in my countenance, and kindly taking my hand, said, “ My dearest friend , you must calm yourself.”
1818 (syf. 114)	1831 (syf. 151)
Alas! to me the idea of an immediate union with my cousin was one of horror and dismay.	Alas! to me the idea of an immediate union with my Elizabeth was one of horror and dismay.

Victor ve Elizabeth hem 1818 hem de 1831 metinlerinde birbirlerine “kuzen” diye seslenirler. Fakat bir önceki örnekte değinildiği gibi, Victor ve Elizabeth 1818 metninde öz kuzenlerdir; 1831 metninde ise böyle bir akrabalık söz konusu değildir. Metnin farklı yerlerinden alınan bu örnekler 1818 metnindeki kimi “*cousin*” (kuzen) sözcüklerinin 1831 metninde “*friend*” (arkadaş) ya da “*Elizabeth*” gibi sözcüklerle değiştirildiğini göstermektedir. Sözcük seçimleriyle de vurgulanan farklılığın sebebi, Elizabeth ve Victor’un aralarında gerçek bir kan bağı bulunmadığının altını çizmek, okura bu gerçeği tekrar göstermek olabilir. Nitekim 1818 metninde Elizabeth ve Victor arasında kan bağı olması aralarındaki evlilik ilişkisine enest boyutu katmaktadır. Metnin yazıldığı dönemlerde bir kimsenin kuzeniyle evlenmesi nadir görülen bir durum olmasa da, Victor ve Elizabeth arasındaki kan bağının 1831 metninde ortadan kaldırılması Shelley’nin bu dönemde daha *muhafazakâr* bir bakış açısına sahip olduğunu ya da enest imasının neden olabileceği ahlaki eleştirileri bertaraf etmek istediği şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla 1831 metninde yeniden yazılan Elizabeth-Victor ilişkisi Shelley’nin ideolojisinde dikkat çekici bir değişikliğe işaret etmektedir.

1818 ve 1831 metinleri bu altı örnek üzerinden ele alındığında aile imgesi açısından çarpıcı bir farklılık görülmektedir. Shelley 1818 metninde herhangi bir özelliğini vurgulamadığı sıradan bir aile çerçevesi çizmiştir. 1818’deki aile imgesinin dikkat çekici tek yanı Frankenstein ailesinin yeğenleri Elizabeth’in bakımını üstlenmesidir, çünkü Elizabeth ileride (roman serüveninde, devamında?) kuzeni Victor ile evlenecektir. 1831 metnine bakıldığında ise Shelley’nin güçlü duyguları ifade eden sözcük seçimleriyle aile imgesini çok daha güçlü ve sevgi dolu bir hale getirdiği görülmektedir. Elizabeth’in aileyle olan kan bağının ortadan kaldırılması ise Shelley’nin toplumsal normlara daha uygun bir ilişki modeli çizdiğini göstermektedir.

3.2. Yeniden Yazılan Kadın İmgesi

Mary Shelley’nin özgürlükçü anlayıştan muhafazakâr tutuma doğru yaşadığı değişim kadın imgesinin yeniden yazımında da görülmektedir.

Örnek 5	
1818 (syf. 21)	1831 (syf. 34)
I have often heard my mother say, that she was at that time the most beautiful child she had ever seen , and shewed signs even then of a gentle and affectionate disposition .	Their benevolent disposition often made them enter the cottages of the poor. This, to my mother, was more than a duty; it was a necessity, a passion —remembering what she had suffered, and how she had been relieved— for her to act in her turn the guardian angel to the afflicted .

1831 metninde romanın önemli iki karakteri Elizabeth ve Caroline’ın kadın imgelerinde çarpıcı farklılıklar gözlemlenmektedir. Caroline 1818 metninde Elizabeth’ten bahsederken, “*the most beautiful child she had ever seen*” (gördüğü en güzel çocuk) ifadesini kullanır. Caroline kocasının yetim kalmış yeğenine kucak açan bir eş ve onu çok seven bir anne olarak betimlenir. 1831 metninde ise ona çok daha üstün bir kadın imgesi biçilmiştir. Caroline için yardıma muhtaç olanlara yardım etmek “*bir görevden de öte*”, bir “*gereklilik*”, bir “*tutku*”dur. Shelley 1831 metninde kullandığı “*the guardian angel*” ifadesiyle ailesiyle hiçbir akrabalık bağı bulunmayan zavallı yetim Elizabeth’i evlat edinen ve onu bir anne şefkatiyle seven Caroline’ı bir “*iyilik meleği*”ne dönüştürmüştür. Öyle ki, Caroline hastalanan Elizabeth’i görmek, onunla ilgilenmek uğruna hastalık kapıp ölmeyi bile göze alır:

Örnek 6	
1818 (syf. 26)	1831 (syf. 42)
Elizabeth had caught the scarlet fever; but her illness was not severe, and she quickly recovered. During her confinement, many arguments had been urged to persuade my mother to refrain from attending upon her. She had, at first, yielded to our entreaties; but when she heard that her favourite was recovering, she could no longer debar herself from her society, and entered her chamber long before the danger of infection was past .	Elizabeth had caught the scarlet fever; her illness was severe, and she was in the greatest danger. During her illness, many arguments had been urged to persuade my mother to refrain from attending upon her. She had, at first, yielded to our entreaties; but when she heard that the life of her favourite was menaced, she could no longer control her anxiety. She attended her sick bed—her watchful attentions triumphed over the malignity of the distemper—Elizabeth was saved, but the consequences of this imprudence were fatal to her preserver .

1818 metnindeki anlatıda Caroline çok sevdiği Elizabeth’in odasına kızın iyileştiğini zannettiği için girer, ancak Elizabeth henüz iyileşmediği için Caroline enfeksiyon kapar ve ölür. 1831 metninde ise Caroline, kızın ağır bir hastalık geçirdiğini bilmesine rağmen, hayatının tehlikede olduğunu düşündüğü evlatlık kızı için çok endişelendiğinden “*daha fazla dayanamaz*” ve bir bakıma ölümü göze alarak kızın odasına girer; sonuçta Elizabeth iyileşir ancak Caroline ölür. Bu örnek de evlatlık kızı için ölümü göze alıp can veren Caroline’a biçilen fedakâr, “iyilik meleği anne” imgesini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, 1818 metnindeki *sıradan kadın imgesi*, 1831 metninde *idealleştirilmiş, kutsallaştırılmış bir kadın imgesine* dönüştürülerek yeniden yazılmıştır.

Örnek 7	
1818 (syf. 21)	1831 (syf. 35-36)
I have often heard my mother say, that she was at that time the most beautiful child she had ever seen, and shewed signs even then of a gentle and affectionate disposition. These indications, and a desire to bind as closely as possible the ties of domestic love, determined my mother to consider Elizabeth as my future wife; a design which she never found reason to repent.	On the evening previous to her being brought to my home, my mother had said playfully— “I have a pretty present for my Victor-to-morrow he shall have it.” And when, on the morrow, she presented Elizabeth to me as her promised gift, I, with childish seriousness, interpreted her words literally, and looked upon Elizabeth as mine—mine to protect, love, and cherish. All praises bestowed on her, I received as made to a possession of my own. We called each other familiarly by the name of cousin. No word, no expression could body forth the kind of relation in which she stood to me—my more than sister, since till death she was to be mine only.

1831 metninde Elizabeth karakterinde de çarpıcı bir farklılık görülmektedir. 1818 metninde, Caroline gördüğü en güzel çocuk olan çok sevdiği Elizabeth’in gelecekte oğlu Victor’un karısı olacağını düşünmektedir. *“A desire to bind as closely as possible the ties of domestic love”* (aile içi sevgi bağlarını mümkün olduğunca sıkı tutma isteği) ifadesi bu düşüncenin bir annenin yüreğinden geçen iyi niyetli bir dilek olduğunu göstermektedir. Fakat 1831 metninde tekrarlanan *“present”* ve *“gift”* gibi sözcüklerle vurgulandığı üzere, Elizabeth annesinin Victor’a *“sunduğu,”* *“ölünceye kadar yalnızca ona ait olacak”* *“güzel bir hediye”*dir. Victor onu *“ömür boyu koruyup kollayacağı,”* kendisinin ilgi ve sevgisine muhtaç bir varlık olarak görmektedir. Böylece Elizabeth karakteri 1831 metninde *bir hediye gibi sunulan, korunup kollanmaya muhtaç, edilgen bir kadın* olarak yeniden yazılmıştır.

Örnek 8	
1818 (syf. 116)	1831 (syf. 153-154)
Elizabeth approved of the reasons of my departure, and only regretted that she had not the same opportunities of enlarging her experience, and cultivating her understanding. She wept, however, as she bade me farewell, and entreated me to return happy and tranquil.	My journey had been my own suggestion, and Elizabeth, therefore, acquiesced: but she was filled with disquiet at the idea of my suffering, away from her, the inroads of misery and grief. It had been her care which provided me a companion in Clerval—and yet a man is blind to a thousand minute circumstances, which call forth a woman’s sedulous attention. She longed to bid me hasten my return, —a thousand conflicting emotions rendered her mute as she bade me a tearful silent farewell.

Bu örnek de Elizabeth bağlamında 1831 metninde yeniden yazılan kadın imgesini göstermektedir. 1818 metnindeki *“approved”* (onaylıyordu) ifadesinden Victor’un İngiltere’ye gitme kararında Elizabeth’e de söz hakkı tanındığı anlaşılmaktadır; aynı zamanda Elizabeth’in *“tecrübe ve bilgi birikimini artırma fırsatı”*nın kendisine tanınmamasından *“yakınması”* onun bir kadın olarak bu haksız durumu sorguladığını gösterir. Öte yandan 1831 metnindeki *“My journey had been my own suggestion”* (Bu seyahat benim fikrimdi) cümlesi İngiltere’ye gitme kararının tamamen Victor’a ait olduğunu, *“acquiesced”* sözcüğü ise Elizabeth’in bu karara

“razı olduğunu” göstermektedir; yani Elizabeth’e bu konuda söz hakkı tanınmamıştır. 1831 metnindeki Elizabeth, 1818 metnindekinin aksine, kendi konumunu ve kendisine sunulmayan fırsatları sorgulamaz; öyle ki nişanlısı Victor’a çabuk dönmesini istediğini dahi söyleyemez, “*sessiz bir vedayla*” yetinir. 1831 metninde edilgen bir konuma indirgenen Elizabeth’in de tıpkı Caroline karakteri gibi, başlıca görevi kocasına itaat etmek ve çocuklarını büyütme olan ideal kadın, “Evdeki Melek”⁶ modeline, yani dönemin toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği kadın imgesine uygun düşecek biçimde yeniden yazıldığı görülmektedir.

1818 metninde her kadın gibi bakımını üstlendiği çocuklara sevgi ve ilgi gösteren, fikir danışılan, kendisine tanın(may)an şartları sorgulayan bir kadın imgesi çizilmiştir; 1831 metninde ise “iyilik meleği” ifadesiyle adeta kutsal bir konuma taşınan, söz hakkı tanınmayan, fikrini beyan etmekten bile çekinen ve kendisine sunulanı sorgusuz sualsiz kabul eden bir kadın imgesi vardır. Kadın imgesinin bu şekilde yeniden yazılmış olması Shelley’nin metne yansıyan ideolojisinde çarpıcı bir farklılık olduğuna işaret etmektedir. Daha önce yaşam öyküsü bağlamında değindiğimiz ideolojik ikilemin (*özgürlükçü/muhafazakâr*) 1831 metninde, özellikle kadın imgesinin yeniden yazımında, *kadını ikincil konuma indirgeyen muhafazakâr toplumsal değerlerden* yana ağır bastığı anlaşılmaktadır.

3.3. Yeniden Yazılan Erkek İmgesi

Mary Shelley, 1818 ve 1831 metinlerinde, 19. yüzyılın ilk yarısında ekonomik güce sahip, büyük hırslar peşine düşen erkek tipinin yanı sıra, olgun, yaptıkları sorgulayan, ağırbaşlı bir erkek tipi de yaratarak dönemin farklı erkek imgelerini ortaya koymaktadır.

Örnek 9	
1818 (syf. 163)	1831 (syf. 212)
There is something terribly appalling in our situation, yet my courage and hopes do not desert me. We may survive; and if we do not, I will repeat the lessons of my Seneca, and die with a good heart.	There is something terribly appalling in our situation, yet my courage and hopes do not desert me. Yet it is terrible to reflect that the lives of all these men are endangered through me. If we are lost, my mad schemes are the cause.

Frankenstein metninin çerçeve anlatısını oluşturan mektupları yazan ve Victor Frankenstein’i ölmek üzereyken bulan kutup kâşifi Kaptan Robert Walton tıpkı Frankenstein’in gençliği gibi hırslı, amacından sapmayan bir adamdır. Fakat 1831 metninde Walton karakteri de yeniden yazılmıştır. Bu örnekteki iki metinde de Walton’ın gemisi ve içindeki gemiciler ölüm tehlikesiyle karşı karşıyadır. 1818 metninde Victor’un hikâyesini ve uyarılarını işiten Walton, bu uyarılara ve söz konusu ölüm tehlikesine rağmen gemideki adamları isyan edinceye kadar keşif yolundan geri dönmeyi düşünmez; sonunda ölüm de olsa yolunda devam etmeye kararlıdır. 1831 metninde ise “*it is terrible to reflect that the lives of all these men are endangered through me*”

6 Bknz: Patmore, Coventry (1863) *The Angel in the House Part I & II*. London: Macmillan & Co.

sözleriyle gemideki adamların hayatını tehlikeye attığını itiraf eder; “*If we are lost, my mad schemes are the cause*” cümlesiyle, buzulların arasında kaybolup öldükleri takdirde bu trajik sonun sorumlusunun kendi “*çılgın planları*” olduğunu kabul eder. 1818 metninde hırsından gözü kör olan, başkalarını düşünmeyen Walton, 1831’de eylemlerini ve kararlarını sorgulayan ve Frankenstein’in yaşadıklarından ders alan bir adam haline gelmiştir. Bu açıdan, 1818 metnindeki gözünü *başarı hırsı bürümüş erkek imgesi*, 1831 metninde eylemlerini sorgulayan, sorumluluklarını kabul eden daha *olgun ve aydın bir erkek imgesiyle* yeniden yazılmıştır.

Örnek 10	
1818 (syf. 27)	1831 (syf. 44)
He bitterly lamented that he was unable to accompany me: but his father could not be persuaded to part with him, intending that he should become a partner with him in business, in compliance with his favourite theory, that learning was superfluous in the commerce of ordinary life. Henry had a refined mind; he had no desire to be idle, and was well pleased to become his father’s partner, but he believed that a man might be a very good trader, and yet possess a cultivated understanding.	He had endeavoured to persuade his father to permit him to accompany me, and to become my fellow student; but in vain. His father was a narrow-minded trader, and saw idleness and ruin in the aspirations and ambition of his son. Henry deeply felt the misfortune of being debarred from a liberal education. He said little; but when he spoke, I read in his kindling eye and in his animated glance a restrained but firm resolve not to be chained to the miserable details of commerce.

Çizdiği profilde çarpıcı bir değişim görülen bir diğer karakter ise Victor’un yakın dostu Henry Clerval’dır. 1818 metnindeki “*pleased to become his father’s partner*” ifadesi, iyi bir eğitim almak isteyen, ancak babasını bunun için ikna edemeyen Clerval’ın, babasının çizdiği geleceğe “*razı olduğunu*” göstermektedir. Clerval 1831 metninde de babasının sözünden çıkmaz, fakat “*I read in his kindling eye and in his animated glance a restrained but firm resolve*” cümlesinden anlaşıldığı üzere, içinde yanıp tutuşan hırslı karakteri “*çakmak çakmak gözlerinde*” ve “*capcanlı bakışlarında*” kendini belli etmektedir. Clerval, sıkıcı ticaret hayatına “*zincirli*” kalmamaya kararlıdır.

Örnek 11	
1818 (syf. 119-120)	1831 (syf. 158)
But in Clerval I saw the image of my former self; he was inquisitive, and anxious to gain experience and instruction. The difference of manners which he observed was to him an inexhaustible source of instruction and amusement. He was for ever busy; and the only check to his enjoyments was my sorrowful and dejected mien.	But in Clerval I saw the image of my former self; he was inquisitive, and anxious to gain experience and instruction. The difference of manners which he observed was to him an inexhaustible source of instruction and amusement. He was also pursuing an object he had long had in view. His design was to visit India, in the belief that he had in his knowledge of its various languages, and in the views he had taken of its society, the means of materially assisting the progress of European colonisation and trade. In Britain only could he further the execution of his plan. He was for ever busy; and the only check to his enjoyments was my sorrowful and dejected mind.

1831 metnine eklenen vurgulanmış kısımda Clerval'ın yıllar öncesinden kendini belli eden hırslının somutlaşmış hâli görülmektedir. 1831 metnindeki Clerval sömürgeleştirme hareketinin bir parçası olarak Hindistan'a gitmeyi amaçlamaktadır. “*He was also pursuing an object he had long had in view*” cümlesinden onun bu sömürgeleştirici amacı “*uzun zamandır tasarladığı*” anlaşılmaktadır. Clerval'ın her iki metinde de doğu dillerine ilgi duyması bu bakış açısıyla yeniden gözden geçirildiğinde, bu durum 1818 metninde masum bir ilgi alanı olarak görülürken, 1831 metninde Clerval'ın sömürgeci planlarının aracı hâline gelmiştir. Dolayısıyla Clerval'ın kişiliği 1831 metninde çarpıcı bir biçimde yeniden yazılmıştır. Walton'ın aksine Clerval karakterinde, 1818 metninde birtakım entelektüel ilgi alanları olan, ancak kendisi için çizilen sınırların dışına çıkmayan *uysal erkek imgesi*, sömürgeci amaçlar güden *hırslı erkek imgesine* dönüşmüştür.

Erkek imgesi Walton ve Clerval karakterlerinde farklı biçimlerde yeniden yazılmış gibi görünse de her ikisinin de dönemin erkek imgesinin iki farklı yüzünü yansıttıkları görülmektedir. Bu imgenin bir tarafında kendisine eğitim ve kariyer gibi fırsatlar sunulan modern ve aydın bir erkek temsili görülürken, diğer tarafında bu modern ve aydın erkek emperyalist hırslar peşindedir. Ancak hem Walton'ın kuzey kutbunu keşfetme amacı, hem de Clerval'ın sömürgecilik planları başarısızlıkla sonuçlanır. Shelley'nin erkek imgesini bu iki karakter üzerinden yeniden yazması *erkeklerle kadınlar arasındaki fırsat eşitsizliğine* de dikkat çekmektedir. Walton ve Clerval karakterlerinin gelişimini ve sonlarını daha derin bir okumayla ele alırsak, kadın imgesini açıkça muhafazakâr bir yaklaşımla yeniden yazan Shelley'nin aslında toplumun dayattığı erkek imgesine de örtük ama çarpıcı bir eleştiri getirdiğini söyleyebiliriz. Yeniden yazılan Robert Walton, Henry Clerval ve hatta Victor Frankenstein kendilerine eğitim ve kariyer gibi olanaklar sunulmuş, büyük idealleri olan erkeklerdir. Walton kutupları keşfetmek için yola koyulur, Clerval sömürgeci planların bir parçası olmayı tasarlar, Frankenstein ise tanrı rolüne soyunup bir canavar yaratır. Fakat hırslı egoları kontrolden çıkan üç erkeğin idealleri büyük birer başarısızlıkla sonuçlanır. Walton kutupları keşfedemeden ülkesine geri dönmek zorunda kalır, Clerval Hindistan'a doğru yola çıkmadan canavarın elinde hayatını kaybeder, Frankenstein ise kendi yaratisının gazabına uğrar. Mary Shelley'nin 1831'de yeniden yazdığı metni bu bakış açısıyla okuduğumuzda Shelley'nin *toplum tarafından önüne her türlü fırsat sunulan ancak “erkek” egoları kontrolden çıkıp kendi yıkımını yaratan erkek imgesine de derin bir eleştiri* getirdiğini söyleyebiliriz.

3.4. Yeniden Yazılan Özgür İrade

Mary Shelley 1818 metnini henüz çok gençken, özgür iradeyle hayatını şekillendirebileceği anlayışıyla kaleme almıştır, ancak 1831 metnine kadar geçen süreçte yaşamış olduğu trajik olayların etkisiyle hayata bakış açısının değiştiği görülmektedir.

Örnek 12	
1818 (syf. 25)	1831 (syf. 41-42)
<p>The lecture, being therefore one of the last, was entirely incomprehensible to me. The professor discoursed with the greatest fluency of potassium and boron, of sulphates and oxyds, terms to which I could affix no idea; and I became disgusted with the science of natural philosophy, although I still read Pliny and Buffon with delight, authors, in my estimation, of nearly equal interest and utility.</p>	<p>By one of those caprices of the mind, which we are perhaps most subject to in early youth, I at once gave up my former occupations; set down natural history and all its progeny as a deformed and abortive creation; and entertained the greatest disdain for a would-be science, which could never even step within the threshold of real knowledge. (...) When I look back, it seems to me as if this almost miraculous change of inclination and will was the immediate suggestion of the guardian angel of my life—the last effort made by the spirit of preservation to avert the storm that was even then hanging in the stars, and ready to envelope me. (...) Destiny was too potent, and her immutable laws had decreed my utter and terrible destruction.</p>

1818 ve 1831 metinleri arasındaki en çarpıcı farklardan biri *özgür iradenin* yeniden yazılan metinde *kaderciliğe* dönüşmesidir. 1818 metnindeki “*disgusted*” sözcüğünün gösterdiği üzere, hocasının anlattığı dersi anlaşılabilir bulan Frankenstein doğa bilimlerinden “*tiksindir*” ve ilgi alanını kendi iradesiyle değiştirir. 1831 metninde ise onu doğa bilimlerinden uzaklaştıran, dolayısıyla da trajedilerinin kaynağı olan ucubeyi yaratmaya iten şey kendi özgür iradesi değil, kaderin ta kendisidir. Örnekte vurgulanan “*by one of those caprices of the mind*” (*bir anlık hevesle*), “*miraculous change*”, (*mucizevi değişim*), “*destiny*” (*kader*) ve “*her immutable laws*” (*onun değişmez yasaları*) gibi ifadeler bu kaderci yaklaşımın altını çizmektedir.

Örnek 13	
1818 (syf. 28)	1831 (syf. 45)
<p>The next morning I delivered my letters of introduction, and paid a visit to some of the principal professors, and among others to M. Krempe, professor of natural philosophy.</p>	<p>The next morning I delivered my letters of introduction and paid a visit to some of the principal professors. Chance—or rather the evil influence, the Angel of Destruction, which asserted omnipotent sway over me from the moment I turned my reluctant steps from my father’s door—led me first to M. Krempe, professor of natural philosophy.</p>

Benzer şekilde bu örnekte de 1818 ve 1831 metinleri arasındaki özgür irade-kadercilik farkı görülmektedir. 1818 metninde Frankenstein’in M. Krempe ile tanışması kendi bilinçli seçimidir; hocalarıyla tanışmak için onları ziyarete giden Frankenstein’in ta kendisidir. Shelley 1818 metnindeki anlatıma 1831 metninde “*Chance—or rather the evil influence, the Angel of Destruction (...) led me first* to M. Krempe” cümlesini eklemiştir. Buna göre Frankenstein 1831 metninde de hocalarını ziyaret eder; ancak onu “*ilk önce*” M. Krempe’nin kapısına “*götüren*” şey, “*talih*” denen “*yıkım meleği*”dir.

Örnek 14	
1818 (syf. 30)	1831 (syf. 48)
I departed highly pleased with the professor and his lecture, and paid him a visit the same evening. His manners in private were even more mild and attractive than in public; for there was a certain dignity in his mien during his lecture, which in his own house was replaced by the greatest affability and kindness.	Such were the professor’s words—rather let me say such the words of fate , enounced to destroy me. As he went on, I felt as if my soul were grappling with a palpable enemy; one by one the various keys were touched which formed the mechanism of my being: chord after chord was sounded, and soon my mind was filled with one thought, one conception, one purpose. So much has been done, exclaimed the soul of Frankenstein—more, far more, will I achieve: treading in the steps already marked, I will pioneer a new way, explore unknown powers, and unfold to the world the deepest mysteries of creation.

1818 metninde hocasının tavırlarından ve sözlerinden etkilenen Frankenstein, 1831 metninde hocasının bu sözlerini “*kaderin sözleri*” olarak yorumlamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Frankenstein’i “*bilinmez güçleri keşfetmeye*” ve “*dünyanın en gizli yaratı gizemlerini ortaya çıkarmaya*” teşvik eden, en sonunda da yıkımına neden olan yine “*kaderin sözleri*”dir. 1818 metnindeki özgür iradenin 1831 metninde yeniden yazılıp kaderciliğe dönüşmesi dikkat çekicidir. 1818 metnindeki Victor Frankenstein özgür iradesiyle kararlar alan ve bunları uygulayan bir adamdır; yaşadığı trajedi kendi iradesiyle aldığı kararların sonucudur. Fakat 1831 metnindeki Victor’un aklına bir canavar yaratma fikrinin düşmesi kaderin bir oyunudur. Dolayısıyla bundan sonra yaşanacak tüm trajik olaylar kaçınılmazdır; bütün bunların suçlusu da Victor’un kara talihidir. Bu örnekler bize 1818 metnindeki *özgür iradenin* yeniden yazılan 1831 metninde *kaderciliğe* dönüştüğünü gösterir.

Yaşam öyküsünü göz önüne alırsak, Mary Shelley’nin 1831’de kadercı bir tavır takınmasının nedenini yaşadığı trajik olaylarda bulmak mümkündür. Çocuklarını ve eşini birer birer kaybeden Shelley özgür iradenin insan yaşamına bir noktaya kadar etki ettiğine, kaderden kaçılmadığına inanmış olabilir. Shelley’e göre, yeniden yazılan metindeki Frankenstein da tıpkı kendisi gibi kaderin bir kurbanıdır. Ayrıca Mary Shelley 1831 metninin başında, genç bir kızın *Frankenstein* kitabında işlenen türden böylesine korkunç bir fikri nasıl düşünebildiği sorusuna⁷ cevap vermeye çalıştığı “Giriş” yazısında, içine doğduğu ailenin ve daha sonra hayatına giren Percy Shelley’nin kendisini bir şekilde yazmaya mecbur hissettirdiğinden söz eder. Aynı yazıda *Frankenstein*’in Lord Byron’ın evindeki yazım öyküsünü de büyüü tesadüflerden ibaret, şans eseri bir durummuş gibi anlatır; yani bir bakıma *Frankenstein* Shelley’i bu metni kaderin bir eseridir; Mary Shelley de tıpkı 1831 metninde yeniden yazdığı Victor Frankenstein gibi kaderin kendisine çizdiği yolu izlemiştir.

Sonuç

Bu çalışmada dört tema bağlamında ele aldığımız on dört örneği Mary Shelley’nin yaşam öyküsü ve dönemin toplumsal şartlarını da göz önüne alarak yorumladığımızda, yazarın

7 “How I, then a young girl, came to think of, and to dilate upon, so very hideous an idea?” (Shelley, 1831 [2008]: 5).

iddiasının⁸ aksine, 1818 metninin 1831’de dikkat çekici bir biçimde yeniden yazıldığını gördük. Yeniden yazılmış metinde özellikle aile ve kadın imgelerinin yazarın daha önce sahip olduğu *özgürlükçü anlayıştan* uzak, toplumun *muhafazakâr ideolojisine* daha yakın bir biçimde kurgulandığını ortaya koymaya çalıştık. Erkek imgesi de dönemin toplumsal değerlerinin çizdiği erkek imgesine uygun bir biçimde yeniden yazılmış olsa da bu yeniden yazımın örtük bir toplumsal eleştiri olarak okunabileceğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla kadın *imgesinin* bu denli *edilginleştirilmesi* ilk bakışta antifeminist bir yaklaşım gibi görünse de büyük hırslar peşinde koşan erkeklerin başarısızlığa mahkum edilmesiyle bu yeniden yazımın kadın ve erkek arasındaki *fırsat eşitsizliğinin* altını çizmektedir. 1818 metninde hissedilen *özgür irade* anlayışının 1831 metninde *kaderciliğe* dönüştürülerek yeniden yazılması ise yazarın yaşam öyküsü bağlamında yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Yeniden yazım kavramını çeviribilim alanında da tartışılan bir kavram haline getiren André Lefevere’in *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* başlıklı çalışmasında uyguladığı inceleme yöntemi ışığında biz de yeniden yazım kavramını farklı boyutlarıyla ele almayı amaçladık. Bu nedenle, beş farklı başlık altında topladığımız yeniden yazım türleri içinde örnek olabilecek eser sayısı az olduğu için araştırma alanında yeterince irdelenmemiş olanına, *bir metnin aynı yazar tarafından yeniden yazımına* odaklanarak araştırmamızı geliştirdik. Bu çalışmada, *Frankenstein* eserinin 1818 ve 1831 versiyonları üzerinde yaptığımız karşılaştırmalı inceleme (yeniden) yazarın yaşam öyküsündeki ve ideolojisindeki değişikliklerin sözcük seçimi gibi tematik farklılıklar yaratan metinsel öğelere yansiyarak metnin bağlamını ve söylemini de yeniden yazabileceğini gösterdi. Dolayısıyla yeniden yazım kavramını sorgulayan bu çalışma metinsel incelemeyi ve tematik bir söylem çözümlemesini gerektirmiştir.

Bu sorgulama doğal olarak daha başka tartışmaları da beraberinde getirmektedir: *Frankenstein* örneğinde dönemin hangi toplumsal ve tarihsel koşulları/olayları Shelley’deki bu ideolojik değişime neden olmuştur? Aynı yazarın farklı dönemlerdeki yeniden yazımlarını her zaman toplumsal koşullardaki, yazarın yaşam öyküsündeki ve/veya ideolojisindeki değişiklikler mi belirler? Bu değişiklikler yeniden yazılmış metne ne şekilde yansır? Bu sorulara genel bir yanıt bulabilmek için farklı yeniden yazım örnekleri incelemenin de önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Öte yandan çeviribilimin başka disiplinlerle etkileşimini bir kez daha vurgulayan bu çalışmanın ortaya çıkardığı bir diğer soru şudur: Yeniden yazım, metinlerarasılık (intertextuality), metinselaşkınlık (hypertextuality), dillerarası çeviri (interlingual translation), uyarlama (adaptation) gibi kavramlarla ilişkilendirilebilirken, *bir metnin aynı yazar tarafından yeniden yazımı* hangi kavramları öne çıkarır? İncelediğimiz *Frankenstein* örneğini düşünürsek, bir *imge*

8 “I will add but one word as to the alterations I have made. They are principally those of style. I have changed no portion of the story, nor introduced any new ideas or circumstances. I have mended the language where it was so bald as to interfere with the interest of the narrative; and these changes occur almost exclusively in the beginning of the first volume. Throughout they are entirely confined to such parts as are mere adjuncts to the story, leaving the core and substance of it untouched.” (Shelley, 1831 [2008]: 10-11).

kurgulama aracı (image construction tool) ya da bir *ideolojileştirme işlemi* (ideologization process) olarak görülebilecek böyle bir yeniden yazımı –yazarı, toplumu ve dönemi de göz önünde bulundurarak– “**yazarın imgesinin yeniden yazımı**” (rewriting of the authorial image) olarak değerlendirmek mümkündür. Lefevere’in belirttiği gibi (1992: 5), yeniden yazımlar bir yazara, esere, döneme, türe, hatta bazen tüm edebiyata ilişkin imgeler yaratır; ait oldukları gerçekliklerle yan yana varlıklarını sürdüren bu imgeler gerçekliklere (yani metnin ilk yazımına) kıyasla daha çok insana ulaşır. Bu bakımdan *Frankenstein*’ın 1831’deki yeniden yazımı, Mary Shelley’nin “yazar imgesinin yeniden yazımı” olarak değerlendirilebilir. Shelley’nin kendi imgesini yeniden yazdığı bu metnin (1831) günümüzde hem kaynak hem de erek dizgelerde orijinal metin olarak benimsenmesi şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla da, diyebiliriz ki, imgelerin dinamiği sayesinde gerçeklik (reality) olarak kabul edilen daha çok “yeniden yazım” ve “yeniden yazılmış yazar imgesi” olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Ackroyd, P. (2008). *The casebook of Victor Frankenstein*. London: Vintage.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarasıİlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınları.
- Barthes, R. (1981). “Theory of the Text”, Robert Young (ed.) *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader* içinde (ss. 31-47). London: Routledge and Kegan Paul.
- Birkan-Baydan, E. (2011). Editing as rewriting. *İÜ Çeviribilim Dergisi* 3(1), 55–79.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Hermans, T. (2009). *Translation in Systems: Descriptive and Systemic Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Jakobson, R. (2008). Çevirinin Dil(bilimsel) Özellikleri Üzerine (Çev. Ömer B. Albayrak), Mehmet Rifat (haz.), *Çeviri Seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* içinde (ss. 61-66). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kristeva, J. (1980). “Word, Dialogue and Novel”, L. S. Roudiez (ed.), *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* içinde (ss. 64-91). New York, NY: Colombia University Press.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. London: Routledge.
- Mellor, A. K. (1988). “In Search of a Family.” *Mary Shelley, Her Life, Her Fiction, Her Monsters* içinde (ss. 1-37). New York: Methuen.
- Murray, E. B. (1981). Changes in the 1823 Edition of *Frankenstein*. *The Library*, 6th Series, 3, 320–7.

- Poovey, M. (1984). “‘My Hideous Progeny’: The Lady and the Monster.” *The Proper Lady and the Woman Writer: Ideology as Style in the Works of Mary Wollstonecraft, Mary Shelley, and Jane Austen* içinde (ss. 114-142). Chicago: University of Chicago.
- Robinson, C. (2016). “Frankenstein.” A. Smith (ed.), *The Cambridge Companion to Frankenstein* içinde (ss. 13-25). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shelley, M. (1818 [2019]). *Frankenstein 1818 Text*. Nick Groom (ed.) Oxford University Press: New York.
- Shelley, M. (1831 [2008]). *Frankenstein*. Joseph M. K. (ed.) Oxford University Press: New York.
- Tymoczko, M. (1999). *Translation in a Postcolonial Context: Early Irish Literature in English Translation*. Manchester: St. Jerome.
- Venuti, L. (2008). *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. 2nd ed. London: Routledge.
- Venuti, L. (2012). “How to Read a Translation”, *Translation Changes Everything* içinde (ss. 109-115). Abingdon, Oxon: Routledge.

Distopya Romanlarının Oluşumu ve Tarihsel gelişimi; Çevirilerinin İncelenmesinde Öne Çıkan Kuramsal Yaklaşımlar

Formation and Historical Development of Dystopian Novels: Prominent Theoretical Approaches in Translating Dystopian Novels

Necdet Neydim¹ , Ali Polatel¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: N.N. 0000-0002-0777-1399;
A.P. 0000-0003-1704-5937

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Necdet Neydim (Doç. Dr.),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: neydim@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 05.05.2019
Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Neydim, N. ve Polatel, A. (2020).
Distopya romanlarının oluşumu ve tarihsel
gelişimi; Çevirilerinin incelenmesinde öne
çıkan kuramsal yaklaşımlar. *İstanbul Üniversitesi
Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of
Translation Studies* 12, (2020), 53-75.
<https://doi.org/10.26650/ijuts.2020.12.0004>

ÖZ

Distopya yazını, ütopyaya karşı bir tutum sergilemiş ve bir yazın türü olarak ütopya türüyle kurduğu metinlerarası ilişkilerle evrilmiş ve yirminci yüzyılda kendi çerçevesini belirleyerek özgün bir yazın türü haline gelmiştir. Söylem düzleminde ütopyaya karşıtlığıyla kendini tanımlayan ve gerekçelendiren distopya, ütopyalardan gerçek topluma yönelttiği eleştirileri de kendisine miras olarak almıştır. Ütopya yazınının tarihsel evrimine baktığımızda özellikle klasik ütopya eserlerinde öne çıkan ada kavramıyla karşılaşıyoruz. Ütopya yazarı, kurgu düzenini gerçek düzenden soyutlayarak gerçek toplum düzenine karşı bir tür yabancılaşma sağlar. Böylelikle düzeninin aksayan yönlerini ve eniyileşme yolunda yapılması gerekenleri önyargısız, dışarıdan bakan bir gözle betimleyebilir. Distopya yazını, ütopyalardan aksine, soyutlamayı gerçekten yabancılaşmak için değil kendini gerçek ile gerekçelendirmek için kullanır. Çevirmenin kaynak metin yazarının yönelttiği toplum eleştirisiyle ideolojik bağlamda kurduğu ilişki çevirmenin görünmezliğiyle bir karşıtlık yaratarak çevirmeni, deyim yerindeyse, su yüzüne çıkmaya zorlamaktadır. Çeviri incelemelerinde bu tür karşıtlıkların varlığı çeviri eleştirmenleri ve araştırmacıları için verimli bir zemin oluşturur. Çevirmenin görünmezliği ile ideolojik söylem arasındaki karşıtlık, çevirmenin çeviri süreci boyunca aldığı bilinçli kararların ve çeviri sürecine hakim olan eğilimlerin saptanması ve anlamlandırılması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Distopya, Distopya tarihi, Distopya eleştirisi, Distopya çevirisi, Çeviri yaklaşımları, Çeviri kuramları

ABSTRACT

Dystopian literature emerged as a response to utopia, evolved as a result of its intertextual relation to utopian literature and became a distinctive genre in the twentieth century. Dystopia, which defines and justifies itself with its opposition to utopia, has inherited the utopia's criticisms for the society. If we look at the history of the utopian literature, we see that the "island" is a common concept. The author of the utopian literature creates an alienation from social order by isolating the fiction from the reality. Therefore, the author can demonstrate in

an unbiased way the flaws of the social order, and can describe what should be done for a perfect society. Dystopian literature, in opposition to utopia, uses isolation in order to justify itself with the reality, not for alienation. The translator's ideological connection to the author with his/her criticism to the author creates a contradiction with the translator's invisibility, and forces the translator to become visible. The presence of such contradictions forms a fruitful basis for the translation critics and researchers. The contradiction between the translator's invisibility and the ideological discourse is important in order to determine the translator's decisions in the translation process and the trends that dominate the translation process and to make sense of these trends.

Keywords: Dystopia, history of dystopia, criticism of dystopia, translation theories, approaches to translation

Tanım Gelişim ve Artalan

Distopya denince en kötü şekilde oluşturulmuş bir toplum düzeni söz konusudur. O toplumda yaşayan bireylerin erk sahipleri tarafından kölece kullanıldığı birey olmanın, özneliğin, özgür düşüncenin olmadığı; işkence, baskı, sansür gibi araçların sınırsızca kullanıldığı bir sistemden söz edilir. İlginç olan, bu sürecin, ütopya gerçekleştirmek üzere başlanmış olması; ama her şeyin ters gitmesiyle oluşmasıdır. Hayalin kabusu dönüşmesi söz konusudur.

Distopya ütopyanın kendi iç sorunlarını görünür kılma çabasıdır, bu çabanın ona karşı çıkmak olarak algılanması doğru değildir. Bir düşünce olarak tanımlayabileceğimiz ütopyaya karşılık distopya kabustur denilebilir. Ayrıca bu iki alanın varlığı doğası gereğidir. Ütopya olmadan distopya olmaz. Birbirlerinin varlık nedenidirler.

Distopya Kavramı, Tanımı ve Çerçevesi

Ütopya kavram olarak kusursuzluk anlamı içerir ve bu özelliği onu gerçek dünyadan mutlak biçimde ayırır. Bu bağlamda baktığımızda ütopyayı kurgulayan, kusursuz bir toplumsal düzen var etmeye çalışırken bir yanı sıra geçmişe diğer yanı sıra geleceğe dönük bir bakış açısıyla davranır.

Ütopya kurgulayanın geçmişte düşlediği mutluluğu bulması söz konusu değildir. Bu nedenle onun geleceğe yönelmesi düşlerini geleceğin ufkuna ilerlemenin sonsuzluğuna yerleştirir.

Mannheim, ideoloji ve ütopya ayrımını yaparken aynı zamanda ütopyanın neden geleceğe yerleştirilmesi gerektiğini de nedenlendirir. İdeolojinin geçmişte yer aldığını ve o zaman diliminde net biçimde tanımlandığı belirlenmişliğinden yola çıkarak değişmezliğini söylerken, insanın ve dünyanın durağan olmadığını ve sürekli değişim geçirdiğini ifade eder. Bu nedenle ideoloji ve ütopyanın uyumlu olması beklenemez. Çünkü ütopya bugünden geleceğe bakmak anlamına gelir. İdeoloji geçmişten şimdiye bakarken ütopya şimdiden geleceğe bakar. Mannheim bunu “gerçeğin aşkınlaştırıcı işlevi” olarak tanımlar (Mannheim: 2009, 187).

Genel anlamda ütopya kavramına getirilen eleştiriler aynı zamanda distopyanın tanımlanmasında işlevsel bir rol oynar. 19. Yüzyılda başlayıp 20. yüzyılda gerçekleşme aşamasına geçen ideolojiler özellikle Hitler Almanya’sı ve Stalin’in hükmettiği Sovyetler Birliği yönetimlerinin uyguladıkları ütopyacı söylemlere bakıldığında kendi iktidarlarını kabul ettirmede her türlü söylemin masumiyet perdesine bürünerek kabul ettirmeye çalışıldığını görmek mümkündür.

Çörekçiöğlü, ütopyayı eleştirenlerin bu düşünceyi çürütmek için üç temel kanıt öne sürdüğünü söyler. Ütopyaya ilişkin olan “sonsal amaç”ın “fikri özgülüğe” gönderme yaptığını altını çizen Çörekçiöğlü (1994:37) bu kanıtların mantıksal altyapısını şöyle açıklar:

Özcü anlayışı ele aldığımızda bu anlayışın hedefe varmada her türlü aracı kullanmanın meşru olduğuna inandığını söyleyebiliriz. Buradan yola çıktığımızda ütopyacı düşüncenin özcü bir yaklaşım olduğu ve nihai olarak baskı ve şiddetle sonuçlanacağı gerçeğine ulaşırız.

İdeal olan tanımı gereği mükemmel olmak zorundadır. Buradan da ikinci anti-ütopyacı kanıt çıkar: Mükemmellik fikri, hem değişime kapalı, yani tarihi ve gelişmeyi tamamen donduran, durağan bir toplumun inşasıyla sonuçlanır hem de her türlü bireyselliği ve farklılığı

eşitlik adı altında yok eden toplumsal uyum fikrine götürür. Nihayet bu iki kanıtın kaçınılmaz sonucu olan üçüncü anti-ütopyacı kanıtı ulaşıyoruz: Ütopyacı düşünce ile özgürlük birbiriyle uzlaşmaz. Böylece anti-ütopyacı akıl yürütmenin döngüsü tamamlanır. Ütopyacılık her durumda, gerçekleşmesi imkansız olan, gerçekleştirilmeye teşebbüs edildiğinde baskı ve şiddetle ya da totalitarizmle sonuçlanan bir düşünme biçimidir (Çörekçioğlu, a.g.e: 37).

Çörekçioğlu'nun özetlediği bu gerekçelendirme, ütopya karşıtı düşünürlerin önde gelenlerinden olan liberal Anglo Sakson deneyimci geleneğin temsilcilerinden Karl Popper'in Açık Toplum ve Düşmanları eserinde (bkz. Popper, 1994) yaptığı ütopya çözümlemesi ve beraberinde getirdiği ütopya eleştirisinin bir özeti niteliğindedir. Popper, ütopyacı düşüncenin tarihsel sürecini izlediği çözümlemesinde Platon'dan başlayarak günümüze gelen ütopya kavramına içkin olan yetkeci tutumu sorgular. Popper'in eleştirisinin odak noktasında kusursuz düzeni inşa eden ve sürdürülmesini sağlayan araç ve öznelerin Popper'a göre kusursuz olmayan yapıları vardır. Örneğin, Platon'un Devlet'inde yönetici sınıf olarak filozofların seçilmesini sorgulayan Popper (a.g.e: 144), Platon'un böylelikle filozof terimine "tanrılık Formlar ya da İdealar dünyasının aşığı ve gözlemcisi" şeklinde yeni, dogmatik bir anlam yüklediğinin altını çizer: "Model diye tanrılık olanı almış" filozofun bilimsellikten ve nesnellikten uzaklaştığı bu bağlamda Popper'a göre kuşku götürmezdir.

Amacın aracı yasallaştırmasının kanıtı, ütopya karşıtı eleştirinin temelini oluşturur. Kusursuz toplumsal düzene atfedilen yüce nitelik, bu düzenin kurulması yolunda kullanılan araçlara içkin olan olası kötülükleri gizleyici, masumlaştırıcı bir işleve sahiptir. Amaç-arac arasındaki ilişkiyi iyi-kötü ayırımına indirgeyen ve böylelikle iyi olabilmek için kötü olmak fikrine gerekliliğiyle eşdeğer bir masumiyet atfeden ütopyacı düşüncenin mantıksız olduğunu savlayan bu kanıt, çalışma konusunu oluşturan George Orwell'in distopyası 1984'ün enkötüleştireilmiş toplumsal düzeninde – "yalnızca güç için güç" sloganıyla – kötü aracın evrilmesi ve nihai kötü amaca dönüşmesi üzerine inşa edilen sürecin altyapısını oluşturan unsur olacaktır. Ütopyacı düşünce, kusursuz toplumsal düzenin gerçekleştirilebilirliğini temel iddia olarak alır. Böylece toplum kavramına kendisini oluşturan bireylerden daha üstün bir değer biçer. Ütopya düzenlerini betimlemek için düzene dışarıdan bakabilen, yabancı özneler anlatıcı olarak seçilir ve kurgu boyunca konulaştırılan temel öğe hep toplumdur. Toplumu oluşturan bireyler yalnızca kurucu kral, yönetici bilim insanı vbg. toplumu kurucu, eniyileştirici ve sürdürücü rolleriyle ütopya kurgusu içinde bir yer edinirler. Bireyler, böylelikle kişiliklerinin kusursuz topluma fayda sağlayan unsurlarına indirgenmiş olur. Kusursuz toplum içinde toplumdan bağımsız bir bireyselliğe yer yoktur. Ütopya eleştirisinin diğer bir temelini de bu toplum-birey ayrımı ve toplumun kusursuzlaşırken bireyi toplumu oluşturan niteliklerine indirgeyen tutumunun yarattığı çatışma oluşturur.

Ruhçözümcü kuramın kurucusu Freud, uygarlığın kusursuzlaşma sürecinde kendini oluşturan bireylerin sözüm ona kusurlu yönlerini bastırma gereksinimini, kusursuz toplumsal düzenin gerçekleştirilebilirliği savını çürüttüğü görüşündedir. Uygarlığın Huzursuzluğu adlı eserinde

bireyin mutluluğunun önündeki engelleri çözümleyen Freud (2011: 45), bireyin acılarının üç temel kaynağını “doğanın üstün gücü, kendi bedenimizin zayıflığı ve insanların aile, devlet ve toplum içinde birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ayarlamaların yetersizliği” olarak sıralar. Bunların ilk ikisinin bireyler için görece kolay kabullenilebilir olduğunun altını çizen Freud, bu kabullenişin de insanın elini kolunu bağlamak yerine onun yapacaklarına yön verdiğini ifade eder. Freud’a (a.e: 45) göre insana acı veren kaynakların üçüncüsü olan toplumsal acı kaynağına bireylerin takındığı tutum bireyin diğer iki acı kaynağına bakışına karşıt niteliktedir: İnsan, toplumsal acı kaynağını kabullenmeye asla yanaşmaz ve uygarlığın neden “acı yerine koruma ve saadet kaynağı olamadığını anlayamaz”. Freud (a.e: 46), toplumsal acının özünde insanın doğaya hakim oluş çabasındaki imkansızlığı kabullenişine karşıt olarak insanın “kendi ruhsal bünyesi[nin]...hakim olunamayacak doğası”nı reddedişinin yattığını savlar ve toplumun imkansız olan bu hakimiyet çabasıyla “kendi kültürel idealleri uyarınca bireye dayattığı engellemelerin çekilmez hale gelmesinin bireyi nevroikleştirdiğini” vurgular. Böylelikle uygarlık, cinsellik vb. dürtüleri baskılayan bir üstben işlevi görür.

Kusursuz toplumun birey ile olan çatışması, distopya yazınında enkötüleştiretilmiş toplum düzenlerinin bireysel özgürlük karşıtı tutumlarının altyapısını oluşturur. Distopya yazınının önde gelen eserlerinde bu bağlamda cinselliğin baskılanması ve devlet denetimine girmesi temasına çokça rastlarız: Aldous Huxley’nin Cesur Yeni Dünyası’nda seri insan üretimi Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi adıyla kurumsallaşmıştır; Yevgeniy Zamyatin’in Biz’inde insanlar cinsel ilişkiye girmek için Seks Bürosu’ndan bir pembe bilet alarak ilişkiye girecekleri kişiyi ve saati belirlemek zorundadırlar. George Orwell’in 1984’ünde de benzer şekilde cinsellik yalnızca üreme niteliğine ve toplumsal düzeni sürdürücü işle vine indirgenmiştir. Enkötüleştiretilmiş toplum, toplum-birey çatışmasında toplumun koşulsuz yengisinin sonucudur: Birey, yetkeci toplum tarafından bütünüyle sindirilmiştir. Distopya böylelikle toplumun cenneti olmayı hedefleyen ütopyanın bireyin cehennemine dönüşmesini konulaştırır.

Distopya Yazını: Kısa Tarihçe

Ütopya kavramına getirilen eleştiriler kavramın kendisi kadar eskidir. Ülkücü bir anlayışın ürünü olan kusursuzluk niteliği, karşıt şüpheli bir yaklaşımı güdülemiş ve ütopyacı düşünce ütopya karşıtı eleştiriyle birlikte gelişmiştir. Ütopya karşıtı eleştirinin kurgu dünyasındaki çehresi distopya yazınıdır. Ancak bir yazın türü olan distopya ile ütopya kavramına karşı şüpheli bir yaklaşım benimseyen ütopya karşıtı eleştiri arasında temel bir ayrım söz konusudur: Distopya kurgularının temelinde bir ütopya kurgusu yatmaktadır. Ütopya düşün kâbusa dönüşebilirliğini konulaştıran distopya yazını böylelikle ütopyayı çürütücü bir etkinlik olmaktan ziyade ütopyacı kusursuzluğun içinde masumlaştırılabilecek olası kötülüklerle karşı uyarıcı bir tutum takınır. Klasik ütopya yazınından Swift’in Gülliver’in Gezileri’ne geldiğimizde ütopya ile distopyanın birlikte varoluşunu incelemiş, distopyaya içkin olan ütopya varlığının altını çizmişim: Kusursuz at toplumu Houyhnhnm’ler bir ütopyadır ve Yahoo insanların oluşturduğu toplum ise bir

distopyadır. Yazar, bu enkötüleştireilmiş Yahoo toplumu üzerinden kendi zaman-uzamındaki toplumu eleştirme şansı bulur ve distopyanın varlığını eleştiriyi olanaklı kılan bu işlev ile sınırlar. Bu bağlamda eser, öncelediği distopya yazın türü eserlerinden ayrılır: Swift’de düş ile kâbus, ütopya ile distopya birlikte var olur; toplumsal düzen büsbütün kötü değildir ve metnin bir ütopya tasarısının gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkabilecek olası kötü sonuçlara karşı bir uyarıcı niteliği yoktur.

Distopyanın kendine özgün niteliklere sahip bir yazın türüne evrimi yirminci yüzyılın başlarına rastlar. Yazın türüne içkin olan karamsarlığın kökenini dönemin siyasi yapısında ve ülkelerarası ilişkilerinde görmek mümkündür. Büyük imparatorluklar çöküş sürecindedir ve yerküre iki büyük savaş ile yerle bir olmanın eşiğindedir. Teknolojinin gözbebeği olan makinelerin yaygınlaşmasının beraberinde getirdiği Sanayi Devrimi ve Avrupa devletlerinin yayılcı dış siyasetlerinin sonucu ortaya çıkan Sömürgecilik toplumların sınıf yapılarında değişimlere yol açar: Seri üretim merkezleri olan fabrikalar, yüksek kâr elde etmek amacıyla. İşçiler düşük yevmiyeler için uzun mesai saatleri boyunca çalışmaktadırlar. Çocukların işçi olarak çalışmasının önünde bir engel yoktur, aksine çocukların küçük yaşta çalışmaya başlaması teşvik edilmektedir. Kentsoylu sınıfının yeni üyesi olan fabrika sahipleri toplumların en zengin sınıfını oluşturmaktadır ve ortaklıklarıyla kurulan tröstler küçük işletmeleri sindirerek büyümekte ve teknelci anlayışlarıyla ülke yönetimlerinde de söz sahibi olma amacı gütmektedirler.

İlk Distopya: Demir Ökçe

Çağdaş distopyaların ilki olarak kabul edilen Jack London’un Demir Ökçe (bkz. London, 2006) adlı romanı ilk olarak 1908 yılında yayınlanmıştır. Metin, yönetim erkinin maddi açıdan üstün yöneticiler tarafından paylaşıldığı enkötüleştireilmiş bir toplumsal düzeni konu alır. Sosyalist bir anlatıcının gözünden gün be gün zenginleşen ve böylelikle güçlenen varlıklı tröst ortaklarının yönetimde etkinleşmeleri konulaştırılır. Yönetimi ele geçiren zengin kentsoylu sınıfı ile giderek yoksullaşarak köleleşen işçi sınıfı arasındaki çatışma toplumun enkötüleşmesinin temelinde yatan kutuplaşmayı oluşturur. Yargı, basını ve kiliseyi etkisi altına alarak güçlenen kentsoylu sınıfı kendi ütopyasını kurarken anlatıcı, toplumun büyük bölümünü oluşturan işçi sınıfının adım adım köleleşmesine ve böylelikle toplumsal düzenin enkötüleşmesine tanıklık eder.

Zengin bir ailenin kızı olan anlatıcı Avis Everhard, romanın baş kahramanı devrimci Ernest Everhard ile evlenir. Eşinin marksçı görüşlerini benimseyerek sosyalist olur. Öncesinde kentsoylu sınıfın üyeleri olan Avis ve babası, Ernest’in hayatlarına girmesiyle kusursuz zannettikleri toplumsal düzenin “kan üzerine kurulmuş” (London, a.g.e: 90) olduğunu öğrenirler: Yaşadıkları ütopya, işçilerin oldukça düşük yevmiyelerle, insanlık dışı koşullarda ölesiye çalıştırılmaları sayesinde ancak ayakta durmaktadır.

Anlatıcının aralarına katıldığı sosyalist devrimcilerin Demir Ökçe adını taktığı London’un distopyasının baskıcı yönetimi, yargı, basın ve kiliseyi bütünüyle denetimi altında tutmaktadır. İş kazaları sonucu birçok işçi ölmekte, sakatlanmakta ve/ya da yaralanmaktadır ancak açılan hiçbir

dava bu işçilerin lehine sonuçlanmamaktadır. Basın, kentsoylu sınıfın aleyhine olan haberleri yayınlamamakta ve gerçekleri olabildiğince bu sınıfın yararına olacak şekilde çarpıtmaktadır. Kilise, kentsoylu sınıftan aldığı bağışlara minnet duymakta ve çarpık düzene ses çıkarmamakta, aksine düzeni desteklemektedir. Enkötüleştirilmiş toplumsal düzen hakkındaki gerçekleri öğrenen anlatıcı-kahraman Avis, hayatını eşiyile birlikte sosyalist devrimci mücadeleye adar; yavaş yavaş tekelleşen ve güçlendikçe vahşileşen kentsoylu sınıfın işçi sınıfına uyguladığı baskı ve şiddeti anlatır.

Ütopyaların, bireyselliği toplum içinde eriterek sindirmesine karşı oluşan distopyacı tepkinin etkilerini London'un anlatıcısında görmek mümkündür: Anlatıcı, incelediğim ütopya yazını metinlerindeki anlatıcılara karşıt olarak konulaştırılan topluma yabancı bir özne değil, enkötüleştirilmiş toplumun bir üyesidir. Toplumsal dizge karşıtı karakter Ernest tarafından düşünden kâbusa uyandırılır ve böylelikle yaşadığı ütopyanın bir distopyaya olduğunun farkına varır. Uyandırıcı karakterin karşı cinsten oluşu, anlatıcının enkötüleştirilmiş toplumsal düzen tarafından baskılanan cinselliğinin uyanışını esinler. Böylece anlatıcı toplumdaki edilgen, tarafsız konumunu terk eder ve etken, dizge karşıtı bir rol üstlenir. Anlatıcının geçirdiği bu başkalaşım, distopya yazın türünde çokça kullanılan bir yabancılaştırma tekniğidir.

Ütopya yazınının distopya yazını üzerindeki etkilerine uyandırıcı karakterin enkötüleştirilmiş toplum karşıtı eylemlerinde de rastlamak mümkündür. Ernest, kentsoylu sınıfın üyeleriyle giriştiği tartışmalarda bu sınıfın gözündeki ütopya algısının bir yanılsama olduğunu kanıtlamaya girişir. Yazar bu tartışmaları ütopya yazınında çokça kullanılan söyleyiş biçiminde metne taşır ve eniyileştirilmiş sanılan toplumun savunucularının savlarını didaktik bir tavırla çürütmeyi amaçlar. Söyleyiş biçiminin kullanımı ve dizge karşıtı karakterin öğretici bir tutum benimsemesi böylelikle distopya anlatısını ütopya anlatısıyla yöntemsel olarak eşdeğer bir düzleme yerleştirerek ütopyaı sorgulayıcı şüpheli yaklaşımı odak noktasına alır.

London'un eseri, distopya yazın türüne özgün biçimsel ve biçimsel özellikleri yansıtması bakımından önemlidir. Distopya yazınının özelliklerini inceleyeceğimiz bölümde detaylıca irdedeceğim bu özellikler, deyim yerindeyse, bu yazın türünün karamsar ezgisini oluşturan öğelerdir ve distopya yazını çevirisi incelemelerine ışık tutan nitelikleri nedeniyle çalışmam için değerlidir. Demir Ökçe eserinde bu özelliklere verilebilecek uygun bir örnek metin boyunca süregelen dipnot kullanımınıdır. Bu biçimsel özellik, metnin biçimsel yapısına ve zamansal kurgusuna katkı yapmak için kullanılır. Hikayenin sıfır zamanı 3 ampirik yazarın gerçek zamanıyla eşitir: Hikayenin başlangıcı yirminci yüzyılın başlarıdır. Kentsoylu sınıf, ortak işletmeler kurarak güçlenmekte; adım adım yönetimi ele geçirmektedir. Dipnotlar ise metin boyunca anlatıcıdan farklı bir kişinin, örnek yazarın, ağzından konuşur; artgönderimler ile 2700'lü yıllardan hikaye zamanına bakar. Aradan geçen yüzyıllar sonrasında enkötüleştirilmiş düzen yıkılmış ve eniyileştirilmiş sosyalist bir düzen kurulmuştur.

Varlığı dipnotlarla sınırlı olan örnek yazar Anthony Meredith için ana metin geçmişin kara sayfaları niteliğindedir. Anlatıcı-kahramanın hayatını adadığı devrim mücadelesinin meyvesi olan İnsanlığın Kardeşliği adlı eniyileştirilmiş toplumda yaşayan bir bilim insanı olan örnek

yazar, anlatıcının metin boyunca işbirlikçisi olur. Kimi zaman anlatıcı için ya da örnek okur için karanlıkta kalan noktalara açıklık getirir kimi zaman da anlatıcının kanıtlayamadığı, çoğunlukla kentsoylu sınıfın hasır altı edilen suçları hakkındaki şüphelerini doğrulayan kanıtlar sunar. Hikaye zamanında anlatıcı, eşi Ernest ve diğer devrimcilerin çabalarıyla denenen ancak başarısız olan Birinci Devrim'in öncelediği İkinci Devrim'den sonra gelen altın çağdan metne bakan örnek yazar, böylelikle enkötüleştirilmiş toplumunun gelecekteki adaletli yargıcı olur.

London'un Demir Ökçe'si distopya yazın türünün ütopya yazımından kendisine miras kalan biçimsel ve biçimsel özelliklerle distopyanın kendine özgü niteliklerinin harmanlandığı bir metindir. Çerçevesini yavaş yavaş belirlemekte olan distopya türü böylelikle ütopya türüyle kurduğu metin düzleminde koşut, söylem düzleminde ise karşıt olan ilişkilerden beslenerek gelişmekte ve kendini bir yazın türü olarak tanıtlama yolunda evrilmektedir. 3Hikayenin sıfır zamanı, kurgunun hareket noktasıdır. Bkz. Eco, 2003: 60

Distopya Yazınının Evrimi

London'un eserinin yayımlandığı 1908 yılından altı yıl sonra özellikle Avrupalı devletlerin yayımlıca siyasetlerinin sonucu patlak veren Avrupa merkezli küresel savaş, yerküreyi eşi görülmemiş bir yıkıma sürüklemiştir. Savaşın sonlandığı 1918 tarihinden bir yıl önce Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi, savaşa İtilaf Devletleri'nin tarafında katılan Çarlık Rusyası'nın yıkılmasına yol açan bir iç savaşa neden olur. Beş yıl süren iç savaşın ardından 1922 yılında Rusya İmparatorluğu'nun yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulur. Yirminci yüzyılın başlarında küresel savaşın yerküreyi sarsan derin etkileri,uygarlığın üzerine inşa edildiği temel taşların sorgulanmasına yol açar. Bilim ve teknoloji de bu sorgulama çerçevesinde konulaştırılmıştır. Yüzyıllarca insanlığın doğaya hükmedişinin ölçütü olarak görülen bilimin, teknolojinin gelişimini on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ivmelendişiyle ortaya çıkan makineleşme sürecinin getirdiği Sanayi Devrimi'nin ardından teknolojinin insan refahını arttıran araçlar üretmesine koşut olarak devletlerin savaşlar kazanması için de gün be gün daha gelişkin yıkım araçları tasarlıyor oluşu bu sorgulamaların özünü oluşturur.

Makineleşmenin üretimi hızlandırıcı, artırıcı etkisinin giderek toplumsal yapıyı değiştirmesi distopya yazımında çokça konulaştırılan bir öge olarak karşımıza çıkar. Bilimin kurgu dünyasına uzanan, insanların gelecek konusundaki önsezilerini ve düşlerini yansıtan bilim-kurgu türünün konulaştırdığı makinelerin insanlaşması teması bu noktada ütopyacı iyimserliğin distopyacı karamsarlığa dönüşümünü yansıtmaya bakımdan dikkat çekicidir. 1920 yılında Çek yazar Karel Čapek tarafından kaleme alınan R.U.R. adlı tiyatro oyunu, makine-insan arası bir varlık olarak robot kavramını ilk defa ortaya atışı bakımından önemlidir. Somay'ın (a.g.e: 79, 80) ifade ettiği üzere oyunun adındaki kısaltmanın açılımı – Rosumovi Uméli Roboti – Rossum'un Akıllı Robotları anlamına gelmektedir ve “robot kelimesi Çekçe'de “işçi” anlamına gelen robotnik kelimesine gönderme yapan türenti bir kelimedir.” Her ne kadar eser bir distopya olmasa da robotların “en iyi işçi en ucuz işçidir (Somay, a.g.e: 80)” alt metnine içkin olan

göndergeyle işçi sınıfının yerini alması ve insan kavramının kentsoylu sınıfa indirgenmesini takiben oyunun sonunda robotların bir devrim ile yerküreyi ele geçirmeleri “Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan devrimlerin etkileri (Somay, a.g.e: 80)” olarak yorumlanabilir.

Çapek’in eseri, Swift’de dikkatimizi çeken kurgu toplumda eşzamanlı yaşanan ütopya ve distopya teması bağlamında da dikkat çekicidir. Yirminci yüzyıla girilirken bu temanın işlendiği bir diğer eser Herbert George Wells’in ilk olarak 1895 yılında yayınlanan Zaman Makinesi (bkz. Wells, 2012) adlı bilimkurgu romanıdır. Wells, eserinde anlatıcının Zaman Gezgini olarak adlandırdığı kahramanın zaman makinesini icat edişini ve bu makineyle 802.701 yılına yaptığı seyahati anlatır. Kahraman öncelikle eniyileştirilmiş bir toplum olarak betimlenen küçük, güzel ve çocuksu insanlardan oluşan Eloï toplumu ile karşılaşır: Yeryüzü cenneti kurgusunu, çalışmak zorunda olmayan bu toplumda görmek mümkündür. Kahraman, böylelikle yerkürede zamanın bu noktasında kusursuzluğu bulunduğunu düşünür. Zaman Gezgini’nin eniyileştirilmiş toplumun devamının ancak yeraltında yaşayan Morlock toplumu sayesinde mümkün olduğunu anlaması uzun sürmez:

İşıktan korkan, geceleri yeryüzüne çıkarak Eloileri yiyerek beslenen bu toplum, karanlık ve vahşi göndergeleriyle distopyayı, yeraltında hüküm süren makineleşmiş sanayileriyle de işçi sınıfını esinler. Böylelikle Wells’in kurgusunda düşünen maymun Homo Sapiens’in asırlar sonra sınıf ayrımının sonucu olarak iki farklı türe evrildiği görülür. Bu iki türün toplumsal düzeni eşzamanlı yaşanan ve birbirinin devamını sağlayan bir ütopya-distopya birlikteliği olarak okunabilir.

Zamyatin: Biz

Birinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, İkinci Dünya Savaşı’na varan süreç boyunca özellikle Avrupa devletlerinin yönetimi yetkeci iktidarların elindedir:

Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini, Sovyet Rusya’da ise Stalin ülke yönetimlerinde tek adam konumundadır. Buyurgan devlet yönetimi ve baskıcı denetim anlayışının odağında izlenen siyaset yerküreyi yeni bir savaşa doğru sürüklemektedir. Dönemin distopya kurgularında da bu baskıcı, buyurgan iktidarların konulaştırıldığı, güç için her aracı masumlaştıran polis devleti temasını görmek mümkündür. Yevgeniy Zamyatin’in Biz (bkz. Zamyatin, 2012) adlı romanı yetkeci, buyurgan Tek Devlet’in enkötüleştiretilmiş toplumsal düzenini konu alır. Eser, London’un Demir Ökçesi’yle birlikte distopya türünün öncü eserleri arasında yer alması ve öncelediği distopyalara esin kaynağı olması bakımından önemlidir. Zamyatin’in 1921 yılında yazımını tamamladığı eserin ülkesi Rusya’da basımına izin verilmemiştir. Roman, ilk kez 1924 yılında İngilizce’ye çevrilerek yayımlanmıştır (Wikipedia, 2016a). Zamyatin’in distopya kurgusu, kusursuzluğun rasyonellikle özdeşleştiği, toplumsal yaşamda rastlantıları ortadan kaldırmayı amaçlayan Tek Devlet adlı enkötüleştiretilmiş düzeni konulaştırır. Bu düzen, saf mantığın cennetidir. Bilimsel ilerlemenin büyük ülküsü insanları kusursuzlaştırmaktır ve bu kusursuzlaşma insanın makineleşmesi ile mümkün olacaktır. Böylelikle Zamyatin, Çapek’te işlenen makine-insan karşıtlığını bir adım öteye götürür ve makineye insandan üstün bir değer biçer.

Tek Devlet düzeninde toplumun üyelerine numaralar adlandırmasıyla seslenilir. Toplumdaki tek basın organı olan Devlet Gazetesi'nde haber ve duyurular “Tek Devlet’in tüm Numaraları (Zamyatin, a.g.e: 11)” ve “Sayın Numaralar! (Zamyatin, a.g.e: 25)” gibi seslenişlerle başlar. İnsanlar, devlet tarafından atanan harf ve sayılarla adlandırılır. Adlandırma, cinsiyete göre düzenlenir: Kadınlar için sesli harfler (örn. O-90, I-330), erkekler içinse sessiz harfler (örn. D-503, R-13) kullanılır. Toplumun üyeleri “Taylorlanmış ritmik mutluluk hücreleri” (Zamyatin, a.g.e: 51) adı verilen duvar yerine şeffaf camların kullanıldığı yapılarda sürekli denetim altında yaşarlar. Her bir saat ne yapacakları Çizelge’ye işlenmiştir ve herkes bu yapılacaklar tablosunu harfiyen takip etmek zorundadır. Enkötüleştirilmiş toplumun resmi düşüncüsü olarak öne çıkan Taylorculuk, Amerikan makine mühendisi ve endüstriyel idare uzmanı olan Frederick Winston Taylor’a yapılan bir göndermedir (bkz. Wikipedia, 2016b). Üretimdeki verimliliğin arttırılmasını amaçlayan bilimsel yönetim kavramının öncüsü olan Taylor, ilk olarak 1911 yılında yayınlanan Bilimsel Yönetimin Prensipleri (bkz. Taylor, 2012) eserinde fabrikalardaki üretimin verimini arttırmak için mühendislik prensiplerini kullanmış ve günümüzde endüstri mühendisliği olarak adlandırılan mühendislik dalının kurucusu olmuştur. Zamyatin, distopyacı bir bakış açısıyla üretimde verim artışı için uygulanan yöntemlerin sonucu olarak gördüğü insanın makineleşmesi temasını enkötüleştirilmiş toplumunun temel taşı olarak seçer. Taylor’un bilimsel yönetim ilkelerinin distopyacı bakış açısından sorgulanan yönü, işçi sınıfının bir üretici araca indirgenmesidir: Taylor’a (a.g.e: 21) göre “maksimum refah ancak bireysel olarak çalışanların günlük mümkün olan en fazla çabayı ortaya koymalarıyla sağlanabilir” ve üretimin kusursuzlaştırılmasının önündeki en büyük engellerden biri işçilerin “kaytarması ve iş yavaşlatması”dır. Aylaklık ve kaytarmayı üretim araçlarına özgü birer kusur olarak konulaştıran Taylor (a.g.e: 23) böylelikle işçi sınıfının insancıl ihtiyaçlarını maksimum refah tanımının dışında bırakarak işçi sınıfını mühendislik bağlamında eniyileştirilmesi gereken makineler olarak gördüğü fikrini esinler.

Bilimi insan yönetiminde bir araç olmaya indirgeyen Tek Devlet, Velinimet olarak nitelenen tekadamın yönetimindedir. Birlik Günü adı verilen, yılda bir düzenlenen seçim günlerinde coşkulu bir tören ile tekadamın yüceltildiği seçeneksiz, açık bir seçim yapılıdır. Herkes aynı kişiye oy verir. İnsanların tekadamı seçmeme hakkı vardır ancak tekadamın yerine seçebilecekleri başka bir kişi yoktur ve seçimde tekadama red oyu vermek ölüm ile sonuçlanır. Yetkeci devlet, varlığına tehdit olabilecek her hareketi buyurgan, işkenceci yöntemlerle bastırmak için Taylorcu ilkeler bağlamında etkin araçlara sahiptir. Karşıt görüştekiler yandaşlarını ele vermeleri için tekrar tekrar soluksuz bırakıldıkları Gaz Odası’nda işkence görürler. Yönetime boyun eğmeyenlerin sonu insanları sıvılaştıran Velinimet Makinesi’dir.

Zamyatin’in distopiasında toplumsal denetim, adlandırmasıyla Platon’un Devlet’ine gönderme yapan Koruyucular Bürosu tarafından üstlenilmiştir. Devletin gizli servisi olan bu büro, insanları sürekli olarak gözetim altında tutar ve şüpheli kişileri takip eder. Benzer şekilde cinselliğin yönetimi de bir devlet kurumu olan Seks Bürosu’nun denetimindedir. Distopyacı eleştiride Freud’un öne

sürdüğü uygarlığın cinselliği baskılayıcı karakterini distopya yazını bağlamında örneklerken de değindiğim üzere insanlar, cinsel ilişkiye girmek için bu büroya başvurur ve cinsel ilişkiye girmek istedikleri kişi için bir pembe bilet edinerek belirlenen randevu saatinde hücrelerinin şeffaf camlarına asılı olan perdeleri indirme hakkı elde eder ve cinsel birliktelikte bulunurlar.

Tek Devlet'in sınırları Yeşil Duvar olarak adlandırılan yüksek, şeffaf duvarlarla çevrilmiştir. Duvara yeşil nitelmesini veren şeffaflığın ardındaki yeşil orman ve okyanustur. Burada sözüm ona düzensiz, uygunsuz bir hayat vardır ve en kötüleştirilmiş toplumun insanları için devletin dışındaki yerküre bilinmezdir. Duvarın en kötüleştirilmiş toplum için önemini, sanatçı olarak işlevi kusursuz toplumu övme görevine indirgenmiş bir şair olan R-13 ile romanın anlatıcı kahramanı, matematikçi D-503'ün aşağıdaki söyleyişinde görmek mümkündür:

R-13'ün ise şaka yapmak gibi bir alışkanlığı vardı.

- Bilgi de neymiş! Bilgi dediğin sizin korkaklığımızdır. Doğru olan nedir ki? Siz sonsuzluğu bir duvarla sınırlandırmaya çalışıyorsunuz, duvarın arkasına bakmaya ise korkuyorsunuz. Evet! Gözleriniz kapalı olarak bakınız. Evet!

- Duvarlar tüm insanlığın temelidir ...- diye başladım. (Zamyatin, a.g.e: 48)

Biz eseri, ütopyadaki bireyselliğin yok edilmesi üzerine yapılan köklü bir eleştiri niteliğindedir. Eserin başlığı, odak noktasına alınan bu eleştirinin altını çizer: Zamyatin'in distopyası Ben'in yerini Biz'e bıraktığı bir dünya kurgusudur. İnsanların sayılara indirgenmesi yalnızca adlandırma ile sınırlı değildir. Hür irade bu toplumsal düzende suçun temel sebebi olarak tanıtlanır ve "bir insanın özgürlüğü 0'a indirgendiğinde(yse) suç işlemez (Zamyatin, a.g.e: 44)" şeklinde yapılan matematiksel gerekçelendirmeyle özgürlük ortadan kaldırılırken yerini karşıtı, toplumsal düzen tarafından yüceltilen özgürlüksüzlük kavramı alır. Hayal kurmayı alışkanlık edinmek, Zamyatin'in enkötüleştirilmiş düzeninde en büyük bulaşıcı hastalıktır ve "ruh illeti" olarak adlandırılır. Tek Devlet, insanın bu kusurlu yönünü ortadan kaldıracak bir yöntem aramaktadır ve bulduğunda da bu büyük buluş insanları makinelerden daha kusursuz yapacaktır. İnsan beyninin hayal kurma işlevine sahip bölümünün keşfi ve bu bölgenin cerrahi bir işlem ile ortadan kaldırılması Tek Devlet'in devamını sağlayan büyük bir gelişme olarak nitelendirilecektir. Somay'ın (a.g.e: 82) yirminci yüzyılın başlarında geri dönüşü olmayan ruhbilimsel rahatsızlıkların belirtilerini bireyin kişiliğini ve zekasını yitirmesi pahasına ortadan kaldıran bir cerrahi işlem olan lobotomiye gönderme yaparak "fantasiyektomi" olarak adlandırdığı bu işlem, Zamyatin'in Taylorcu bilimsel verimlilik anlayışının insanı makineye indirgemesiyle sonuçlanacağı yönündeki eleştirisinin doruk noktasıdır.

Romanın anlatıcı-kahramanı D-503, Entegral adlı bir uzay gemisinin yapımının baş sorumlusudur. Enkötüleştirilmiş toplum düzenine koşulsuz boyun eğişi, kurduğu hayallerle sarsılmaya başlar. Kahramanın başına gelen bu durum, saf mantıkçi kusursuz düzen içinde hayatını sürdüren bir matematikçi için anlamlandırılmazdır. Tanımlayamadığı bu hayal görme alışkanlığını adlandırmak için toplumsal düzenin mantıklılığını temsil eden ve kahramanın uzmanlık alanı olan matematikten bir terim seçer: Hayal görmek, gerçekdışı, kaotik, ürkütücü

bir deneyimdir ve kahraman tarafından bir sanal sayı olan i 'nin değeri $\sqrt{-1}$ ile adlandırılır. Bireyin enkötüleştireilmiş düzendeki gerçek-hayal düzlemine indirgenen kişilik çatışması da böylelikle sayısal bir çerçeveye sınırlandırılmış olur.

Kahramanın ütopya sandığı düzenin aslında bir distopya olduğunun farkına varışını betimleyen uyandırıcı yolculuk London'un Demir Ökçe eserine koşut olarak karşıcins bir karakterin romanın kahramanı ile ilişkiye geçmesiyle ivmelenir. I-330 adlı bu karakter, Yeşil Duvar'ın ardındaki düzene karşıt, devrimci grubun bir üyesidir ve D-503 ile ilk tanışması bir cinsel ilişki aracılığıyla olur. Uzak gemisi Entegral'i ele geçirmek için D-503'ten yardım alan I-330 ve arkadaşlarının yaptığı başarısız devrim denemesi sonucu enkötüleştireilmiş toplumsal düzen I-330'u işkence ve ardından ölüm ile cezalandıracak, D-503'ün de hayallerini elinden alarak böylelikle ona yeniden boyun eğdirecektir.

Zamyatin'in Biz eseri, London ile başlayan çağdaş distopya türünün kişiliğini belirleyici bir rol üstlenir. Ardından gelen birçok eser, distopya türü içerisinde yer edinirken Zamyatin'in eserine olan benzerlikleri sıralanarak betimlenecektir. Zamyatin'in distopyasını kurgularken temel aldığı yöntemler, çalışmamın bütüncesini oluşturan Orwell'in 1984 eseri için de önemli bir esin kaynağıdır ve distopya yazınının özelliklerini incelediğim bölümde irdelenecektir.

Huxley: Cesur Yeni Dünya

Aldous Huxley tarafından yazılan ve ilk olarak 1932 yılında yayınlanan Cesur Yeni Dünya romanı (bkz. Huxley, 2011), distopya yazın türünün bir diğer önemli eseridir. Roman, bir denetim aracı olarak baskı ve işkenceyi ilkel bir yöntem olarak gören, gelişkin denetim yöntemlerine sahip enkötüleştireilmiş bir toplumsal düzen olan Dünya Devleti'ni konu alır. Londra'da 2540 yılında geçen kurgu, aradan geçen yüzyıllardan sonra insan toplumunun yönetimi bağlamında enkötüleştiren toplumsal düzenin kusursuzlaşmasında bilimin etkin rolünü bir adım öteye taşır. Zamyatin'in distopyasında denetimi sağlayan, cezalandırıcı ve caydırıcı işlevleri öne çıkan yöntemlerin yerini Huxley'nin distopyasında iktidarın emrine sunulan, karşıt direnişi henüz ortaya çıkmadan önleyici ve engelleyici işlevlere sahip yöntemler alır. Dünya Devleti'nde enkötüleştireilmiş toplumsal düzenin temelini insanların zeka seviyelerine göre sınıflandırıldığı bir tür kast sistemi oluşturur. Cinselliğin baskılandığı ve denetlendiği distopyaların aksine Huxley'in distopyasında insanın üremesi bütünüyle devletin elindedir: "Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi" olarak adlandırılan devlet kurumu, seri insan üretimiyle uğraşır. "Bokanovskileştirme" adı verilen işlemlerle insan embriyosu yapay bir ortamda döllenir ve doğumdan önce bireylerin zeka seviyeleri belirlenir: Seviyelere göre beş kasta ayrılan toplumunda sınıflar Yunan alfabesinin harflerine göre, hiyerarşik biçimde Alfa, Beta, Gamma, Delta ve Epsilon olarak adlandırılır. İnsan üretimi teknolojisine koşut olarak gelişmiş olan uykuda öğretim, ruhbilimsel manipülasyon ve klasik koşullama gibi yöntemlerle toplum bireyleri, üyesi oldukları sınıfların içinde kendilerini ömür boyu huzurlu hissederler. Huxley'nin distopya düzeninde yönetim böylelikle her tür olası sınıflararası çatışmayı engellemiş olur.

Bezel'e (1984b: 98) göre Huxley'nin distopyasındaki toplum düzenini diğer ütopya ve distopyalardan ayıran temel nitelik, insan doğası ve toplum düzeni arasındaki etkileşimin diğer örneklerdeki karşılıklı yapısının aksine Cesur Yeni Dünya'da tek yönlü oluşudur. Böylelikle insan doğası da toplumsal düzenin enkötüleştirelmesinde bir araç olur. Bezel, bu etkileşimi şöyle betimler:

Kurulu bir düzen vardır. Bu düzenin sürmesi için gerekli insanlar önceden saptanan nitelik ve ölçülere göre ve istenen sayıda, fabrikalarda üretilir, koşullandırma merkezlerinde büyütülür. İsmarlama insan yaratma konusunda bilim ve teknolojideki uygulamaların başarısı mutlaklır. Üretim kusurları hesaba katılmayacak kadar küçüktür (Bezel,1984b: 98).

Huxley'nin distopyasının engelleyici yöntemleri bireylerin enkötüleştirelmiş topluma karşı tertiplmeleri olası her tür eylemi önleyici niteliktedir. İnsanın seri üretimi sayesinde cinsellik insan üremesinden bütünüyle soyutlanmıştır. Artık cinselliğin baskılanmasına gerek yoktur çünkü cinsellik yaşamın devamı için bir ihtiyaç değildir. Enkötüleştirelmiş toplum düzeni, cinselliği ümeden ayırışıyla birlikte bu olguyu pornografik olarak niteleyerek çirkinleştirir; anne, baba ve aile kavramlarını da bu pornografik çirkinlik çerçevesine dahil ederek toplumsal düzenin dışında bırakır.

Cesur Yeni Dünya kurgusunda direnişi engelleyici diğer bir önemli yöntem de insanlara sonsuz mutluluk kaynağı olarak devlet tarafından sunulan soma adlı uyuşturucudur. Kitabın 1946 yılı baskısında ilk olarak metne eklediği önsözünde Cesur Yeni Dünya'da dönemin toplumuna yönelttiği eleştirileri savunan Huxley (a.g.e: 15), enkötüleştirelmiş toplumun temeli olarak gördüğü "kölelik sevgisinin" ancak "insan zihin ve bedenlerinde derin ve kişisel bir devrim sonucu başarılabilceğinin" altını çizer. Yazar, bu devrimin gerçekleşmesi için gerektiğini savladığı üç buluşu şöyle sıralar:

Birincisi, çocuk şartlandırma ve daha sonra skopolamin gibi ilaçlar yardımıyla sağlanacak ileri bir telkin tekniğı. İkincisi, devlet idarelerince, eldeki herhangi bir bireyi sosyal ve ekonomik hiyerarşide ait olduğu yere atayabilme olanağı sağlayacak, insan farklılıkları üzerine tam gelişmiş bir bilim dalı. ... Üçüncüsü (...), alkol ve diğer uyuşturucuların yerini alacak, daha az zararlı, ama aynı zamanda cin ya da eroinden daha fazla keyif verecek bir madde (Huxley, a.g.e: 16). Soma kullanımıyla toplumun bireyleri her tür şüpheci, sorgulayıcı düşünceden arındırılır ve huzur için enkötüleştirelmiş düzene bağımlı duruma getirilir. Romanda Dünya Devleti'yle özdeşleşen "Cemaat, Özdeşlik, İstikrar" savsözü düzenin bireyi öğütücü, sindirici işlevini özetler niteliktedir. Bütünüyle yönetime bağımlı olan toplumun üyeleri, distopyacı bakış açısıyla koşullandırılmış maymunlar olarak, iğneleyici bir göndergeyle, kusursuz makinelerden üstün bir seviyeye çıkartılmış olur.

Huxley'nin distopyasında olay örgüsü ve karakterlerin toplumdaki konumları Zamyatin'in Biz'ine koşut niteliktedir. Yerkürede Dünya Devleti'nin dışında kalan bir bölge vardır ve tıpkı Zamyatin'deki gibi bu bölge de vahşi doğa olarak tanımlanır. Enkötüleştirelmiş toplumsal düzenin betimlenmesinin ardından olay örgüsü, hikayenin baş karakteri Beta sınıfı üyesi, kadın işçi Lenina Crowne'un Alfa sınıfı üyesi erkek psikolog Bernard Marx ile Dünya Devleti

topraklarının dışında kalan bu vahşi bölgeye yaptıkları ziyaret ile başlar. Lenina ve Bernard burada geçmişte Dünya Devleti vatandaşı olan ancak hamile kaldıktan sonra utancından vatanına geri dönemeyen Linda ile tanışır. Enkötüleştireilmiş düzen ile çatışma, Linda ve oğlu vahşi John'un hikayenin baş karakterleri tarafından Dünya Devleti'ne getirilmesiyle başlar. John okumayı annesinden öğrenmiştir ve çocukluğunda sıklıkla Shakespeare'nin eserlerinin derlendiği bir kitabı okumuştur. John'un hayallerinde Dünya Devleti, Huxley'nin Shakespeare'nin Fırtına oyununa gönderme yaparak adlandırdığı "Cesur Yeni Dünya"dır. Annesiyle birlikte Dünya Devleti'ne yerleşen John vahşi olarak nitelendirilecek ve toplumun üyelerine teşhir edilerek alışkanlıkları ve davranışları alay konusu edilecektir. John'un enkötüleştiremiş düzenin ortasında insanlardan ayırık bir yaşam kurma çabası başarısız olacak ve uyumsuzluk, karakterin intihara sürüklenmesiyle sonuçlanacaktır. Annesi Linda ise düzenli olarak yüksek dozlarda soma kullanarak kendini uyutarak yavaş, acısız, huzurlu bir ölümü seçecektir. Böylelikle enkötüleştireilmiş düzen, kendine özgü yöntemleriyle iki karakteri de sindirerek yok olmaya sürükleyecektir. Huxley'nin distopya kurgusu, kişi ve kurum adlandırmalarının gerçek dünyaya yaptığı göndermelerle öne çıktığı bir eserdir. Distopya yazını çevirisi bağlamında da önemli olan bu adlandırmalarda dönemin önde gelen düşünürlerine yapılan göndermeler ön plandadır. Dünya Devleti'nin ütopyada yazınında incelediğimiz yüce kral kişileştirmesine gönderme yapan kurucusu Henry Ford'dur. Soyadıyla aynı adı taşıyan Amerikan araba firmasının kurucusuna yapılan bu gönderme, Huxley'nin Amerika gezisi sonrası distopyasını yazmaya karar verişçi göz önünde bulundurulduğunda dikkat çekici olur. Dünya Devleti'nde Ford, bir kelime oyunuyla İngilizce'de tanrıyı nitelemek için çokça kullanılan Lord sözcüğünün yerini alır: Tanrıya "Fordumuz" diye seslenilir, yıllar "Ford'dan önce", "Ford'dan sonra" nitelemeleriyle açıklanır. Ford firmasının Huxley'nin kitabı yazdığı dönemde seri üretimine başladığı Model T arabasının adındaki T harfi sembolleştirilerek Dünya Devleti'nde Hıristiyanlığın simgesi olan haç sembolünün yerini almıştır. Cesur Yeni Dünya eserinde yüce kral imgesinin düzeni enkötüleştiren insan imgesine evrimine koşut olarak romanda kullanılan karakter adlarının tümü gerçek dünyada dönemin tanınmış kişilerine göndermeler olarak okunabilir. Örneklendirmek gerekirse, Bernard Marx adlandırması İrlandalı yazar-eleştirmen George Bernard Shaw ile filozof-iktisatçı Karl Marx'a, Lenina Crowne adlandırmasıysa Ekim Devrimi'nin öncüsü Vladimir İlyich Ulyanov'a, sık kullanılan mahlasıyla Lenin'e yapılan göndermeler olarak okunabilir. Distopya yazınında adlandırmalar aracılığıyla yapılan bu göndermeler bütüncemi oluşturan 1984 eserinde enkötüleştireilmiş düzenin bir adım öteye girerek yeni bir dil tasarlamaya girişmesiyle farklı bir düzleme taşınacak, böylelikle özgün adlandırmalar ile türenti kelimelerin çözülmesi ve çevirisi yazın çevirisi bağlamında değerli bir inceleme malzemesi olacaktır.

Distopya Yazınının Özellikleri

Biz ve Cesur Yeni Dünya romanları, 1984 romanıyla birlikte distopya yazın türünün önde gelen üç eseri olarak nitelendirilir. Yazın türüne özgün biçim ve biçem ile birlikte olay

örgüsü ve distopya kurgularındaki koşutluklar bu üç eseri metinlerarası ilişkileriyle incelemeyi gerekli kılar. Bu üç eser ile çerçevesi çizilen distopya yazın türünün özelliklerini türe ait diğer eserlerin metinlerarası koşutluk ve karşıtlıklarını inceleyerek bütüncül bir bakış açısına ulaşmak mümkündür.

Distopya yazın türü kapsamına dahil edilen eserlerde dikkat çekici birçok benzerlik saptanabilir. Bu benzerliklerin yazın türüne özgün olan yönlerini çözümlmek için uygun bir yöntem, benzerliklerin distopya eserlerinde kurgulanan enkötüleştireilmiş toplumsal düzen içindeki işlevlerini saptamaktır. Biçimsel ve biçimsel koşut özelliklerin çözümlenmesi böylelikle distopya yazını çevirisinde çevirmenin karşılaştığı sorunlara ışık tutacak nitelikleriyle sıralanabilir.

Olabilirlik: Ütopya Karşıtı Eleştiri

Distopya yazını eserlerine özgün olan eleştiri iki sınıfa ayrılabilir. Ütopya karşıtı eleştiri olarak adlandıracağım ilk sınıf, belli bir ütopya düşüncü ve bu düşüncünün belirlediği yöntemlerle tasarlanan eniyileştirilmiş düzene içkin olası yetersizliklerin ve tutarsızlıkların saptanmasıdır.

Distopya kurguları, hikayelerin sıfır zamanında birer ütopya olarak resmedilir. Yazar, ütopya yazını eserleriyle ve/ya da ütopya bir düşüncüyle metinlerarası ilişkiler kurar ve böylelikle distopyasını bir ütopya ile özdeşleştirir. Sıfır noktasında ütopya ile özdeşleşen kurgu artık çıktığı yol boyunca en iyinin en kötüye dönüşümünün izini sürecektir. Distopya böylelikle olabilirliğini gerekçelendirmiş olur.

Metinlerarasılık, ütopya karşıtı eleştirinin temelindedir. Örneklendirmek için distopya yazınında ütopya yazını eserlerindeki koşut olarak kullanılan söyleyiş biçimini gösterebiliriz. Söyleyiş, sorgulama ve ütopyanın olabilirliğini gerekçelendirme sürecidir. Ütopya bilen özne ile ütopya merak eden özne arasında geçer. More'un anlatıcısı Hythloday'in örnek yazar ile söyleyişi de bu bağlamda geçerlidir. Aynı biçimi Campanella'nın, Bacon'un ütopyalarıyla London'un, Zamyatin'in ve Huxley'nin distopyalarında da görmek mümkündür.

Söyleyiş biçiminin koşutluğu ütopya ve distopya öznelerinin rollerindeki farklılığın altını çizer: Distopyada söyleyiş, kurgulanan toplumsal düzeni ütopya sanan özne ile düzenin distopya olduğunu bilen özne arasındadır. Distopya kurgularının olabilirliklerini gerekçelendirmek amacıyla kendilerini ütopyalarla özdeşleştirmek için kullandıkları bir yöntem de adlandırmalardır. Distopyalar, ütopyalarda aynı ya da benzer adları taşıyan kişi veya kurumlara karşı işlevler yükleyerek kendilerini önceleyen ütopyaların kusursuzluğunu sorgular. Örneğin, Platon'un Devlet'inde halkın güvenliğinden sorumlu Koruyucular sınıfının Zamyatin'in Biz'inde Koruyucular Bürosu adıyla polis devletin fişleyici gizli servisine evrildiğini görürüz. Bacon'un ütopyasındaki alışlageldik isimler yerine işlevleriyle adlandırılan "Güç", "Sevgi" gibi yöneticilerin Orwell'in 1984'ünde Sevgi Bakanlığı, Barış Bakanlığı gibi kurum adlarına esin kaynağı olduğuna değinmişim: Sevgi Bakanlığı, düzeni korumak için baskı ve işkence konusunda uzmanlaşırken Barış Bakanlığı'nın görevi, hiç bitmeyen savaşlarla ilgilenmektir.

Adlandırmalardaki metinlerarası ilişkiyi toplumsal düzendeki rolleriyle tanımlanan ütopya yazını karakterlerinin distopya kurgusunda enkötüleşen imgelerinde de görmek mümkündür. Yüce kral imgesinin bu bağlamda ütopyadan distopyaya geldiğinde isimsizleşerek bir kat daha yüceltiildiği ve her şeyi bilen niteliğinin yerini her şeyi gören niteliğine bıraktığı görülür. Böylelikle insansı kusurlarından arınan tekadam, ulaşılmaz, görünmez nitelikleriyle kâbusun yaratıcısı olur: Her şeyin doğrusunu bilen ve uygulayan insan olarak yüceltilen More'un Kral Utopus'u Bacon'da adındaki dini göndergelerle tanrılaşan Kral Solamona'ya evrilir. Zamyatin'in Biz'inde yücelen tekadam seçeneksiz seçimlerin tek galibidir ve adının yerini niteliği Velinimet almıştır. Bütüncemi oluşturan 1984 eserinde de, daha sonra detaylandıracağım üzere, tekadam imgesi artık büsbütün görünmez, ulaşılmaz olan Büyük Birader karakterinde belirecektir. Böylelikle distopya, tekadamin kusursuzluğundaki dogmatik yönü kıyasıyla eleştirir.

Gereçlendirme: Geriye Dönük Eleştiri

Her ne kadar distopyalar, ütopyalara karşıt bir tutum sergilese de distopya yazını bir yazın türü olarak ütopya türüyle kurduğu metinlerarası ilişkilerle evrilmiş ve yirminci yüzyılda kendi çerçevesini belirleyerek özgün bir yazın türü haline gelmiştir. Söylem düzleminde ütopyaya karşıtlığıyla kendini tanımlayan ve gereçlendiren distopya, ütopyaların gerçek topluma yönelttiği eleştirileri de kendisine miras olarak almıştır. Gerçekten kurguya doğru çıkılan yolculuğun adımları sırasıyla gerçek, ütopya ve distopya olarak belirlenir. Böylelikle distopya, geriye dönük eleştirisini dönemin gerçek toplumuna yöneltirken kendisini önceleyen ütopyayı hazırlayan nitelikleri konulaştırır. Zamyatin, Tek Devlet düzeninin temeline, yazıldığı döneme yönelik bir eleştiri olarak okunabilecek Taylorculuk düşüncesini yerleştirir. Bilimsel verimlilik anlayışı, insanların makineleşmesine ve enkötüleşen toplumsal düzenin yücelmesi için bireyselliğin yitdiği bir tektipleşmeye yol açar. Hayaller bireyselliğin en büyük savunusudur ve alaysılı bir biçimde hayallerin yok edilmesi Tek Devlet'in büyük hayali olarak sunulur.

Distopya türünün bir diğer örneği olan Katharine Burdekin'in ilk olarak 1937 yılında yayınlanan Swastika Geceleri (bkz. Burdekin, 2015) adlı eseri İkinci Dünya Savaşı'nı önceleyen dönemde Hitler yönetimindeki faşist NSDAP partisinin Almanya'da yükselişine bir tepki olarak kaleme alınmıştır. Yazar, distopyasında Hitler'in Bin Yıllık Alman İmparatorluğu nitelemesinden esinlenerek döneminden yedi yüz yıl sonra dünya yönetimini elinde bulunduran Hitler yönetimini anlatır. Aradan geçen yüzyıllar sonrasında Hitler, insansılığından bütünüyle sıyrılıp tanrısal bir imgeye dönüşmüştür. Enkötüleştirilmiş toplumsal düzenin üyeleri ona "Efendi Hitler" (örneğin, bkz. Burdekin, 2015: 25) olarak hitap eder ve insanlar hayatlarını dinsel bir kitap olan "Hitler İncili"ndeki buyruklara göre yaşar.

Huxley'nin Dünya Devleti, yazarın Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyaret sonrası gözlemlendiği tüketim toplumuna dair duyduğu korkuların kurgu dünyaya taşınmış şeklidir. Benzer şekilde Ray Bradbury'nin ilk olarak 1953 yılında yayınlanan distopyası Fahrenheit 451 (bkz. Bradbury, 2012) de gelecekteki Amerikan toplumunun enkötüleştirilmiş düzenini konu

alır: İtfaiyecilerin görevi kitapları yakmaktır ve küçük bir grup insan kitapları ezberleyerek nesilden nesile taşımaya gayret etmektedir. Bütüncemi oluşturan Orwell'in 1984 eserinde enkötüleştirilmiş düzen Parti'nin denetimindedir. Parti üyeleri kendisini önceleyen gerçek dünyadaki yetkeci rejimlere geriye dönük göndermeler yaparak alaysılı bir biçimle bu baskıcı yönetimlerden büyük dersler aldıklarını belirtirler. Hikayenin kahramanı Winston'un Sevgi Bakanlığı'nda işkence görürken sorgucusu, Parti üyesi O'Brien'in yaptığı geriye dönük göndermeler uygun bir örnek niteliğindedir. O'Brien, aşağıdaki alıntıda Orta Çağ'dan metnin yazıldığı döneme kadar Parti'nin örnek aldığı baskıcı yönetimleri sıralar ve enkötüleştirilmiş düzenin bu örneklerden nasıl beslendiğini anlatarak geriye dönük eleştirisini alaysılı bir biçim kullanarak yapar: "Anlaman gereken ilk şey, burada şehit diye bir olay olmadığıdır. Geçmişteki dinsel kıyımları okumuşsundur. Ortaçağlarda Engizisyon vardı, ama başarılı olamadı. Doğru yoldan ayrılanları yok etmek amacıyla işe başladı. Ama sonunda yok olan kendisi oldu. Çünkü kazığa bağlayıp yaktığı her adamın yerine binlercesi çıktı. Neden böyle oldu? Çünkü Engizisyon, düşmanlarını herkesin önünde tövbe etmeden öldürüyordu. Öldürme nedeni zaten suçluların tövbe etmemeleriydi. İnsanlar gerçek inançlarından vazgeçemedikleri için ölüyorlardı. Aslında tüm onur suçlunun, tüm utanç ise onu yakan Engizisyonun oluyordu. Daha sonraları, yirminci yüzyılda totaliterler vardı. Alman Nazileri ve Rus Komünistleri. Ruslar doğru yoldan ayrılanları, Engizisyonundan daha şiddetli cezalandırdılar. Geçmişteki yanlışlardan öğrenmişlerdi; şehitler yaratılmamalıydı. Kurbanlarını mahkeme önüne çıkarmadan önce insanlık onurlarını öldürüyor, aç bırakarak, işkence ederek, tüm dirençlerini kırıyorlardı. Sonuçta kendilerine ne söylenirse kabul ediyorlar, birbirlerini ele veriyor, birbirlerinin ardına gizleniyorlar, acıma dileniyorlardı. Âma birkaç yıl sonra aynı şeyler yinelendi. Ölenler şehit oldular; alçaldıkları unutulmuştu. Neden böyle olmuştu? Çünkü, itiraflarının düzmece olduğu ve işkence yoluyla elde edildiği anlaşılmıştı. Biz bu tür yanlışlar yapmıyoruz. Buradaki tüm itiraflar doğrudur. Onları biz doğru yapıyoruz. En önemlisi, ölümlerin bize karşı çıkmak için dirilmelerini önlüyoruz. Sonraki kuşakların seni savunacağını sakın düşünme, Winston. Sonrakiler senin adını bilmeyecek, seni tarih zincirinden söküp atacağız. Seni gaz haline sokup atmosfere salacağız. Senden geriye hiçbir şey kalmayacak; ne bir ad, ne bir kayıt, ne de beyinlerde bir anı. Geçmişten olduğu gibi, gelecekte de silineceksin. Sen hiç yaşamamış olacaksın." (Orwell, 2008: 222) Orwell'in distopyası böylelikle kendini tekil bir ütopyacı düşüngenün sonucu ortaya çıkan bir kâbus olarak tanımlamak yerine dönemindeki ve geçmişteki yetkeci yönetimlerin kötü özelliklerinin harmanlandığı bir tablo olarak karşımıza çıkar.

Soyutlama: Bilim-Kurgu İlişkisi

Ütopya yazınının tarihsel evrimine baktığımızda özellikle klasik ütopya eserlerinde öne çıkan ada kavramıyla karşılaşırız. Ütopya yazarı, kurgu düzenini gerçek düzenden soyutlayarak gerçek toplum düzenine karşı bir tür yabancılaşma sağlar. Böylelikle düzeninin aksayan yönlerini ve eniyileşme yolunda yapılması gerekenleri önyargısız, dışarıdan bakan bir gözle

betimleyebilir. Distopya yazını, ütopyaların aksine, soyutlamayı gerçekten yabancılaşmak için değil kendini gerçek ile gerçekçelendirmek için kullanır. Dolayısıyla distopyalarda soyutlamanın uzam düzleminden ziyade zaman düzleminde çokça belirdiğini görürüz. Distopya kurguları uzam olarak kurgu bir adayı seçmek yerine okurun bildiği, tanıdığı gerçek dünyaya konuşlanır ve zamanı ileriye alır. Eserlerin yazıldığı zamanda gerçek dünyada enkötüleştirmekte olan gelecekte enkötüleştirmiş olan hâlini okura yansıtarak herhangi bir önlem alınmazsa gelinebilecek noktayı betimler. Böylelikle okuru eyleme teşvik edici, uyarıcı bir işlev edinir. Hikayelerinin sıfır zamanı yüzyıllar ötesinde olan distopyalar, ütopyalarda yönetimin sürdürülmesi için bir araç olarak kullanılan bilime koşut olarak, enkötüleştiren düzenin bireysellikte savaşında gelişmiş teknolojik araçlar kullanır. Geriye dönük eleştirinin önemli bir unsuru olan bu bilim-kurgu ilişkisi distopyaların uyarıcı işlevlerini arttırmasına yardım eder. Zamyatin’de insanların hayal etme gücünü elinden alan fantasiyektomi işlemini, Huxley’de enkötüleştirmiş düzenin sürdürülmesi bağlamında alkol ve eroinen daha kullanışlı olan soma adlı uyuşturucuyu ve düzenin devamı için cinselliğe olan gereksinimi büsbütün ortadan kaldıran bakanovskileştirme işlemini bu çerçevede ele alabiliriz. Orwell’in 1984’ünde de yönetim, insanları her an, her yerde teleekran adı verilen aletlerle izlemektedir. Gelişkin birer televizyon olarak nitelendirilebilecek bu aletler sağladıkları çift yönlü veri aktarımıyla denetimin önemli bir ögesi olur: İnsanlar teleekrani seyrederken, Parti de insanları seyretmekte ve insanlara emirler vermektedir.

Sürdürülebilirlik: Baskı, Denetim Tasarımları

Distopyalarda devlet düzenleri iktidarlarını sürdürebilmek için çeşitli denetim yöntemlerine başvurur. Biçimsel yapıları her kurguda farklılık gösterse de bu denetim yöntemlerinin ortak özelliği bireyin üyesi olduğu toplumsal düzenin büsbütün eniyilemiş bir düzen olduğunu kanıksamasını sağlamalarıdır. Sorgulama ve eleştirinin yokluğunun konulaştırılması distopya düzenlerinin dogmatik niteliklerini vurgular. Yazar, böylelikle örnek okuru kendi düzenini eleştirmeye ve sorgulamaya teşvik eder. Zamyatin ve London ile başlayan distopya geleneğinde denetimi sağlayan öncelikli yöntem baskı ve sansür olagelmıştır. Demir Ökçe’de kentsoylu sınıf, baskı için emrindeki yargı, basın ve kiliseyi kullanır. Zamyatin’in Tek Devlet’inde Koruyucular Sınıfı cam evlerde oturan insanları sürekli olarak gözler ve izler. Baskıcı denetimin şiddet içeriğinin London’dan Zamyatin’e ve ardından Huxley’e gelindiğinde azaldığı görülür: Zamyatin’de insanlar enkötüleştirmiş düzene koşulsuz boyun eğişlerini yadırgamaz veya sorgulamazlar. Hür irade insanlar için suç ile eşdeğerdir. Özgürlüğün yerini özgürlüksüzlük almıştır. Baskıyı sağlayan en büyük araç olan Velinimet Makinesi’nin caydırıcı niteliği, adını Tek Devlet’in yöneticisi Velinimet’den alışıyla kutsallaştırılır. Huxley’in Cesur Yeni Dünya’sında bilim, denetimin şiddetsizleştirilerek kolaylaştırılması bağlamında doruk noktasına çıkar: İnsanlar henüz doğmadan zihin seviyeleri belirlenir. Uykuda öğrenim ile toplumun üyeleri devlete sorgusuz boyun eğmeleri için koşullandırılırlar. Devlet, sonsuz mutluluğu, uyuşturucu biçiminde kolay elde edilebilir ve tüketilebilir bir biçimde insanlarına sunar. George Orwell’in

1984’ünde Huxley’deki denetimin şiddetsizleşmesine karşıt olarak baskı yöntemlerinin enkötüleştirilmesi konulaştırılır. İnsanlar sürekli olarak izlenir ve düzene karşıt bir eylemde bulunduğu dair şüphe uyandıran her kişi buharlaştırılır: Sevgi Bakanlığı’na gönderilen bu suçlular, yoğun bir işkence sürecinden geçerek benliksizleştirilirler. Devlet, kişilerin ismini ve bu kişilerle ilgili her detayı geçmiş yayınlarından kaldırır ve tarihi yeniden yazar.

Çevirilere Kuramsal Çerçevde Yaklaşım

Çevirmenin Biçemi: Kavramın Gelişimi ve Artalanı Çeviribilim, kendi çerçevesini çizerek dilbilimden ayrılan bir disiplindir. Bu açıdan bakıldığında çeviribilim, dilbilimden birçok yaklaşım ve yöntemi miras olarak almıştır. Kaynak odaklı çeviri yaklaşımlarını bu mirasa örnek gösterebiliriz. Kaynak odaklı yaklaşımların yerini erek odaklı yaklaşımlara bırakışı çeviribilimin dilbilimden koparak evrilmesini betimler niteliktedir. Çevirmenin biçemi kavramının izini kaynak dilden erek dile doğru kayan bu odaklanışa koşut olarak sürmek mümkündür.

Çeviride Kayma Kavramı: Catford, Popovič Çeviriyi açıklayan dilbilimsel yaklaşımlar, dilbilimin doğası gereği dil düzleminden yola çıkar ve çoğu kez kendini bu düzlem ile belirlenen çerçeveye sınırlar. İlk kez dilbilimci J.C. Catford tarafından ortaya atılan kayma kavramı, çeviri olgusuna dil düzleminde, biçimsel bir bakış açısıyla yapılan bir açıklama niteliğindedir. Catford, kayma kavramını yine ilk kez kendisi tarafından tanımlanan biçimsel denklik kavramına gönderme yaparak tanımlar: Biçimsel denklik, “her türlü erek dil kategorisinin (birimi, sınıfı, yapı vb.) erek dilin ekonomisi içinde, aynı belli bir kaynak dil kategorisinin kaynak dilde kapladığı gibi, mümkün olduğunca aynı yeri kaplamasıdır (Berk, 2005: 98).” Bu kavramdan hareketle Catford’a göre kayma “kaynak dilden erek dile giden süreçte biçimsel denklikten sapma olarak tanımlanır (Berk, a.e: 131).” Catford’da kayma kavramı, biçimsel yapının bir ögesi olarak dil düzleminde sınırlı kalır. Dilbilimci, bu düzlemde dil-çiftleri arasında olası kaymaları sınıflara ayırarak çözümler. Örneğin, Türkçe’de tekil gözlük kelimesinin İngilizce karşılığının çoğul glasses kelimesi oluşu, Catford’un sistemiçi kayma (ing: intra-system shift) olarak adlandırdığı kayma sınıfına girer. Dil düzleminde sınırlı kalan kayma kavramı, çeviri olgusunun yalnızca bir bölümünü açıklayabilir niteliktedir. Slovak çeviribilimci Popovič, kayma kavramının anlam alanını genişleterek bu kavramı biçimsel eşdeğerlik çerçevesinde deyiş kaymaları adıyla çözümler. Çeviride eşdeğerliği aşamalı bir sıralamayla dilsel, dizisel, biçimsel ve metinsel olarak dört sınıfa ayıran Popovič, çeviride – özellikle yazın çevirisinde – biçimsel eşdeğerliğin önemini vurgular (Yazıcı, 2010: 83). Deyiş kaymalarının “yapıtın özgün bütünlüğünü korumak amacı taşıdığını (Yazıcı, a.e: 84)” ifade eden Popovič, kaymaları yapısal, türsel, bireysel, olumsuz ve konusal kaymalar olarak beş sınıfa ayırır. Catford’da dil düzleminde sınırlanan kayma kavramı Popovič’e geldiğinde metin düzlemini ve çevirmen seçimlerini içine alacak şekilde genişletilmiş olur. Catford’un dil düzleminde incelediği kaymaları yapısal kaymalar sınıfına yerleştiren Popovič, türsel kaymalarla metin türündeki, bireysel kaymalarla da çevirmen seçimindeki farklılıkları konulaştırır.

Çeviri Düzenlilikleri: Toury Çeviribilimde betimleyici yaklaşımın öncüsü kabul edilen İsraili çeviribilimci Gideon Toury, çeviri araştırmalarını “çevirilerin erek ekin ürünü olduğu önseli ile, çevirilerin aynen kaynak ekindeki özgün yapıtlar gibi erek ekinde de bir konumu ve işlevi olduğu düşüncesinden (Yazıcı, a.e.: 130)” hareketle Erek Odaklı Kuram’ını geliştirmiştir. Toury’nin erek odaklı kuramı, Even Zohar’ın Çoğul Dizge Kuramı’ndan yola çıkar ve çevirilerin erek ekindeki konumunu ve işlevini bulgulamayı amaçlar. Toury’nin bütüncü çözümlerinin önünü açan erek odaklı betimleyici yaklaşımı, bir ekinde egemen olan çeviri davranışlarını çözümlemek için çeviri normlarını belirler. Çeviri olgusunu “normların yönlendirdiği bir eylem (Yazıcı, a.e: 134)” olarak açıklayan Toury, çevirmenin bireysel kararlarını, erek ekine egemen olan çeviri politikasını ve çevirmen seçimlerini sırasıyla önsel, süreç öncesi ve çeviri süreci normları olarak adlandırdığı normlar çerçevesinde inceler. Böylelikle ekine özgü çeviri yaklaşımları (örn. kaynak ya da erek odaklı yaklaşım) ve düzenlilikleri (örn. açıklama, basitleştirme, normalleştirme vb.) belirlenebilir.

Çevirmenin Biçemi: Yazın Çevirisi İlişkisi Çevirilerin erek ekin ürünleri olarak tanımlanması, kaynak odaklı yaklaşımlarda kaynak metne biçilen üstün değerden ötürü görmezden gelinen çeviriyle ilgili birçok olgunun açıklanmasına olanak sağlar. Bu yaklaşımın etkilerini yazınsal içeriğinden ötürü kaynak metnin rolünün bir kat daha baskınlaştığı ve çeviri olgusunun sıklıkla görmezden geldiği yazın eleştirisi ve çevirisi alanlarında da görmek mümkündür.

Çevirmenin Sesi: Yönlendirmeciler Okulu “Belçika ve Hollanda’da, 1970’li yıllarda çeviri araştırmalarını, karşılaştırmalı yazınbilimin bir parçası olarak sürdüren çeviri kuramsal bir ekol (Stolze, 2013: 168)” olan Yönlendirmeciler Okulu (ing. Manipulation School), yazın çevirisi olgusunu aralarında koşut betimleyici bir yaklaşımla irdeleyen, André Lefevre ve Theo Hermans gibi dönemin önde gelen çeviribilimcilerini kapsayan birçok araştırmacıdan oluşur. Araştırmacıların yaklaşımlarının temelinde çeviri olgusunun yazınsal incelemeler bağlamında yadsınamayacak bir yeri olduğu görüşü yatar. Bu görüş, Toury’nin çeviriyi erek dizgenin bir ögesi konumuna yükselttiği erek odaklı kuramıyla gerekçelendirilir. Hermans, okula adını veren yönlendirme olgusunu şöyle açıklar: “Erek yazın açısından bakıldığında her çeviri, kaynak metnin belli bir amaç için bir ölçüde yönlendirilmesini içerir (Hermans, 2014: 16).” Çevirmen, bu yönlendirmenin farkında olabilir ya da olmayabilir. Hatta yönlendirme, çevirmen ile büsbütün ilgisiz dahi olabilir. Lefevre (2014: 226), çeviri olgusunu bir yeniden yazma eylemi olarak betimlediği çalışmasında bu yönlendirmeleri, Even Zohar’ın çoğul dizge kuramı çerçevesinde “toplum olarak bilinen üstdizgeyi oluşturan dizgelerden biri” olarak tanımlanan erek yazın ile ilişkileri bağlamında inceler. 69 Lefevre (a.e: 225), yazının “gerekirci bir dizge olmayışının” altını çizer ve bir dizge olarak yazının okuru, yazarı ve yeniden yazarı (çevirmeni) kendisine bir dizi kısıtlamalarla bağladığını ifade eder. Bu kısıtlamaların çözümlenmesi, erek ekinde yazın çevirisini yönlendiren normların belirlenmesi için gereklidir. Lefevre (a.e: 226-227), yazın dizgesini yönlendiren kısıtlamaları iki ögeye ayırır. İlk ögeyi tercümanlar, eleştirmenler, yayımcılar, yazın öğretmenleri ve çevirmenler oluşturur. İkinci öge, çoğunlukla yazın dizgesinin dışında işleyen ve Lefevre’in himaye (ing. patronage) olarak adlandırdığı

“yazının yazımına, okunmasına ve yeniden yazımına yardım eden veya bunları engelleyen güçler” olarak tanımlanan ögedir. İlk öge, yazın dizgesini ikinci öge tarafından belirlenen değişkenlere göre içeriden yönlendirir: Belli yazınsal yapıtların erek dizgeye dahil edilmelerini dönemin toplumunda geçerli olan düşüncü ve yazın anlayışına aykırı düşükleri gerekçesiyle engelleyebilseler de bu yeniden yazarlar genellikle yapıtları dönemlerinin baskın sanatsal ve düşüncüsel anlayışına göre uyarlayarak erek dizgeye katarlar. Çalışmayı oluşturan çevirilerin tanıtıldığı önceki bölümde değinilen 1984 eserinin çevirmeni Celâl Üster’in yapıtı yeniden çevirişine gerekçe olarak önceki “çevirinin eskimesini” gösterişi bu bağlamda yapıtı dönemin değışen koşullarına uyarlama girişimi olarak görülebilir. Lefevere’in (a.e: 227) yazın dizgesini ve dolayısıyla yazın çevirisini yönlendiren ikinci öge olarak nitelendirdiği himaye, yazının sanatsal yönünden çok ideolojik yönüyle ilgilenir ve sanatsal bağlamda yetkiyi birinci ögeye devreder. İkinci ögenin yazının biçimi ve öznesinin seçiminde etkin olan ideolojik bileşkesinin yanı sıra birinci sınıfın ihtiyaçlarını karşılayan tecimsel bir bileşkesi ve bununla birlikte himayenin etrafında şekillenen zümre ya da alt kültür ile bütünleşmeyi şart koşan sınıfsal bir bileşkesi de vardır. Yönlendirmeci Okulu’nun çoğul dizgesel, betimleyici bakış açısını benimseyen Hermans (1996: 26), yazın çevirisinde çevirmenin görünürlüğü olgusunu çevirmenin söylemsel varlığı nitelendirmesiyle Rimmon-Kennan ve Chatman tarafından tanımlanan anlatımsal bildirişim modeline gönderme yaparak çözümler. Metni, biyografik yazar ve biyografik okur arasındaki bir bildirişim olarak tanımlayan bu model, iletişim oluşunu biyografik yazardan metne giderken örtük yazar ve anlatıcı kavramları üzerinden, metinden biyografik okura giderken de anlatılan ve örtük okur kavramları üzerinden kurar. Hermans, anlatımsal bildirişim modelinin çeviri yazını bağlamında çeviri olgusunu göz ardı ederek yetersiz kaldığını savlar. Bir Dostoyevski çevirisini okurken alışlageldik “Dostoyevski okuyorum (Hermans, a.e: 26)” ifadesinin ilgili eserin çevirmenini büsbütün görmezden gelen bir yanılsama yarattığını ifade eden çeviribilimci, çeviri yazını metinlerinin hepsinde “çevirmenin sesi (Hermans, a.e: 27)” olarak nitelendirdiği ikincil bir sesin var olduğunu belirtir. Çevirmenin söylemsel varlığı, anlatıcının gölgesinde, tespit edilmesi zor ya da büsbütün tespit edilemez bir konumda kalabileceği gibi belli koşullarda gün yüzüne çıkarak belirgin bir duruma da gelebilir.

Sonuç

Distopya yazını çevirisi açısından varılan sonuçlar değerlendirildiğinde yazın türüne özgü iğneleyici, eleştirel söylemin çevirmen kararları ve çevirideki kaymalar üzerinde ideolojik ve ruhbilimsel bağlamda etkili olduğu görülmüştür. Çevirmenin kaynak metin yazarının yönelttiği toplum eleştirisiyle ideolojik bağlamda kurduğu ilişki çevirmenin görünmezliğiyle bir karşıtlık yaratarak çevirmeni, deyim yerindeyse, su yüzüne çıkmaya zorlamaktadır. Çeviri incelemelerinde bu tür karşıtlıkların varlığı çeviri eleştirmenleri ve araştırmacıları için verimli bir zemin oluşturur. Çevirmenin görünmezliği ile ideolojik söylem arasındaki karşıtlık, çevirmenin çeviri süreci boyunca aldığı bilinçli kararların ve çeviri sürecine hakim olan eğilimlerin

saptanması ve anlamlandırılması açısından önemlidir. Dahası, bütüncü temelli yaklaşım ile çevirilerin incelenmesi ve karşılaştırılması, küçük ölçekteki kararların ve kaymaların çeviri süreci boyunca çevirmenin ruhbilimsel bağlamda metin ile kurduğu ilişkilerin ve bilinçli olmadan verdiği kararların çözümlenmesine ve böylelikle bahsi geçen karşıtlığın ve benzeri karşıtlıkların çevirmen ve dolayısıyla çeviri metin üzerindeki ruhbilimsel etkilerinin bulgulanmasına olanak tanıyabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Bacon, F. (2011). *Yeni Atlantis*. (Çiğdem Dürüşken Çev.) (2. bs). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi* (1. bs). İstanbul: Multilingual.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü cennetleri kurmak: ütopyalardan seçmeler* (1. bs). İstanbul: Say Yayınları.
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü cennetlerinin sonu: Distopyalar* (1. bs). İstanbul: Say Yayınları.
- Burdekin, K. S. (2015). *Geceleri* (Mehtap Gün Ayrıl Çev.) (3. bs). İstanbul: Encore Yayınları.
- Çörekçioğlu, H. (2013). *Modernite ve Ütopya: Ütopya, 1984 ve Mülksüzler Üzerinden* (1. bs). İstanbul: Minval Yayınları.
- Eco, U. (2013). *Anlatı ormanlarında altı gezinti* (Kemal Akatay Çev.) (7. bs). İstanbul: Can Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Uygarlığın huzursuzluğu* (Haluk Barışcan Çev.) (4. bs). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hermans, T. (1996). The translator's voice in translated narrative. *Target: International Journal of Translation Studies*, 8(1), 152.
- Hermans, T. (2014). Introduction: translation studies and a new paradigm. In Theo Hermans (Eds.), *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* (1. bs). A.B.D.: Routledge.
- Huxley, A. (2011). *Cesur yeni dünya* (Ümit Tosun Çev.) (7. bs). İstanbul: İthaki Yayınları.
- London, J. (2006). *Demir ökçe*. (Osman Çakmakçı Çev.) (9. bs). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Lefevre, A. (2014). Why waste our time on rewrites? The trouble with interpretation and the role of rewriting in an alternative paradigm. In The Hermans (Eds.), *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation* (1. bs). A.B.D.: Routledge.
- Mannheim, K. (2004). *İdeoloji ve ütopya*. Mehmet Okyayuz Çev.) (2.bs). Ankara: Epos Yayınları.
- Mannheim, K. (2009). *İdeoloji ve ütopya* (Mehmet Okyayuz Çev.) (1. bs). Ankara: De Ki Basım Yayımlar Ltd. Şti. ISBN: 978-9944-492-39-3 153.
- More, T. (2012). *Ütopya*. (Hasan İlhan Çev.) (1. bs). Ankara: Alter Yayıncılık.
- More, T. (2012). *Utopia* (1. bs). İstanbul: Dejavu Publishing.

- More, T. (2012). *Utopia* (Sabahattin Eyübođlu, Vedat Günyol ve Mfina Urgan Çev.) (1. bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Orwell, G. (2008). *Bin dokuz yüz seksen dört* (Nuran Akgören Çev.) (19. bs). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2014). *Bin dokuz yüz seksen dört* (Celâl Üster Çev.) (42. bs). İstanbul: Can Yayınları.
- Popper, K (1998). *Açık toplum ve düşmanları, cilt 1: Platon*. (Mete Tunçay Çev.) (3. bs). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Schenider, G., & Volk, M. (1998). Adding manual constraints and lexical lookup to a Brill-tagger for German. Proceedings of the ESSLLI-98 Workshop on Recent Advances in Corpus Annotation, Saarbrücken.
- Nordic Conference of Computational Linguistics, Riga, 2011 154 Somay, Bülent The View From the Masthead Journey Through Dystopia Towards an Open-Ended Utopia, 1. bsk., İstanbul, İstanbul Bilgi University Press, 2010
- Stolze, R. (2013). *Çeviri kuramları: Giriş* (Dr. Emra Durukan Çev.) (1. bs). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Swift, J. (2011). *Güliver'in gezileri* (İrfan Şahinbaş Çev.) (4. bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2006). *Devlet* (Sabahattin Eyübođlu ve M. Ali Cimcoz Çev.) (2. bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Taylor, F. W. (2012). *Bilimsel yönetimin ilkeleri* (H. Bahadır Akın Çev.) (5. bs). Ankara: Adres Yayınları.
- Üster, C. (2014). Elinizdeki Çeviriye İlişkin Bir Açıklama (Ek), George Orwell, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, Çev. Üster, 42. bsk., İstanbul: Can Yayınları.
- Yazıcı, M. (2010). *Çeviribilimin temel kavram ve kuramları* (2. bs). İstanbul: Multilingual.
- Wells, H. G. (2016). *Zaman makinesi* (Volkan Gürses Çev.) (3. bs). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Wells, H. G. (2016). *A modern utopia*. (Çevrimiçi), <https://ebooks.adelaide.edu.au/w/wells/hg/w45mu/w45mu.epub>, 26 Nisan 2016
- Wikipedia We (novel). (2016). (Çevrimiçi), [https://en.wikipedia.org/wiki/We_\(novel\)](https://en.wikipedia.org/wiki/We_(novel)), 9 Mayıs 2016 Wikipedia Frederick Winston Taylor.
- (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Frederick_Winslow_Taylor, 10 Mayıs 2016 Wikipedia Michael Walter (Übersetzer), 2016,
- (Çevrimiçi), [https://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Walter_\(%C3%9Cbersetzer\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Michael_Walter_(%C3%9Cbersetzer)), 23 Mayıs 2016
- Wikipedia Oliver Cromwell (2016). (Çevrimiçi), https://tr.wikipedia.org/wiki/Oliver_Cromwell, 13 Haziran 2016
- Wikipedia Oranges and Lemons, 2016, (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Oranges_and_Lemons, 14 Haziran 2016
- Zamyatin, Y. (2012). *Biz* (Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan Çev.) (1. bs). İstanbul: İthaki Yayınları.

Türkiye’de Çeviribilim Bölümlerinde Teknoloji Edincini Kazandırmaya Yönelik Derslerin İncelenmesi

Analysing Courses in Terms of Developing Technology Competence in the Translation Study Departments of Turkey

Tuğçe Ören¹

ÖZ

Akademik çeviri eğitiminin önemli amaçlarından biri öğrencilerin çeviri edinci kazanmalarını sağlamaya çalışmaktır. Çeviri edinci kaynak metnin anlaşılmasından erek metnin üretilmesine kadar olan süreçte çevirmenin uzmanlaşmasına ve bilinçli hareket etmesine işaret eder. Bu nedenle bir takım alt edinçleri gerektirir. Bu çalışmada çeviri edincini oluşturan bütün bu alt edinçlerden dil edinci, metin edinci, kültür edinci, araştırma edinci, konu ve uzmanlık alanı edinci ve son olarak teknoloji edinci tanımlanmıştır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan teknoloji edincini daha anlaşılır kılmak adına, Türkçe literatürdeki teknoloji eğitimi ile ilgili çalışmalar ve yabancı kaynaklardaki çeviri edinci modelleri incelenmiştir. Teknoloji edincinin sınırlarını belirledikten sonra, Türkiye’deki 13 devlet üniversitesinde Çeviribilim veya Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin müfredat planlarında ve ders içeriklerinde teknolojiyi konu alan dersler incelenmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak kaynaklarda bir alt edinç olarak yaygın şekilde anılmayan teknoloji edinci kavramını tartışmaya açmaya, lisans düzeyinde akademik çeviri eğitiminde öğrencilere teknoloji edinci kazandırma/ geliştirme konusunda öneriler sunmaya ve teknoloji edincinin çeviri edinciyle ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çeviri edinci, Teknoloji edinci, Müfredat, Çeviri eğitimi

ABSTRACT

One of the aims of academic translation education is to enable students to gain translation competence. Translation competence indicates that the translator specializes and acts consciously in the process from understanding the text to producing the target text. Therefore, it requires a number of sub-competences. This study defines all of the sub-competences forming the translation competences, i.e. language competence, text competence, cultural competence, research competence, subject and expertise competence and finally technology competence. Also, in order to make the technology competence (which is the focal point of the study), more understandable, this study examines studies on technology education in Turkish literature and translation competence models in foreign sources. After determining the borders of technology competence, courses including technology in the curriculum and the course content of the Translation Studies and Translation and Interpretation Departments of Turkey’s

¹İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: T.Ö. 0000-0001-5452-9100

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Tuğçe Ören (Yüksek Lisans Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Çeviribilim Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: orentugce7@gmail.com

Başvuru/Submitted: 08.08.2019

Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Ören, T. (2020). Türkiye’de çeviribilim bölümlerinde teknoloji edincini kazandırmaya yönelik derslerin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 77-108.
<https://doi.org/10.26650/ijts.2020.12.0005>

13 state universities are examined. In this way, an attempt has been made to open to discussion the concept of technology competence (which is not commonly mentioned as a sub-competence in the source), to offer suggestions for students to gain or develop technology competence in academic translation education at the undergraduate level, and to associate technology competence with translation competence.

Keywords: Translation competence, technology competence, course content, curriculum, translation education

Giriş

Teknoloji hayatımızın hemen hemen her alanında adından söz ettirmekte ve çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Asırlardan beri insanların hayatını kolaylaştıracak farklı araç ve teknikler icat edilmektedir. Tekerleğin icadı, ateşli silahların icadı, buhar makinasının icadı, telefonun icadı, otomobilin icadı, televizyonun icadı, bilgisayarın icadı, internetin icadı gibi çeşitli yeniliklerle, insanların yaşam koşulları geliştirilmeye çalışılmıştır.¹ Böylece gelişen teknolojiyle artış gösteren bu yeniliklerin çeviri alanına da yansımaları söz konusu olmuştur. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, çeviri dünyasında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Uluslararası iletişimin yoğunluk kazanmasıyla çeviri alanlarında teknoloji kullanımı zorunluluk haline gelmiştir (Canım-Alkan, 2013:128). Çeviri sürecinde teknolojinin bu denli gerekliliği çeviri eğitiminde de sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle son yıllarda teknoloji konusuna çeviri eğitiminde nasıl yer verileceği konusundaki tartışmaların artış göstermesiyle birlikte, çalışma kapsamında incelenen kaynak ve verilerden de görüleceği gibi bu konuda henüz fikir birliği sağlanmadığı anlaşılmaktadır. Çeviri piyasasının bileşenlerinden biri olan çeviri işletmeleri, çeviri eğitimi veren kurumlardan öğrencilere teknoloji kullanımını sağlamalarını beklemektedir.² Bu nedenle üniversitelerin müfredatlarını düzenlerken çeviri piyasasının güncel koşullarını dikkate alması da öngörülebilir. Ancak üniversitelerin ve piyasanın ‘teknoloji edinci’ kavramına bakışı birbirinden farklıdır. Üniversiteler çeviri teknolojileri üzerine genelde daha temel kullanım bilgisine ağırlık veririrken, çeviri işletmeleri daha çok bilgisayar destekli çeviri araçlarının ve çeviriye yardımcı yazılımların kullanım bilgisini temel almaktadır. Fakat üniversitelerde bu tür teknolojinin öğretimi ve kullanımı açısından piyasaya oranla teknik olarak kısıtlayıcı birçok faktör bulunmaktadır. Bu nedenle teknoloji kullanımına yönelik uygulamalı derslerin yoğun şekilde verilmesi üniversiteler açısından zorlayıcı olabilmektedir.

Makalede teknolojik gelişmelerin çeviri eğitiminde genel olarak nasıl işlenebileceğini tartışmadan önce öncelikle akademik çeviri eğitimin amaçlarına genel olarak dikkat çekmek gerektiği kanısındayım. Günümüzde çeviri eğitiminin ilke ve amaçları çeşitli düzeylerde tartışılmaya devam etmektedir. Ayşe Nihal Akbulut çeviri eğitimi üzerine yaptığı bir söyleşide akademik çeviri eğitiminin “öğrenciye bilgiye ulaşma yollarını göstermek, edindiği bilgiyi işlevselleştirmesini öğretmek, neyi neden yaptığı konusunda onu bilinçlendirmek, verdiği kararların arkasında durabileceği güveni kazanmasını sağlamak olarak” özetlenebileceğini ifade etmiştir (Akbulut, 2006). Sakine Erüz Çeviriden Çeviribilime adlı kitabında, çeviri eğitiminin tek bir amacı olmadığını ancak üst amacın öğrenciye dört yıllık çeviri eğitimi sürecinde basamak basamak oluşturulan bir çeviri edinci kazandırmak olduğunu vurgulamaktadır. Çeviri eğitimi öğrenciye yöntem kazandırmayı, öğrendiklerini toplumsal sınırları da dikkate alarak

1 Geçmişten günümüze teknolojik gelişmeler için bkz. (çevrimiçi), http://www.emo.org.tr/ekler/1071a1452b40720_ek.pdf?tipi=46&turu=X&sube=0, (06.02.2020)

2 Bu bilgiye İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı öğrencilerinin zorunlu staj deneyimlerinin işlendiği ‘Staj Değerlendirme’ dersi kapsamında ulaşılmıştır. Öğrencilerin staj yaptıkları farklı çeviri bürolarında genelde teknoloji kullanımına yönelik eksiklik dile getirilmiştir.

sürekli kuramla ilintilendirmeyi ve öğrencinin geniş bir kültür edinci edinmesini sağlamayı amaçlamalıdır (Eruz, 2003:72). Rahman Akalın ve Mehmet Gündoğdu “Akademik Çeviri Eğitiminin Temel İlkeleri Üzerine Düşünceler: Uygulanan Ders İzleneleri Bağlamında Hedefler ve Beklentiler” adlı çalışmasında akademik çeviri eğitiminin amacının öncelikli olarak mesleki alanda çevirmenliği öğretmek olduğunu ve bu anlamda çevirmen adaylarının edinmesi gereken en temel becerilerin başında çeviri edinci geldiğini dile getirmektedirler (Akalın ve Gündoğdu, 2010: 98). Araştırmacıların bu ifadelerinden yola çıkarak akademik çeviri eğitiminde öğrencilere çeviri edinci kazandırmanın, üzerinde uzlaşılan amaçlardan biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada konunun anlaşılabilirliği için edinç kavramının ne olduğuna biraz değinmek yerinde olacaktır. Edinç, psikoloji, eğitim bilimleri ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerde ele alınan ve bu nedenle tanımlanması zor olan bir kavramdır. Ancak edinç kavramını çeviribilim kapsamında değerlendirdiğimizde başka bir anlama bürünmektedir. Çeviribilim alanının kuruluşu 1970’li yıllara denk gelmesine rağmen edinç kavramı bu tarihten oldukça geç dönemlerde ele alınmaya başlanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen kaynaklardaki bilgilere göre, öğrencilere çeviri edinci kazandırmayı amaçlayan çalışmalarla birlikte bu kavram yoğun şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Çeviri edinci, bir üst kavram olarak farklı bileşenlerle değerlendirilmektedir. Bu bileşenler ise alt edinçler olarak adlandırılmaktadır. Tüm bu alt edinçler bir araya gelerek çeviri edincini oluşturmaktadır. Çeviri edinci kavramı çalışmanın ilk bölümünde kapsamlı şekilde farklı araştırmacıların görüşleri neticesinde tanımlanmaya çalışılacaktır.

Çeviri edincini oluşturan alt edinçler ise birbiriyle etkileşim içindedir ve birbirlerini tamamlayıcı özellikler taşımaktadır. Sakine Eruz, çeviri edincinin üç temel bileşeni olduğundan söz etmekte ve bunları kültür edinci, dil edinci ve metin edinci olarak belirtmektedir (Eruz: 2008:219). Neubert ise çeviri edincini; dil, konu, metin, kültür ve aktarım edinci olmak üzere beş alt edinçten oluşan bir kavram olarak görmektedir (Neubert, 2000: 6-10). Ancak çeviribilim alanı araştırmacıları tarafından çeviri edincini oluşturan alt edinçlerin sayısında henüz bir uzlaşma yoktur. Bu nedenle çalışma sürecinde incelenen kaynakların çoğunda ele alınan dil edinci, metin edinci, kültür edinci, araştırma edinci, konu ve uzmanlık alanı edinci ikinci bölümde tanımlamalarıyla ele alınacaktır.

Tüm bu verilerden yola çıkarak teknolojinin çeviri eğitimine yansımalarını görmek ve bu çalışmada ele alınan teknoloji edinci ile neyin ifade edildiğini belirleyebilmek için üçüncü ve dördüncü bölümlerde Türkiye’de çeviribilim literatüründen ve yabancı literatürde teknoloji edincine yer veren çeviri edinci modellerinden yararlanılarak çalışmanın odak noktasını oluşturan teknoloji edinci değerlendirilip, kapsamlı bir teknoloji edinci açıklamasına varılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın beşinci bölümünde Türkiye’nin yedi coğrafi bölgesinde bulunan ve bünyesinde Çeviribilim veya Mütercim Tercümanlık Bölümü barındıran devlet üniversiteleri ÖSYM’nin 2019-2020 yılına ait tercih kılavuzundan tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda her bölgeden ikişer tane devlet üniversitesinin müfredatı ve ders içerikleri incelenmeye

özen gösterilmiştir. Bu incelemede bölümlerin hangi bölgelerde daha yoğun olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Marmara bölgesindeki üniversitelerde Çeviribilim veya Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin daha fazla olması nedeniyle bu bölgeden üç üniversite; Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgesinde yer alan devlet üniversitelerinde ilgili bölümler yaygın olarak bulunmadığından veya bölümün olup henüz öğrenci alımının gerçekleşmediğinden dolayı bu bölgelerden sadece birer tane üniversite değerlendirilecektir. Bu çalışmada özel üniversitelere göre maddi imkânların kısıtlılığı ve bu nedenle gerekli teknolojik kaynakların sınırlı olması ve devlet üniversitelerinde ilgili bölümlerin özel üniversitelerden daha fazla olması nedeniyle sadece devlet üniversiteleri incelemeye alınacaktır. Ders içeriklerine her bölümün internet sayfası üzerindeki bilgiler kapsamında ulaşılmıştır. İnternet sayfasında yer almayan ders içerikleri için ilgili bölümlere mail üzerinden ulaşılmış, ancak hepsinden dönüş alınamamıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye genelinde toplamda 13 devlet üniversitesinin müfredatı ve ders içerikleri incelenerek çeviri eğitiminde teknoloji edincini kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik dersler sorgulanacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın odağı olan ancak alanın kaynaklarında bir alt edinç olarak yaygın şekilde anılmayan teknoloji edinci kavramını tartışmaya açmak hedeflenmektedir. Konuyla bağlantılı olarak da müfredat incelemesinden sonra lisans düzeyinde akademik çeviri eğitiminde öğrencilere teknoloji edinci kazandırma ve geliştirme konusunda öneriler sunulmaya çalışılacaktır.

1. Çeviri Edinci

Edinç, birçok alanda ele alınan ve çok boyutlu yapıya sahip olan bir kavramdır. Bu nedenle farklı tanımlar getirilmiştir. Kavramın bu özelliğinden dolayı tanımlanması konusunda ortak bir karara varmak oldukça zordur. Oktay Eser'in tezinde belirtildiği edinç psikoloji, eylem ve sosyoloji kuramları çerçevesinde betimlenmiş ve edinç yerine nitelik, yeterlik, bilgi ve beceri gibi başka kavramların da kullanıldığı belirtmektedir (Eser, 2013:1).³

Çeviri öğretimine yönelik araştırmalarla birlikte, alanın araştırmacıları çeviri edinci kavramı üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bununla birlikte günümüzde çeviri edincinin ortak şekilde karar verilmiş tek bir tanımı yoktur. Bu nedenle ele alınan aşağıdaki tanımlar, tarih sırasına göre ve çeviri edincini konu alan kaynaklardan farklı tanımlara yer verilmiştir.

Çeviri edinci, Presas'a göre çeviri için gerekli olan bildirimsel veya işlemsel bilgi türlerinin temelindeki sistem olarak tanımlanabilir (Presas, 2000: 28).⁴

Profesyonel bir çevirmenin teorik eğitim ve pratik deneyimin birleşiminden geliştirdiği beceri, uzmanlık ve karar verebilme açısından çeviri edinci, Fraser tarafından bir kısa yol olarak tanımlanmaktadır (Fraser, 2000: 53).

Neubert çeviri edincinin karmaşıklık, ayrışıklık, yaklaşıklık, açık-uçluluk, yaratıcılık, durumsallık ve tarihsellik olarak yedi özellikten meydana geldiğini belirtmektedir (Neubert,

3 Edinç kavramının bu özelliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Eser, O.(2013). Çeviri Eğitiminde Edinç Kavramının Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 1-3.

4 Aksi belirtilmedikçe bu çalışmada yer alan çeviriler tarafıma aittir.

2000: 3-5). Araştırmacı, çeviri edincini özelliklerini sıraladıktan sonra onu oluşturan alt edinçlerini de saptamıştır. Neubert’e göre çeviri edinci dil, metin, konu, kültür ve aktarım edincinden oluşmaktadır (Neubert, 2000: 6-10).

Yukarıdaki tanımlardan farklı olarak Risku, çeviri edincini kültürlerarası iletişim durumlarını düzenleyebilmek için gelişmiş bir yetenek olarak açıklamaktadır (akt. Meyer, 2009: 22).

Çevirmenin çeviri edincini iki temel beceri üzerine temellendiren Amman, bu iki temel becerinin de kültür edinci ve metin edinci olduğunu savunmaktadır (Amman, 2008: 67).

Edinç kavramının dilbilim, yabancı dil öğretimi ve çeviribilim alanlarında kullanıldığını belirten Ergun, bu kavramın ilgili disiplinlere göre farklı anlambirimcikler içerdiğini savunmaktadır. Örneğin dilbilimde edinç gücül olarak sahip olduğumuz bir donanımı belirtir. Yabancı dil öğretiminde edinç, dilbilimdeki gibi durağan bir donanım değil, somut ürünü olan bir etkinliği anlatır. Çeviribilimde ise edinç hem bilgi edinimini hem de bu bilgilerin başarılı çeviriler üretmek için kullanımını içerir (Ergun’dan aktaran Işık Akdağ, 2015: 14).

Akbulut’a göre çeviri edinci, öğrencinin dil becerisi ve dil eğitiminde verilenlerden farklı, diğer gerekli becerilerin birleşimini yaparak bunlara işlerlik kazandırabilmesini sağlayan bir üst bilinçtir (Akbulut, 2004: 34).

Çeviri eğitiminde amacın çeviri edincini geliştirmek olduğunu vurgulayan Yazıcı’ya göre çeviri edinci, çevirmenin çeviri öncesinden başlayarak yaptığı çevirinin bilincinde olması anlamına gelmektedir (Yazıcı, 2005:175).

Çeviri edincini, çevirmenin çeviri çözümleri üretirken başvuracağı dilsel, ama aynı zamanda biçimsel ve yazınsal olabilen kaynaklar olarak niteleyen Toury, ayrıca bu edincin ancak bilinçli bir eğitim ve deneyimle kazanılabileceğine işaret eder ve asıl çevirmenliğe sadece bu şekilde geçilebileceğini öne sürmektedir (Toury’dan aktaran Berk, 2005:119).

Çeviri edincini öğrenilebilir ve edinilebilir bir edinçler bütünü olarak tanımlayan Eruz, aynı zamanda çeviri edincini kültür edinci, dil edinci, metin edinci bileşenlerine ayırmaktadır ve çevirmenin bu bilgileri güncelleştirebilmesi için uzmanlık bilgisi (çeviribilimsel bilgi ve uzmanlık alanında çeviri odaklı bilgi) ve ilgili araştırma yöntemleriyle harmanlaması gerektiğini ifade etmektedir (Eruz, 2008:219).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak araştırmacıların çeviri edinci kavramı için birbirinden bazı noktalarda ayrılan tanımlar kullandığı görülmektedir. Tüm bu tanımlardan hareketle çeviri edinci kavramı üzerine genel bir değerlendirme yapabilmek mümkündür. Genel anlamda çeviri edinci, öncelikle etkin bir anadil ve yabancı dil becerilerine dayanır. Çevirmen tarafından çevrilecek metne bilinçli bir erişimi sağlar. Çevirmenin, çeviri ile ilgili metinsel analiz yapabilme, çeviri stratejilerini bilme, uygun çeviri stratejilerini seçme ve bunları doğru kullanma konusunda uzmanlaşmasına işaret eder ve bu uzmanlaşmanın da eğitim yoluyla sağlanabileceği söylenebilir. Çeviri edinci ayrıca çeviri sürecinde gerekli olan çeviri stratejilerinin belirlenmesini ve uygulamasını içerir. Metin türüne ve dillere bağlı olarak, çevirmenin sahip olduğu kültürel bilgi de bu sürece etki etmektedir. Çeviri edinci ağırlıklı olarak onu oluşturan “alt edinçler” ya

da “yardımcı edinçler” ile birlikte değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çeviri edinci kaynak dil ve erek dil edinçlerinin yanı sıra bir takım alt edinçler gerektirir. Çalışmanın bütünlüğü açısından bir sonraki bölümde çeviri edincini oluşturan bu alt edinçler ayrıntılarıyla aktarılacaktır.

2. Çeviri Edincini Oluşturan Alt Edinçler

Bu çalışma süresince yaptığım incelemeler doğrultusunda, çeviri edincini oluşturan bütün alt edinçler için araştırmacılar tarafından ortak karar verilen net bir sayının olmadığını söylemek olanaklıdır. Taranan kaynaklardaki araştırmacıların ele aldığı aynı alt edinçlerin açıklamalarına yer vermek, bu çalışmanın sınırlarını belirleme açısından daha doğru olacaktır. Bu bölümde dil edinci, metin edinci, kültür edinci, araştırma edinci, konu ve uzmanlık alanı edinci ve asıl olarak çalışmamın odak noktasını oluşturan teknoloji edinci kavramları veya alt edinçleri sırasıyla tanımlanacaktır. Ayrıca incelenen kaynaklarda araştırmacıların alt edinçleri tanımlarken ağırlıklı olarak kullandıkları sıralama benim çalışmamda da temel alınmıştır.

Dil edinci, bir çevirmenin en az iki dile hâkim olmasına işaret etmektedir. Dil edinci söz konusu dillere ait türlü dilsel bilgiyi; dilbilgisel kuralları, sözlükbilgisel kullanımları, deyimleri, dillere özgü görsel ve yazınsal özellikleri anlayabilmeyi ve doğru bir şekilde herhangi bir şeyi ifade edebilmeyi gerektirmektedir. Çoban, dil edinciyle ilgili şu sözleri dile getirmektedir:

“Birinci dil edinci çeviri eğitiminin temel yapıtaşlarından biridir ve çeviri eğitimi ders programlarında bu edinç türünün edinilmesine önem verilmelidir. Çeviri edincinin diğer bir kolunu oluşturan unsur da çevirmenlerin ikinci bir dile yani yabancı dile hâkim olmalarıdır.” (Çoban: 2013:100)

Çoban’ın bu söyleminden yola çıkarak, dil edincinin temel bileşenlerinden ilkinin anadil edinci, ikincisinin yabancı dil edinci olduğunu belirtebiliriz. Ancak çeviri işi yalnızca sözcüklerin karşılığını hedef dile aktarmak değildir. Bu nedenle anadil edinci ve yabancı dil edinci tek başına işlevsel çeviri üretmeye yeterli değildir. Dolayısıyla dil edinci, çeviri için tek başına yeterli değil, ancak sahip olunması gereken ölçüttür denilebilir. Çevirmenin söz konusu dillerle ilgili bütün bilgilere sahip olması elbette mümkün olmayabilir. Ancak çevirmen yeri geldiğinde eksik olduğu dilsel bilgisini tamamlamalıdır. Ayrıca gelişen ve değişen dünyamızda diller de devingen bir özellik göstermektedir. Bu nedenle çevirmenlere düşen bir başka görev hâkim oldukları dillerin değişimini ve gelişimini takip etmektir.

Metin edinci temel olarak bir çevirmenin metni anlaması ve yeniden bir metin üretmesi süreçlerini kapsar. Çevirmenler, ilgili metnin uzmanları olarak metinleri anlamak ve amaca uygun şekilde bir metin üretmek durumundadır. Bunun için çevirmenlerin metin türü geleneklerine dair bilgiye sahip olması çeviri sürecinde yararlı olacaktır. Bu noktada Göktürk’ün sözleri bu düşüncüyü destekleyici niteliktedir:

“Metin türü gelenekleriyle ilgili bu konularda ayrıntılı bilgi, değişik metinlere uygulanacak doğru çeviri yönteminin saptanmasında da sonsuz yarar sağlar. Metin türünün geleneği her yönüyle göz önünde tutulabilirse, hangi metinlerin iletişimsel yöntemle, iletinin aktarılmasına

ağırlık verilerek çevrilebileceği, buna karşılık hangi metinlerin dilsel biçimine ağırlık verilmesi gerektiği daha kolay kararlaştırılabilecektir. Metnin türüne göre, kaynak dilde yansıttığı geleneklerin, hangilerinin çeviri diline aktarılmaya değer, hangilerinin aktarılması gereksiz olduğu buna göre belirlenir.” (Göktürk, 2013: 36)

Çevirmenin bir metne çeviri amaçlı yaklaşması gerekmektedir. Metne bir bütün olarak bakar, metni alımlar ve anlamlandırıp yeni bir dilde yazar. Yani kaynak metni işlevsel bir şekilde çözümlyerek erek dilde yeniden bir metin oluşturur.

Çevirmenler, çeviri sürecinde kaynak ve hedef kültür arasında iletişim kurabilmek için kültürlerarası bilgiye ihtiyaç duyarlar. Kültürlerarası bu bilgi *kültür edincini* beraberinde getirir.

“Kültür edinci kişinin kendi üyesi olduğu kültürden ve içinde bulunduğu durumdan soyutlama, yabancı kültürü –bütün özelliklerini dikkate alarak ve kendi kültürü ile kıyaslayarak– izleme, bunları yaparken de gözlemlerini ve oluşturduğu varsayımları belli bir (iletişimsel) durumda hedefi ve kültürü gözetenerek uygulama becerisi [...]”

olarak tanımlanmaktadır (Amman, 2008: 73). Kültür edinci hem kaynak dil hem de erek dilde çevirmenin sahip olması gereken bir edindir. Çeviri sadece dilsel bir aktarım olarak görülmez, aynı zamanda kültürel bir aktarımı da içermektedir. Çalışma kapsamında incelenen kaynaklardaki kimi araştırmacılar, çevirmenin diğer bir kültüre hâkim olması için önce kendi dilinin kültürüne hâkim olması gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla çevirmen farklı kültürler arasında profesyonel olarak hareket edebilmeli yani çift kültüre sahip olmalıdır.

Araştırma edinci, çevirmenin çeviri sürecinde metin üzerinde yaptığı her türlü araştırmayı kapsar. Çevirmen çeviriye başlarken çeviri amaçlı metin çözümlemesi yapmaktadır. Herhangi bir metinde yer alan konu bilgisi veya alan bilgisi çevirmende eksik olabilir. Çevirmenlerin hukuk, iktisat, tıp, mühendislik, bilişim vb. bütün uzmanlık alanlarının bilgisine sahip olması mümkün değildir. Bu durumda çevirmen eksik olduğu bilgiyi tespit etmeli ve gerekli araştırma yöntemlerini uygulayarak onu gidermeye çalışmalıdır.

“Çevirmen, devingen davranarak erek metni kuşatan oluşum koşulları çerçevesinde yeni kararlar alan ve aldığı kararların sağlamasını yapan uzman kişidir. Çeviri edincine sahip çevirmen bu tür bir üst bakış açısını kazanmış, her çeviri işinde işlevsel davranabilmek için gerekli araştırma kaynaklarına başvurarak en kısa zaman kaybını göze alarak doğru kararları alabilen bir uzman konumunda karşımıza çıkar.” (Eruz, 2008: 52)

Eruz’un söyleminden de anlaşılacağı üzere, çeviri edincine sahip bir çevirmen gerekli araştırma kaynaklarına başvuran, araştırma edincine sahip bir uzman konumundadır. Ansiklopediler, alan kitapları, sözlükler, koşut metinler gibi geleneksel kaynakların yanı sıra elektronik araçlar da (bilgisayar, çevrimiçi sözlükler, arama motorları vb.) çevirmenler tarafından kullanılabilir.

Uzmanlık alanı metinlerinin çevirisinde, çevirmenin metni tam olarak anlayabilmesi için sahip olması gereken uzmanlık alanı bilgisi *konu ve uzmanlık alanı edincine* işaret etmektedir. Uzmanlık metinleri kültürel açıdan donanım ve uzmanlık gerektiren, geniş alan

bilgisi barındıran metinlerdir. Ana dilde ve yabancı dilde uzmanlık metinlerini karşılaştırmak uzmanlık edinci kazanmaya katkı sağlayacaktır. Ayrıca uzmanlık metinleriyle çalışmak çeviribilim araştırmacıları tarafından çeviri edincini destekleyen çok önemli çalışmalar olarak görülmektedir. Budin'e göre uzmanlık alanı çevirisi olmadan uluslararası, kültürlerarası, diller arası düzeyde bilgi yönetimini hayal etmek bile zordur (akt. Meyer, 2009: 76). Dil ve iletişim engellerini aşmak için kültürlerarası uzmanlık alanı iletişimini sağlayacak olan uzmanlık çevirisi gereklidir. Çevirmenlerin bu bilgi akışını sağlaması için uzmanlık bilgisine ihtiyacı vardır. Bu da çevirmenin sürekli olarak yeni bir uzmanlık alanı bilgisi edindiği ve bu uzmanlık bilgisini koruduğu anlamına gelmektedir.

Ülkemizde son yıllarda özellikle teknolojinin gelişmesi ve çevirinin de bu gelişime ayak uydurma zorunluluğu ile *teknoloji edinci* kavramı gündeme gelmeye başlamıştır. En temel anlamda bilgisayar kullanma bilgisi, bilgisayarla yazma ve araştırma yapma, terminoloji geliştirme, terminoloji oluşturmak için veri bankası kurulumu, farklı multi medya araçları bilgisi, dil, bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeleri izleme, çeviri programları, çeviriye yardımcı programlar, internet kullanımı ve elektronik ortamdaki yararlanılabilecek bu türden bütün kaynaklar teknoloji edinci konusu altında ele alınabilmektedir. Teknoloji edinci, çevirmenin çeviri sürecinde kullandığı her türlü elektronik araçların bilgisine ve kullanımına işaret etmektedir. Çalışmamın odak noktasını oluşturan teknoloji edinci gelecek bölümde ayrıntılı ele alınacaktır.

3. Türkiye’de Çeviribilim Literatüründe Teknoloji Edinci

Teknolojik gelişmeler ve bilgisayar kullanımı hemen hemen her alanı etkilediği gibi Çeviribilim Bölümlerini de etkilemiştir. Bilgisayar ülkemizde ilk kez 1960’lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu buluşun eğitime yansımaları ise 70’li yılları bulmuştur. Ülkemizde Çeviribilim Bölümlerinin kuruluşu da 80’li yıllara denk gelmektedir. Fakat o yıllarda bu bölümlerin müfredatında teknolojiyi konu alan derslere yaygın şekilde yer verilmemiştir. Teknoloji alanında hızlı gelişmeler olmasına rağmen çeviri eğitiminde teknoloji kullanımı oldukça sınırlı kalmıştır (bkz. Şahin, 2013:5). Bu durumu Şahin şu sözleriyle desteklemektedir:

“Çeviri eğitiminde teknoloji kullanımının en çok hissedildiği alan olarak sözlü çeviri eğitimi öne çıkmaktadır. 1990’lı yılların sonuna kadar çoğu çevirmen okulunda kullanılan en yüksek teknoloji ses kasetleri ve tepegözler iken bugün daha farklı teknolojiler yaygın olarak kullanılmaktadır. Yazılı çeviri eğitiminde teknoloji kullanımının ise, bugün çoğu kuruluştta, en fazla PowerPoint yansılarında ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte gün geçtikçe İnternet’teki çeviri ediminde kullanılabilecek kaynaklar daha fazla kişi tarafından keşfedilmekte ve çeviriye yönelik yazılım ve araçların kullanımı gittikçe artmaktadır.” (Şahin, 2013:5)

Şahin’in yukarıdaki söylemi üzerinden altı sene geçtiğini düşünerek, günümüzde çeviri eğitiminde teknoloji kullanımına daha fazla yer verildiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Çeviribilim Bölümlerinin müfredatlarında, teknoloji kullanımına yönelik derslerin de yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Gelecek bölümlerde de göreceğimiz üzere, çeviri sürecine yönelik yazılım ve

araçlarla ilgili derslerin bu bölümlerde artık zorunlu ve seçmeli olarak yer aldığını bulgulayabiliriz. Dolayısıyla zaman içinde teknoloji kullanımının çeviri sürecinde adından daha fazla söz ettirmeye başladığını ve bu durumun ilerleyen süreçte daha da artacağını söylemek yerinde olacaktır.

Daha önce bahsettiğimiz gibi çeviri bir üst edinç ise, teknoloji edinci de onun oluşumuna katkı sağlayan bir alt edinç veya yardımcı edinç olarak yerini almaktadır. Türkiye’de çeviribilim alanındaki araştırmacıların teknoloji kullanımına ve teknoloji edincine yönelik ele aldığı çalışmalara göz attığımızda ‘teknoloji edinci’ kavramının hangi sınırlarda ele alındığını görmek mümkün olacaktır. Bu amaçla incelenecek kaynakların sınırlarını belirleyebilmek için, bu çalışmada üzerinde durulan konuyla ilgili olarak Türkiye’de Yükseköğretim Tez Merkezi’nde 2008-2018 yılları arasında yayımlanan tezler, internet üzerinde dergipark.org.tr, www.academia.edu ve www.idealonline.com.tr (Uluslararası Dil, Edebiyat Eğitimi Dergisi) sitelerinde açık erişim olarak yayımlanmış makale ve kitaplar kronolojik bir sıra ile aktarılmaktadır.

“Çeviribilim Bölümlerinde Verilen Derslerin, Özellikle Bilgi Teknolojileri Derslerinin, Çeviri Edinci Kazanılmasına Katkısı” (2004) isimli makalesinde Yazar, teknoloji edinci konusunu ele alırken özellikle bilgisayar destekli çeviri (CAT) programları üzerinde durmuştur. Bilgisayar destekli çeviri yazılımlarının çeviri belleği, terminoloji yönetimi ve çeviride proje yönetimi bileşenlerinden oluştuğuna dikkat çekmiş ve bu tür yazılımların çevirmenlere sağladığı kolaylıklardan bahsetmiştir.

Türkiye’de çeviri edinci üzerine çalışmalar yapan Yazıcı, günümüz koşulları altında çeviri edincinin yedi tane alt edinçten oluştuğuna dikkat çekmiştir. Bu yedi tane alt edinci önem sırasına göre sıralamış ve beşinci sırada ‘elektronik araçlarla ilgili bilgi’ ye yer vermiştir. Bu alt edinci de, çeviri belleklerini kullanabilme ve veri tabanı oluşturabilme gibi becerileri de kapsayan elektronik kaynakları verimli kullanabilme bilgisi (Yazıcı, 2007:139) olarak tanımlamıştır. Yazıcı’nın burada ele aldığı alt edincin birebir teknoloji edinci olarak adlandırmadığı görülmektedir. Fakat çeviride teknoloji bilgisine ve kullanımına yönelik bir edince vurgu yaptığını söylemek olanaklıdır.

Türkiye’de Çeviri Bürolarında Web Sitesi Yerelleştirmeleri ve Bu Süreçte Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı (2008) başlıklı yüksek lisans tezi, yerelleştirme ve çeviride bilgi teknolojileri konusunu ele alan bir çalışmadır. Canım Alkan’ın bu çalışmasının ilk bölümünde çeviri ve bilgi teknolojileri ilişkisini ayrıntılı olarak açıklanmış ve çeviribilim literatüründe yerelleştirme sürecinin, bu süreçte bilgi teknolojilerinin kullanımının, sürecin aktörlerinin ve bu aktörlerin görev kapsamalarının nasıl betimlendiğini aktarmaya çalışmıştır. Ayrıca Türkiye’de web sitesi yerelleştirme sürecinin, çeviribilim literatüründe tanımlanan biçimiyle işleyip işlemediğini çeviri bürolarıyla yapılan bir anket çalışmasının verileri ışığında tartışmıştır.

Bilişim teknolojilerinin çeviri alanındaki etkilerini Bakır, Yazılımda Yerelleştirme ve Çeviri (2012) başlıklı yüksek lisans tezinde incelemiştir. Bakır, çeviribilim ve yerelleştirme konusunu detaylandırmış ve uzmanlık metinleri üzerinde yapılmış çalışmalarla örneklendirilmiştir. Ayrıca bu çalışmada çeviribilim ve yerelleştirme çalışmalarının benzeştiği ve ayrıldığı noktaları incelemiştir.

Çalışmamızın çerçevesi doğrultusunda teknoloji edincine veya kullanımına dair doğrudan veri sunmayan ancak gelişen teknolojinin çevirmenler üzerindeki etkilerini ele alan bir başka çalışma ise, “Teknolojik Gelişmelerin Çevirmen ve Çeviri Mesleği Açısından Olumlu ve Olumsuz Etkileri: Çeviri Alanında Yeni Yaklaşımlar” (2012) adlı makaledir. Ersoy ve Balkul’un yazdığı bu makalede, olumlu ve olumsuz yönleriyle teknolojik gelişmelerin çevirmen haklarına, çevirmenler arası ilişkilere, çevirmen-işveren ilişkilerine, akademik çeviri eğitimine, çevirmenin yaşam tarzına ve çevirmenin mesleki gelirine ne tür etkilerde bulunduğuyla ilgili veriler sunulmuştur.

Teknoloji eğitimiyle ilgili olarak “Lisans Düzeyinde Çeviri Eğitiminde Teknoloji Eğitiminin Yeri” (2013) makalesinde Canım Alkan, öncelikle çeviribilim literatüründe teknoloji eğitimini incelemiş ve İstanbul Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde okutulan Çeviride Bilgi Teknolojileri dersinden yola çıkarak çeviri eğitimine teknoloji eğitiminin nasıl dâhil edilebileceğini tartışmıştır.

Çeviri Eğitiminde Çeviri Edinci Geliştirme Alışkanlıkları (2013) adlı doktora tezinde, Haldan diğer çalışmalardan farklı olarak teknoloji edinci kavramına ve bu kavramın tanımına ayrıca yer vermiştir. Bu edincin son yıllarda toplumsal, ekonomik ve teknolojik değişim süreçleri açısından çevirmenlerin rekabet edebilirlikleri için vazgeçilmez bir koşul olarak görüldüğüne dikkat çekmiştir. Teknoloji edincini bilgisayarla yazma ve araştırma yapmak amaçlı kullanım bilgisi, dil tanıma, terminoloji geliştirme, aynı zamanda terminoloji oluşturmak için veri bankası kurulumu, kullanımı ve bakımı gibi çok farklı multi medya araçları bilgisi, dil, bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler olarak tanımlamıştır.

Bir diğer çalışma, Yerelleştirme ve Çeviri: Çeviribilimde ve Çeviri Eğitiminde Yerelleştirmenin Konumu (2013) başlıklı yüksek lisans tezinde Öztürk, yerelleştirme süreçlerinde kullanılan çeviri teknolojilerine değinmiş ve bu yazılımların nasıl bir çalışma sistemine sahip olduklarının yanında çevirmenlerin bu araçlardan nasıl faydalanabileceklerini ayrıntılı şekilde ele almıştır.

Balkul, Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması (2015) başlıklı doktora tezinde çeviride kullanılan teknolojiler, makine çevirisi programları ve bilgisayar destekli çeviri başlıkları altında araştırmalarını gerçekleştirmiştir. Bilgisayar destekli çeviri programları üst başlığı altında da çeviri bellekleri, terminoloji yönetim sistemleri, çeviri yönetim sistemleri, masaüstü yayıncılık araçları, yerelleştirme araçları, çevrimdışı ve çevrimiçi çalışan sözlükleri detaylandırmıştır.

Çeviride teknoloji kullanımını değerlendiren bir başka çalışma, Kırıkkale Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Öğrencilerinin Çeviri Teknolojilerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (2015) adlı yüksek lisans tezidir. Çetin tarafından ele alınan bu tezde çeviri araçlarının tarihine genel bir bakış, çeviri teknolojilerine ilişkin temel kavramlar, makine çevirisi, bilgisayar destekli çeviri, çeviri bellekleri, metin eşleştirme (hizalama) araçları, terminoloji yönetimi araçları konuları üzerinde durulmuştur.

Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresinde kapsamında Aslan, Çeviri Teknolojilerinin Çevirmenin Sınırlarını Belirlemedeki Rolü (2015) adlı bir çalışma ele almıştır.

Çalışmasında çeviri alanında kullanılan teknolojilerin çevirmenlerin sınırlarını belirlemedeki rolü üzerinde durabilmek için öncelikle çeviri teknolojilerinin önemine değinmiş ve bu teknolojileri kullanmanın çevirmenlere ne gibi kolaylıklar sağladığı ele almıştır. Bu amaçla çeviri teknolojilerinin tarihinden bahsedilerek geçmişten günümüze kadar kullanılan çeviri teknolojileri incelenerek çalışma detaylandırılmıştır. Ayrıca çevirmenin bu teknolojilerle neler yapabileceği ve çeviriye ne gibi katkılar sunabileceği üzerinde durulmuştur.

Arslan, Geçmişten Günümüze Çeviri Teknolojileri (2016) adlı bir başka çalışması kapsamında bilgisayar ve İnternet’in hayatımıza girmesiyle birlikte çeviri alanında ne tür değişiklikler olduğunu, bugün gelinen noktaya varana kadar hangi aşamalardan geçildiğini ve gelecekte ne tür teknolojilerin bu alanda kullanılabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bilgisayar Destekli Çeviri Sürecinde Çevirmenin Görevi (2019) adlı makalede Tok, bilgisayar destekli çeviri sürecinde teknolojiye paralel olarak çevirmenin üstlenebileceği rol ve statüyü incelemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda öncelikle çeviri teknolojilerine ve otomatik çeviri sürecine değinilmiş ve çevirmenin çeviri teknolojilerinin gelişiminden önceki rol ve işlevi ele alınmıştır. Daha sonra çeviri teknolojilerinin bu konuda yol açtığı bazı değişikliklere değinilerek bu kapsamda çevirmenin üstlenebileceği görev ve işlevler incelenmiştir.

Yukarıda gerçekleştirilen çalışmalardan yola çıkarak ülkemizde teknoloji edinci kavramının henüz tam olarak yerleşmediğini ancak çeviri eğitiminde teknoloji kullanımının son yıllarda üzerinde durulan bir konu olarak değerlendirilmeye başladığını görebiliriz. Sadece Yazıcı’nın “elektronik araçlarla ilgili bilgi” ve Haldan’ın “teknoloji alt edinci” kavramlarını ayrı olarak ele almaları, ülkemizde teknoloji edinci kavramın sınırlı kullanımına işaret etmektedir. Diğer araştırmacılar ise çeviri eğitiminde ve çeviri sürecinde teknoloji kullanımına yönelik çeşitli çalışmalar yapmış, bu anlamda çeviri eğitimine teknolojiyi dâhil etmeye katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmalara baktığımızda, araştırmacıların ağırlıklı olarak çeviriye yardımcı yazılımlar üzerinde durduğunu da belirtebiliriz. Türkiye’de 2008 ve 2019 yılları arasında teknoloji edincine ve kullanımına yönelik yapılan çalışmalarda özellikle 2013 yılında yoğunluk yaşandığını gözlemek de mümkündür.

4. Yabancı Literatürde Teknoloji Edincine Yer Veren Çeviri Edinci Modelleri

Çalışmanın bu bölümünde ise yabancı literatürde teknoloji edinci kavramına yer veren ve bu kavramı tanımlayan çeviri edinci modelleri incelenecektir. Bu amaçla yabancı kaynaklarda öncelikle ele alabileceğimiz PACTE⁵ grubunun oluşturduğu çeviri edinci modelidir. Çünkü bu model, diğer modeller için fikir verici niteliktedir. PACTE grubunun modeli altı tane alt edinçten oluşan bir çeviri edinci modelidir. Modelde yer alan *araçsal alt edinç* (instrumentelle Subkompetenz) ağırlıklı olarak kaynakların kullanımıyla ilgili bilgiyi işaret etmektedir. Bir yandan kitaplar, sözlükler, paralel metinler ve elektronik korpus gibi dokümantasyon kaynaklarını içermektedir. Öte yandan çeviriye uygulanan bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım bilgisi

5 Process of Acquisition of Translation Competence and Evaluation

yer almaktadır (PACTE, 2003). Dolayısıyla PACTE grubu, çeviri sürecinde teknoloji kullanımını bir alt edinç olarak değerlendirmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında araştırılan bazı kaynaklarda PACTE grubunun adlandırmasından farklı olarak araçsal alt edinç kavramının teknoloji edinci adıyla yer aldığı görülmektedir.

EMT grubu ise çeviri edincini belli koşullar altında, belli bir görevi yerine getirebilmek için gerekli yetenek, bilgi, davranış ve teknik bilgi birleşimi olarak tanımlamış ve ele aldığı çeviri edinci modelinde altı tane alt edinçten bahsetmektedir. Alt edinçlerden biri olan teknoloji edinci, çeviride bilgi teknolojilerini etkin bir şekilde kullanabilmeyi içermektedir. EMT grubu teknoloji edincini düzeltme, çeviri, terminoloji, düzen, doküman araştırmalarında yardımcı olacak bir yazılım yelpazesini etkin bir şekilde kullanma bilgisi olarak tanımlamıştır (EMT, 2009:7).

Tablo 1. Emt Grubu Teknoloji edinci (2009)	
Teknoloji Edinci	
	<ul style="list-style-type: none"> • Düzeltme, çeviri, terminoloji, düzen, doküman araştırmalarında yardımcı olacak bir dizi yazılımı etkin, hızlı ve eşzamanlı kullanabilme (örneğin metin işleme, yazım ve dilbilgisi kontrolü, internet, çeviri belleği, terminoloji veri tabanı, ses tanıma yazılımı) • Veri tabanı ve dosyaların nasıl oluşturulacağını ve yönetileceğini bilme • Özellikle çoklu ortam ve görsel işitsel öğelerin çevirisinde yeni geliştirilmiş araçları tanıma ve bunlara çabuk uyum sağlayabilme • Farklı biçimlerde ve farklı teknik ortamlarda çeviri yapabileme ve çeviriyi düzenleyebilme • Makine çevirisinin imkânlarını ve sınırlarını bilme

“Translationkompetenz Woher kommt sie und was ist das?” (2014) adlı çalışmada Hansen, dört tane alt bileşenden oluşan dinamik bir çeviri edinci modelini ele almıştır. Modelini oluşturan bileşenlerden biri de *çeviri teknolojileridir*. Onun tanımına göre çeviri teknolojileri elektronik sözlükler, internet, çeviri belleği sistemleri ve makine çevirisi gibi CAT araçlarını içermektedir.

Göpferich’in oluşturduğu çeviri edinci modeli, altı tane alt edince ayrılmaktadır. Modeldeki sonuncu alt edinç olan *araçlar ve araştırma edinci*, sözlükler (elektronik veya kâğıt tabanlı), ansiklopediler, metin işleme programları, çeviri belleği sistemleri, terminoloji yönetim sistemleri, internet arama motorları, korpuslar gibi çeviriye özgü geleneksel ve elektronik araçlarla ilgili bilgi ve becerileri kapsar (Krüger, R & Serrano Piqueras, J. 2015: 12). Bu bilgilerden yola çıkarak Göpferich’in çeviri edinci modelinde teknoloji kullanımına oldukça detaylı şekilde yer verildiğini söylemek mümkündür.

Mevcut çeviri edinci modellerini yeniden yapılandıran (özellikle PACTE, EMT, Kelly’nin modelleri) Ramos, beş tane alt edinçten oluşan bir model geliştirmiştir. Bu modelde teknoloji kullanımına dikkat çekmiş ve *araçsal alt edinç* kavramına yer vermiştir. Araçsal alt edinç uzmanlık metinlerinin bilgisi, bilgi ve terminoloji yönetimi, paralel metinleri kullanabilme yetisi, çeviride bilgi teknolojilerini kapsamaktadır (akt. Kościalkowska-Okońska, 2016: 40).

Çalışmanın bu bölümünde yabancı kaynaklardaki çeviri edinci modellerinde yer alan teknoloji edinci tanımlarından bahsettik. Bu modellerde araçsal alt edinç ve teknoloji alt edinci gibi farklı kavramlarının kullanıldığını gözlemledik. Araştırmacıların tanımlarından teknoloji

edinci kavramının tanımında, Türkiye’deki araştırmacılara göre kendi içlerinde benzerliğin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca teknoloji edinci bazı modellerde araştırma edinci ile birlikte değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye’de yapılan araştırmalarla kıyaslanırsa, yabancı kaynaklarda teknoloji edincini ayrı bir alt edinç olarak değerlendirildiği söylemek mümkündür.

Son iki bölümde yapılan tanım ve çalışmalardan hareketle en dikkat çeken noktalardan biri, bazı araştırmacıların teknoloji edinci kavramını oldukça sınırlı tutmuş olmasıdır. Kimi araştırmacılar bu kavrama karşılık olarak genellikle bilgisayar destekli çeviri programlarını ön plana çıkarırken, kimisi de sadece bilgisayar vb. teknolojik araçların kullanımına odaklanmışlardır. Ancak bir kısım araştırmacı da çeviri programlarına ek olarak diğer bütün yardımcı programları, bilgisayar ve teknoloji kullanımını, dahası bütün teknolojik işlem gerektiren süreçleri teknoloji edincine dâhil ederek tanımlarını genişletmişlerdir. Ancak benim bu çalışmada ele aldığım ve daha sonra müfredat analizinde de tespit etmeye çalışacağım teknoloji edinci kavramı oldukça geniş sınırlarla kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, yukarıda bahsi geçen araştırmacıların ele aldıkları bütün tanımları kapsayan ve geniş anlamda kullanılan bir teknoloji edinci tanımı bu çalışmanın devamında temel alınmaktadır. Dolayısıyla teknoloji edinci bir çevirmenin çeviri öncesinde, sürecinde ve sonrasında elektronik araçlarla girdiği her türlü etkileşimi işaret etmektedir. Çevirmen bu noktada çevrimiçi sözlükleri kullanma, koştut metin aramaları, terminoloji yönetimi, araştırma yöntemleri, çeviri bellekleri oluşturma ve kullanma, internet kullanabilme bilgisine sahip olmalıdır. Çevirmen bütün bilgisayar destekli araçların bilgisine sahip olmasa da benzer türde işleyen araçlarla ilgili bilgi donanımını çeviri sürecinde kullanabilmelidir. Çevirmenin sahip olduğu bütün elektronik araçların bilgisi teknoloji edincinin göstergesidir. Veri tabanı ve dosyaları yönetebilmeyi bilmelidir. Çeviri sürecinde işini kolaylaştıracak yazılımların bilgisine sahip olmalıdır, eğer bu bilgiye sahip değilse öğrenmeye açık olmalıdır. Çevirmen ayrıca çeviriye yardımcı teknolojik araçları (ses kayıt cihazı, kulaklık, tablet vb.) kullanabilmeli, bu araçlarda çeviri sürecini etkileyen bütün detayların bilgisine sahip olmalıdır. Teknoloji dinamik bir yapıda olduğu için çevirmen, teknolojik gelişmeleri takip etmeli ve kendini bu konuda güncellemelidir. En önemlisi de eksik bilgilerini kapatmaya yani öğrenmeye açık olmalıdır.

Son olarak araştırmacıların farklı kavramlar kullanarak teknoloji edincini kapsayan açıklamalarda bulunduğu söylemek mümkündür. Çeviribilim araştırmacıları ve araştırma grupları tarafından ileri sürülen araçsal edinç, teknoloji edinci ve elektronik araç bilgisi gibi başlıklar bu makale kapsamında tek bir kavramla, teknoloji edinci kavramıyla değerlendirilmiştir. Bu bilgilere ek olarak, incelenen kaynaklar doğrultusunda bazı araştırmacıların teknoloji kullanımına araştırma edinci gibi bir başka alt edinç altında yer verdiği de görülebilmektedir. Bu noktada yapılan bütün araştırmalar doğrultusunda, teknoloji edinci kavramı üzerine çeviribilim alanında henüz bir uzlaşmaya varılmadığı ve bütün araştırmacılar tarafından ayrı bir alt edinç olarak ele alınmadığı da söylenebilir.

5. Çeviri Eğitiminde Teknoloji Edincini Geliştirmeye Yönelik Dersler

Bu bölümde teknoloji edincinin bir önceki bölümde ele alınan geniş anlamdaki tanımı temel alınarak, çeviri eğitiminde teknoloji edinci tanımının sınırlarına dâhil olan dersler incelenmiştir. Bu amaçla Türkiye’deki Çeviribilim veya Mütercim Tercümanlık Bölümü barındıran devlet üniversiteleri araştırılmıştır. ÖSYM tercih kılavuzundan elde edilen verilere göre, 2019-2020 akademik yılında ülkemizde lisans düzeyinde aktif olarak çeviri eğitimi veren 27 devlet üniversitesinin farklı dillerde mevcut 43 bölümünün ve 22 vakıf üniversitesinin farklı dillerde mevcut 30 bölümünün bulunduğu görülmektedir.⁶ Çalışmanın giriş bölümünde bahsettiğimiz gibi bölümlerin yoğunluğuna göre ortalama olarak her bölgeden ikişer tane devlet üniversitesinin müfredatı ve ders içerikleri incelenmeye özen gösterilmiştir

Bu doğrultuda Mersin Üniversitesi (Akdeniz Bölgesi), Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi (Ege Bölgesi), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Trakya Üniversitesi (Marmara Bölgesi), Hacettepe Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi (İç Anadolu Bölgesi), Bartın Üniversitesi, Amasya Üniversitesi (Karadeniz Bölgesi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi (Doğu Anadolu Bölgesi), Siirt Üniversitesi, Mardin Artuklu Üniversitesi (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) bünyesinde yer alan Çeviribilim veya Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin müfredatında teknolojik edincini geliştirmeye katkı sağlayabilecek dersler⁷ ve içerikleri bu çalışmanın inceleme malzemesini oluşturmaktadır. Ele alınan dersler ve içerikleri üniversitelerin internet sayfasında yer alan bilgilere dayanarak incelenmiştir.⁸ İnternet sitesinde içerik bilgileri yer almayan dersler için bölümlere ve dersi veren öğretim üyelerine mail üzerinden ve telefon ile ulaşılmış, ancak bazılarından dönüş alınamamıştır. Bu durumda içerik bilgisine ulaşılamayan derslere dair ayrıntılı bir değerlendirme yapılamamıştır.

Aşağıdaki tabloda üniversitelerde teknoloji edincini geliştirmeye yönelik olduğu varsayılan dersler sunulmaktadır.

-
- 6 (Çevrimiçi), <https://www.osym.gov.tr/TR,16858/2019-yuksekokretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>, (3.11.2019). 2019-2020 ÖSYM tercih kılavuzundan öğrenci alımı yapan Çeviribilim/Mütercim Tercümanlık lisans programları çalışmanın ekinde ayrıca sunulmaktadır.
- 7 Ayrıca Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik Bölümlerinde teknoloji edincini geliştirmeye yönelik olduğu varsayılan dersleri Tuğçe Apaydın yazım süreci devam eden “Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik Programlarında Çeviri Teknolojilerinin Yeri Üzerine Bir Betimleme” adlı yüksek lisans tezinde incelemeye almıştır. Lisans bölümlerinde teknoloji edincine yer veren derslere ise Halil İbrahim Balkul’un 2015 yılında kaleme aldığı “Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerinden Bir İnceleme” başlıklı doktora tezi yer vermektedir.
- 8 Tabloda yer alan derslerin detaylı içeriklerine <https://drive.google.com/file/d/1PFVVvZWe3QuVISrSLgfeBJ33GgBzMWIL/view?usp=sharing> adresinden ulaşabilirsiniz.

Tablo 2. İlgili Üniversitelerin Müfredat Planlarında Teknolojiyi Konu Alan Dersler				
Üniversite	Bölüm / Anabilim Dalı	Yarıyıl	Ders Adı	Zorunlu / Seçmeli
Mersin Üniversitesi	Almanca Mütercim Tercümanlık	5	Çeviride Yerelleştirme I	Seçmeli
		6	Çeviride Yerelleştirme II	Seçmeli
	Fransızca Mütercim Tercümanlık	5	Teknik Çeviri	Zorunlu
		6	Bilgisayar Destekli Çeviri	Zorunlu
Ege Üniversitesi	Almanca Mütercim Tercümanlık	1	Computer	Seçmeli
		2	Computer Für Fortgeschrittene	Seçmeli
		7	Programmgesteuerte Übersetzung I	Seçmeli
		8	Programmgesteuerte Übersetzung II	Seçmeli
	İngilizce Mütercim Tercümanlık	1	Computer Skills For Translators	Seçmeli
		5	Translation and Technology	Seçmeli
		7	Video Game Localization	Seçmeli
		8	Localization	Seçmeli
Dokuz Eylül Üniversitesi	İngilizce Mütercim Tercümanlık	4	Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri	Zorunlu
		5	Bilgisayar Destekli Çeviri Çalışmaları	Seçmeli
İstanbul Üniversitesi	Almanca Mütercim Tercümanlık	3	Temel Bilgi Teknolojileri I	Seçmeli
		4	Temel Bilgi Teknolojileri II	Seçmeli
		6	Çeviride Bilgi Teknolojileri	Zorunlu
		7	Çeviri ve Yazı Atölyesi I	Seçmeli
	Fransızca Mütercim Tercümanlık	6	Çeviride Bilgi Teknolojileri	Zorunlu
		8	Çeviri ve Yazı Atölyesi II	Seçmeli
	İngilizce Mütercim Tercümanlık	6	Çeviride Bilgi Teknolojileri	Zorunlu
Boğaziçi Üniversitesi	Çeviribilim Bölümü	3	Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri	Zorunlu
		4	Yerelleştirme	Seçmeli
			Special Topics in Translation: Translation Tools	Seçmeli
			Special Topics in Translation: Translation Technologies	Seçmeli
			Special Topics in Translation: Localization	Seçmeli
Trakya Üniversitesi	Almanca Mütercim Tercümanlık	3	Temel Bilgi Teknolojileri I	Zorunlu
		4	Temel Bilgi Teknolojileri II	Zorunlu
		3	Çeviride Bilgi Teknolojileri I	Seçmeli
		4	Çeviride Bilgi Teknolojileri II	Seçmeli
	Bulgarca Mütercim Tercümanlık	3	Temel Bilgi Teknolojileri I	Zorunlu
		4	Temel Bilgi Teknolojileri II	Zorunlu
	İngilizce Mütercim Tercümanlık	5	Çeviride Bilgi Teknolojileri I	Zorunlu
		6	Çeviride Bilgi Teknolojileri II	Zorunlu

Hacettepe Üniversitesi	Almanca Mütercim Tercümanlık	4	Çeviri Araçları Yerelleştirme Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı Bilgisayar Çevirisi	Seçmeli Seçmeli Zorunlu Seçmeli
		5		
		6		
		6		
	Fransızca Mütercim Tercümanlık	4	Çeviri Araçları Yerelleştirme Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı Bilgisayar Çevirisi	Seçmeli Seçmeli Zorunlu Seçmeli
		5		
		6		
		6		
	İngilizce Mütercim Tercümanlık	4	Çeviri Araçları Yerelleştirme Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı Bilgisayar Çevirisi	Seçmeli Seçmeli Zorunlu Seçmeli
5				
6				
6				
Kırıkkale Üniversitesi	Arapça Mütercim Tercümanlık	2	Temel Bilgi ve Teknoloji Kullanımı	Seçmeli
	Farsça Mütercim Tercümanlık	2	Temel Bilgi ve Teknoloji Kullanımı	Zorunlu
	Fransızca Mütercim Tercümanlık	2 7 8	Temel Bilgi Teknolojileri Kullanımı Bilgisayar Destekli Çeviri I Bilgisayar Destekli Çeviri II	Zorunlu Seçmeli Seçmeli
	İngilizce Mütercim Tercümanlık	1 4 5 8	Temel Bilgi Teknolojileri Kullanımı Bilgisayar Destekli Çeviri Çeviri Teknolojileri Yerelleştirme	Zorunlu Seçmeli Zorunlu Zorunlu
Bartın Üniversitesi	Çeviribilim Bölümü	4	Çeviri Araçları Yerelleştirme Çeviri Teknolojileri Bilgisayar Destekli Çeviri Makine Çevirisi ve Çeviride Düzeltilme/Son Okuma Oyun Yerelleştirmesi ve Altyazı/ Dublaj Çevirisi	Zorunlu Seçmeli Zorunlu Seçmeli Seçmeli Seçmeli
		5		
		6		
		7		
		8		
Amasya Üniversitesi	İngilizce Mütercim Tercümanlık	5	Yerelleştirme I Çeviri Teknolojileri Bilgisayar Çevirisi	Zorunlu Zorunlu Seçmeli
		6		
		7		
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	İngilizce Mütercim Tercümanlık	1	Bilgi ve İletişim Teknolojileri I Bilgi ve İletişim Teknolojileri II Bilgisayar Destekli Çeviri Yöntemleri	Zorunlu Zorunlu Zorunlu
		2		
		6		
Siirt Üniversitesi	İngilizce Mütercim Tercümanlık	7	Çeviride Özel Konular: Teknoloji	Seçmeli
Mardin Artuklu Üniversitesi	İngilizce Mütercim Tercümanlık	1	Temel Bilgi Teknolojileri-I Temel Bilgi Teknolojileri-II Çeviri Programları	Zorunlu Zorunlu Seçmeli
		2		
		7		

6. Değerlendirme

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Siirt Üniversitesinde doğrudan teknoloji kullanımına yönelik sadece bir ders olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle bu bölümdeki derslerle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme yapmak zorlaşmaktadır. Bu dersin oldukça geç bir dönemde (7. yarıyıl) ve seçmeli olarak verildiği görülmektedir. Seçmeli derslerin dönemlere göre açılma durumları değişkenlik gösterebildiği ve bütün öğrenciler tarafından seçileceği kesin olmadığı için, teknoloji edincinin tüm öğrencilere sadece seçmeli dersler yoluyla kazandırılmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak müfredat planı üzerinden bu bölümdeki diğer derslerin öğrencilerin teknoloji kullanımına katkı sağlayıp sağlamadığı konusunda net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Mersin Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümünün 8 yarıyıllık ders müfredatında, çeviri teknolojilerinin önemli bir alt alanını oluşturan yerelleştirme konusuna dair seçmeli derslerin iki dönem boyunca olduğu gözlemlenmektedir. Ancak yerelleştirme derslerinden önceki yarıyıllarda temel teknoloji kullanımına yönelik herhangi bir derse rastlanmamaktadır. Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümünde 5. yarıyılda zorunlu olarak Teknik Çeviri dersinin verildiği ve yine öncesinde direkt teknolojiyi konu alan herhangi bir ders olmadığını söylemek olanaklıdır. Dersin adının teknolojiyle birebir bağlantılı olmamasına rağmen, ders içeriklerine göre bu derste çeviri teknikleri, makine çevirisi, bilgisayar destekli çeviri ve terminoloji yönetimi ele alınması amaçlanmıştır. 6. Yarıyılda zorunlu olarak Bilgisayar Destekli Çeviri dersinin okutulduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla Mersin Üniversitesinin müfredat planına göre yerelleştirme ve bilgisayar destekli çeviri araçlarında yoğunlaştığını belirtmek mümkündür.

Ege Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümünde derslerin erken dönemlerde verilmeye başlanmasını, öğrencilere teknoloji kullanımını aşılama için olumlu bir girişim olarak değerlendirebiliriz. Ancak bütün bu derslerin sadece seçmeli olduğu düşünülürse, derslerin kesin olarak açılması konusunda bir netlik bulunmaması söz konusudur. Ayrıca bütün öğrencilerin ilgili dersleri seçme eğilimleri olmayacağından⁹, teknoloji edincinin kazandırılması bu noktada oldukça zorlaşacaktır. Son olarak bu derslerin okutulduğu dönemler arasındaki uzun süre, teknoloji edincinin kazanılıp geliştirilmesi konusunda dezavantajlı bir durum olabilir. İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümünde de derslerin sadece seçmeli olduğu gözlemlenmektedir. Teknoloji konusunu ele alan toplamda dört ders bulunmaktadır ve dersler konusunda da farklı alternatifler sunulduğu görülmektedir.

Dokuz Eylül Üniversitesinin ders planında ise, derslerde 4. yarıyılda zorunlu olarak temel teknoloji kullanımının ele alınıp 5. yarıyılda bilgisayar destekli çalışmalarla bu bilgilerin çeviriye uygulandığının söz konusu olduğunu tablodan yola çıkarak varsayabiliriz. Bölümün müfredatında doğrudan teknolojiyi konu alan bir başka derse rastlanmamıştır.

İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümünde, önce iki dönem boyunca temel teknoloji kullanımının ele alınıp ardından bu teknolojilerin çeviriye uygulandığı ve atölye

9 Ege Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümü seçmeli dersler için bkz. (Çevrimiçi) https://translation.ege.edu.tr/tr-4827/almanca_mutercim-tercumanlik_lisans_programi.html, (1 Temmuz 2019).

dersleri ile desteklendiği gözlemlenmektedir. Çeviri ve Yazı Atölyesi dersinin içeriğine göre farklı alanlara ait özgün bilimsel ve kullanımlık metin örneklerinin, biçem, dil, söylem ve metin gelenekleri açısından incelenmesi, benzer örneklerin üretilmesi ve çevrilmesi dersin asıl amacı olsa da, bu derste bilgisayar ve çeviri programlarının kullanılması teknoloji edincini destekler nitelikte bir ders olduğunu göstermektedir. Ancak bu bölümde temel teknoloji kullanımına yönelik derslerin seçmeli olması, temel bilgilerin öğrenimini bütün öğrenciler üzerinde mümkün kılmamaktadır. Bölümde teknoloji edincini geliştirmeye yönelik derslere yoğun şekilde yer verildiği plan üzerinden tespit edilebilmektedir. Ancak bu derslerin ağırlıklı olarak seçmeli dersler olduğu görülmektedir. Söz konusu seçmeli derslerin açılmadığı durumda doğrudan teknolojiyi konu alan bir dersin olduğu görülmektedir. Fransızca ve İngilizce Mütercim Tercümanlık bölümlerinde 8 yarıyıllık planında 6. yarıyıda zorunlu olarak okutulan teknoloji bilgisine ve kullanımına yönelik bir dersin bulunduğu da gözlemlenmektedir. Dolayısıyla İstanbul Üniversitesinde ilgili derslere anabilim dallarına göre farklı yoğunlukta yer verildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca üç anabilim dalında 5. yarıyıda zorunlu olarak verilen Çeviride Araştırma Yöntemleri dersinde bilgisayarla araştırma, çevrimiçi kaynakları arama vb. konulara da değinildiği için bu dersin dolaylı olarak teknoloji edincini destekler nitelikte olduğu varsayılabilir.

Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümüne baktığımız zaman teknoloji edincini konu eden beş ders görünmektedir. İlki 3. yarıyıda zorunlu olarak verilen Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri dersidir. Ders kapsamında başlıca dil teknolojilerinin ve bunların tarihi gelişimleri, yaygın olarak kullanılan kelime işlemcileri ve çeviri yazılımlarının kullanılması gibi konular ele alınmaktadır. Seçmeli ders olan Yerelleştirme dersinde ise yerelleştirme, çeviri bellekleri ve terminoloji yönetimi gibi konular ele alınmaktadır. Bir diğer seçmeli dersler de Special Topics in Translation: Translation Tools (Çeviride Özel Konular: Çeviri Araçları), Special Topics in Translation: Translation Technologies (Çeviride Özel Konular: Çeviri Teknolojileri), Special Topics in Translation: Localization (Çeviride Özel Konular: Yerelleştirme)¹⁰olarak sıralanabilir.

Trakya Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalının ders müfredatında teknoloji kullanımına yönelik hem zorunlu hem de seçmeli derslerin yer aldığı tablodan gözlemlenmektedir. Ancak bu derslerin sadece iki dönem boyunca verilmesi ve sonraki dört dönem boyunca teknoloji kullanımına yönelik derslerin bulunmaması da söz konusudur. Bulgarca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalında zorunlu olarak iki dönem boyunca temel teknoloji kullanımına yönelik derslerin okutulduğu ve sonraki dönemlerde teknoloji kullanımına yönelik başka derslerin yer almadığı görülebilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Balkul'un çalışmasındaki 2014-2015 verilerine göre, bölümün müfredatında çeviri teknolojileri ile ilgili hiçbir ders bulunmadığı göz önünde bulundurulursa¹¹ bu bölümde son yıllarda teknoloji

10 Boğaziçi Üniversitesinde seçmeleri derslerin tüm sınıflar tarafından alınabileceğini ancak buradaki derslerin ağırlıklı olarak 3. ve 4. sınıflar tarafından seçildiği bilgisi üniversiteden alınmıştır.

11 Bkz. Balkul, H.İ. (2015). Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerinden Bir İnceleme, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

alanına yönelik derslerde düzenlemeye gidildiği söylemek olanaklıdır. Üniversitenin Almanca ve Bulgarca Mütercim Tercümanlık Bölümlerinin ders müfredatına göre, Bil 117 Temel Bilgi Teknolojileri I ve Bil 118 Temel Bilgi Teknolojileri II zorunlu ders olarak ve farklı dönemlerde okutulmaktadır. Dersin koduna bakıldığı zaman bu dersin başka bölüm hocası tarafından verildiği de düşünülebilir. Müfredat planı üzerinden yapılan araştırmalara göre bu derslerin Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu ve Fizik Bölümünün dersi olduğu tespit edilmiştir.¹² Almanca bölümünde teknoloji kullanımı seçmeli derslerle desteklenirken, Bulgarca bölümünün temel teknoloji eğitimi dersi dışında doğrudan teknolojinin konu alındığı bir derse yer vermediği tablodan görülebilir. İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalında ise zorunlu olarak iki dönem boyunca çeviride kullanılan bilgi teknolojileri hakkında bilgi edinmeyi amaçlayan Çeviride Bilgi Teknolojilerine yer verilmiştir. Müfredat planında doğrudan teknoloji kullanımını ele alan başka bir ders görülmemektedir.

Hacettepe Üniversitesi Almanca, Fransızca ve İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dallarında aynı dönemde ortak olarak BEB 650 Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı¹³ dersi yer almaktadır. Araştırmalar neticesinde üniversitenin Bilişim Enstitüsü Web Birimine ait internet sayfası üzerinden uzaktan okutulan ve üniversitenin bütün bölümlerinde yer alan bir ders olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu dersin çalışma kapsamında incelenen dersler arasında uzaktan eğitim olarak verilen tek ders olduğu gözlemlenmektedir. Müfredat planına göre dersin amacı bilgi teknolojileri ana kavramlarına sahip olarak kişisel bilgisayar kullanımında yetkinlik kazandırmaktır. Bir başka deyişle bu derste temel bir bilgisayar kullanımı eğitimi sunulmaktadır. Üç anabilim dalının ders planında da aynı dönemlerde Çeviri Araçları, Yerleştirme ve Bilgisayar Çevirisi dersleri mevcuttur, ancak daha öncede farklı üniversiteler için belirttiğimiz gibi bu derslerin seçmeli dersler olduğu düşünülürse, derslerin açılmama ihtimali ve tüm öğrenciler tarafından seçilmeme durumu söz konudur.

Kırıkkale Üniversitesinde Arapça, Farsça ve Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dallarında bilgisayarla ilgili temel yazılım ve donanım hakkında bilgi vermek amacıyla, ENF 101 Temel Bilgi Teknolojileri Kullanımı dersi 2. yarıyıda, İngilizce Mütercim Tercümanlıkta ise 1. yarıyıda bölüm hocaları tarafından okutulmaktadır. Yine Balkul’un tezinde yer alan 2014-2015 akademik yılı verilerine göre Kırıkkale Üniversitesinde Arapça ve Farsça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dallarında teknolojiyi konu alan bir ders bulunmamaktadır (Balkul, 2015:106-107). Dolayısıyla bu anabilim dallarında teknoloji edinci sağlayacak dersler konusunda gelişim gösterdiğini söylemek doğru olacaktır. Fransızca Mütercim Tercümanlıkta ise bu temel eğitim dersinden sonra 7. ve 8. yarıyıda müfredata seçmeli dersler eklemiştir, ancak temel eğitim sunulan ders ile bu seçmeli dersler arasındaki sürenin bilgilerin pekiştirilebilmesi için uzun olabileceği de mümkündür. Tablodan da görüleceği gibi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalının ise diğer anabilim dallarına göre teknoloji kullanımına yönelik dersleri

12 Bu konu ile ilgili bölüm öğrencilerinden de bilgiler alınıp derslerin Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu ve Fizik Bölümü hocaları tarafından okutulduğu doğrulanmıştır.

13 Dersin tanıtım sayfası için bkz. (çevrimiçi), <http://beb650.bilisim.hacettepe.edu.tr/>, (17.02.2020)

çeşitlendirdiği ve seçmeli dersler açıldığı durumlarda verilen bu temel teknoloji eğitimini çeviri eğitimi açısından desteklemeyi amaçladığı varsayılabilir. Ayrıca Kırıkkale Üniversitesindeki anabilim dalları arasında teknoloji eğitimi konusunda benzer bir plan olmadığını da söyleyebiliriz.

Bartın Üniversitesinde 4. yarıyılı klasik ve dijital çeviri araçları hakkında çevirmen adaylarını kuramsal olarak bilgilendirme amaçlı zorunlu olarak Çeviri Araçları dersi bulunmaktadır. Bu dersin hemen ardından ard arda her dönem okutulan toplamda altı tane teknoloji dersi gözlemlenmektedir. Bölümde zorunlu ve seçmeli olarak çeşitli teknoloji kullanımını konu eden derslere yer vermektedir. Ayrıca Bartın Üniversitesi diğer üniversitelerden farklı olarak çeviri teknolojilerinin önemli uzmanlık alanlarından biri olan Makine Çevirisi ve Çeviride Düzeltme/Son Okuma adlı derse yer vermektedir. Ders kapsamında düzelti ve redaksiyon hakkında bilgi ve becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Amasya Üniversitesinin ders müfredatına göre, zorunlu bir çeviri teknolojileri eğitiminden hemen sonra seçmeli derslerle teknoloji kullanımının desteklendiğini söylemek mümkündür. Hem Bartın hem de Amasya Üniversitesinin aynı yarıyılı çeviri teknolojilerinin önemli uzmanlık alanlarından biri olan yerelleştirme, çeviri teknolojileri ve bilgisayar çevirisi konularına yer verdikleri görülmektedir.

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümünde teknoloji eğitimi destekleyen üç dersin okutulduğu tablodan anlaşılmaktadır. Bütün bu dersler öğrencilere zorunlu olarak sunulmaktadır. Ancak ilk iki dönemde verilen temel teknoloji dersi üzerinden uzun süre geçtikten sonra 6. dönemde bilgisayar üzerinden çeviri dersi verildiği de gözlemlenmektedir.

Son olarak Mardin Artuklu Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, müfredat planının ilk iki döneminde temel bir teknoloji eğitimine zorunlu olarak yer vermektedir. Ancak ders planına göre ilk iki dönem verilen bu ders üzerine yedinci dönemde yer alan Çeviri Programları dersine kadar herhangi bir teknoloji kullanımını içeren bir ders verilmemektedir. Bu durumda derslerin birbirini desteklemesi açısından kısa ya da uzun bir arayla okutulması ayrıca üzerinde tartışılması gereken bir olgudur.

İncelemeye alınan 13 devlet üniversitesinin farklı dillerdeki 24 bölümüne veya anabilim dalına ait müfredatlardan ve ders içeriklerinden yola çıkarak uygulamalı veya kuramsal olarak doğrudan teknoloji eğitimi barındıran toplamda 71 dersin izlencesi incelenmiştir. Teknolojiyi konu alan derslere en çok yer verenin Bartın Üniversitesi Çeviribilim Bölümü (mevcut 6 ders); en az yer verenin ise Siirt Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı (mevcut 1 ders) olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sadece müfredat planı üzerinden teknoloji edincinin bu bölümlerdeki diğer derslerde kazandırılması/geliştirilmesi konusuna dair net bir tespit bulunmamız mümkün değildir.

Teknoloji edinci içindeki birimler müfredat planında dört kategori üzerinden karşımıza çıkmaktadır:

1. Temel Bilgi Teknolojileri/ Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı/ Temel Bilgi ve Teknoloji Kullanımı (Toplam 12 anabilim dalında mevcut)

2. Bilgisayar Destekli Çeviri/ Bilgisayar Destekli Çeviri Çalışmaları/ Bilgisayar Çevirisi/ Bilgisayar Destekli Çeviri Yöntemleri/Çeviri Programları (Toplam 12 anabilim dalında mevcut)
3. Yerelleştirme (Toplam 10 anabilim dalında mevcut)
4. Çeviride Bilgi Teknolojileri/Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri/ Computer Skills For Translators (Toplam 8 anabilim dalında mevcut)

Yukarıda gördüğümüz dört kategoriden birincisi çeviri öğrencilerine başlıca verilmesi gerektiğini düşündüğüm **Temel Bilgi Teknolojileri/ Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı/ Temel Bilgi ve Teknoloji Kullanımı** dersidir. Bu dersin toplamda 12 (10 zorunlu/2 seçmeli) anabilim dalında ve ağırlıklı olarak zorunlu şekilde okutulduğunu görmekteyiz (bkz. Tablo 2). Ders içeriklerini incelediğimizde bu derste genel olarak bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi cihazlar hakkındaki genel bilgiler ve işletim sistemleri, internet, web tarayıcılar, işlem tabloları, sunu hazırlama, resim ve çizim programları, Windows ve MS Office sürümlerinin kullanım bilgisi sunulmaktadır. Dolayısıyla makaledeki geniş anlamda teknoloji edinci tanımından yola çıkarak, temel bir teknoloji eğitimi ve teknolojik araçların kullanım bilgisini sunduğu için bu dersin teknoloji edinci kazandırma konusunda ilk basamak olduğunu varsayabiliriz.

Çeviri teknolojileri derslerinin görece önemli alt alanlarından biri olan **Bilgisayar Destekli Çeviri/ Bilgisayar Destekli Çeviri Çalışmaları/ Bilgisayar Çevirisi/ Bilgisayar Destekli Çeviri Yöntemleri/Çeviri Programları** dersi ise ikinci kategoride yer almaktadır. Dersin toplamda 12 (2 zorunlu/10 seçmeli) bölümde ve yüksek oranda seçmeli olarak yer aldığını gözlemleyebiliriz (bkz. Tablo 2). İçeriklere göre genel olarak dersin amacı bilgisayar destekli çeviri hakkında öğrencileri bilgilendirmek ve çeviri programları kullanarak çeviri uygulamaları yaptırmaktır. Bu çerçevede derslerde ağırlıklı olarak SDL Trados ile çalışmalar yürütüldüğü bilgisi yer almaktadır. Teknoloji edinci ile ilişkilendirdiğimiz zaman çeviriye yardımcı yazılımların bilgisi (özellikle çeviri programları) bu ders kapsamında sunulmaktadır.

Üçüncü kategoride içerik bilgisine göre ağırlıklı olarak yerleştirme sürecinde göz önünde bulundurulması gereken etmenlerin aktarıldığı **Yerelleştirme** dersi yer almaktadır ve bu ders 10 (2 zorunlu/8 seçmeli) anabilim dalında mevcuttur (bkz. Tablo 2). İkinci kategoride tarif edildiği haliyle Trados programı üzerinde çalışıldığına göre aynı derste yerleştirmeye yönelik çalışmaların da gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu iki kategoride yer alan dersleri tek bir ders altında birleştirmemiz mümkündür. Ayrıca Ege Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü ve Bartın Üniversitesi Çeviribilim Bölümünde yerleştirmenin de alt alanı olarak değerlendirebileceğimiz oyun yerleştirme derslerinin seçmeli olarak yer aldığı gözlemlenmektedir.

Çeviride Bilgi Teknolojileri/Çevirmenler için Bilişim Teknolojileri/ Computer Skills For Translators (Çevirmenler için Bilgisayar Becerileri) dördüncü kategoride yer almaktadır. Ele alınan bölümlerden 8 tanesi (6 zorunlu/2 seçmeli) tarafından öğrencilere okutulmaktadır.

Bu ders kapsamında, içeriklere göre bilgi teknolojileri kavramından hareketle bilgisayarın ve buna bağlı olarak internetin çeviri alanındaki kullanım olanaklarının öğrencilere tanıtılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda temel teknoloji eğitiminin çeviriye dâhil edilmesini sağlayan ana derslerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Tabloda yer alan **Çeviri ve Yazı Atölyesi**, **Teknik Çeviri**¹⁴ derslerinin adları her ne kadar teknolojiyi konu almasa da, içeriklerine baktığımızda derslerin işleyişinde teknoloji aracılığıyla eğitim sunulduğu için bu dersler teknoloji edincine katkı sağlamaktadır. Değerlendirme bölümünün bu kısma kadar doğrudan teknoloji eğitimi konu alan dersler üzerinde durulmuştur. Ancak bölümlerin müfredatında direkt teknoloji eğitimi konu almasa da dersin işleyişinde teknolojiden yararlanılması ve teknolojinin ders işleyişinde araç olarak kullanılması da teknoloji edincini etkilemektedir. Örneğin Çeviride Araştırma Yöntemleri dersi teknoloji eğitime odaklanmadan sunulur ancak bilgisayarla işlem yapmak, arama motorları, koşturucu metinler taratma, internet kullanımı vb. bilgileri sağladığı için dolaylı olarak teknoloji edincine katkı sağlamaktadır. Bu anlamda bu gibi derslerin her ne kadar müfredat planlarında açıkça yazmasa da teknoloji edincini geliştirmeye etkisi olduğu söylenebilir. Son olarak yukarıda incelenen ders adlarında farklılaşmalar görülsa de ders içeriklerinde büyük oranda benzerlik olduğu söylenebilir.

7. Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de aktif olarak çeviri eğitimi veren 27 devlet üniversitesinden (farklı dillerde 43 bölümü mevcut) 13 tanesi bu çalışma kapsamında incelemeye alınmıştır. Söz konusu 13 üniversitenin 24 bölümünde veya anabilim dalında okutulan derslerin dağılımına baktığımızda yaklaşık % 97’sinin teknoloji eğitimi barındırmayan dersleri ve % 3’ünün teknolojiyi konu alan dersleri oluşturduğunu söylemek mümkündür.¹⁵ % 3 oranındaki bu dersler, bölümlerin veya anabilim dallarının müfredatında teknoloji kavramına yer veren ders adlarına ve bu derslerin içeriklerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu süreçte ders içeriklerinin hepsine ulaşamamıştır. Ayrıca içeriğinde teknoloji eğitime yer verdiği varsayılan derslere de yer verilmiştir.

Yukarıdaki tabloda teknoloji kullanımını veya geliştirilmesini konu alan toplam 71 ders (41 tanesi seçmeli, 30 tanesi zorunlu) olduğunu görülmektedir. Bu dersleri teknoloji edinci içindeki tanımlardan yola çıkarak dört kategori üzerinde değerlendirmemiz mümkündür. Kategoriler temel teknoloji eğitimi, çeviride teknoloji eğitimi, yerelleştirme ve bilgisayar destekli çeviri eğitimi sunan dersler olarak sıralanabilir. Yerelleştirme ve bilgisayar destekli çeviri eğitimi sunan derslerin içeriğinde benzer amaçlar olduğundan aynı kategoride değerlendirilmeleri mümkündür.

14 Çeviri ve Yazı Atölyesi dersi içeriğinde açıkça teknoloji kullanıldığı bilgisi yer almamaktadır ancak bu derse katılım sağlanarak kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Teknik Çeviri dersinin içeriğinde ise çeviri teknikleri ve makine çevirisi çalışıldığı bilgisi açıkça yer almaktadır.

15 Burada genel bir değerlendirme yapılmıştır ancak bu oran bir başka çalışmada tek tek her program içinde değerlendirilebilir.

İlk kategorideki temel düzeydeki bilgisayar derslerinin zorunlu olarak okutulması sebebiyle öğrencilerin hepsinin bu temel eğitimi aldığı düşünülebilir. Dolayısıyla temel bilgi teknolojilerinin eğitiminin teknoloji edinci kazandırma yolunda başlıca amaç olduğu varsayılabilir. Ayrıca bu dersler temel eğitim sağlayacağından dolayı teknoloji alanındaki ilgili bölümlerin uzman hocaları tarafından okutulabilir. Hacettepe üniversitesindeki gibi (BEB 650 Temel Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı) özellikle temel eğitim sunan derslerin uzaktan eğitimle verilmesi bu çalışma dışında ayrıca tartışılması gereken ayrı bir olgudur, ancak göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü bu tür bir tartışma ilerleyen süreçlerde ders verme şekline de etki edebilir. Bu anlamda özellikle mekân ve donanım sorunu yaşanan üniversitelerde uzaktan eğitim dersleri artırılarak öğrencilere sunulabilir.

Bilgisayar destekli çeviri ve yerelleştirme derslerinin çalışma sonucunda ağırlıklı olarak seçmeli olduğu gözlemlenmektedir. Bu derslerin de teknoloji edincini oluşturan kategorilerden biri olduğu düşünülürse, müfredatlarda zorunlu (uzaktan eğitim) olarak verilmeleri konusu tartışmaya açılabilir. Yukarıda belirttiğimiz gibi üniversitelerde özellikle seçmeli derslerin okutulup okutulmadığı, her dönem açılıp açılmadığı konusunda bir netlik olmadığı için teknoloji edincini geliştirmede seçmeli derslerin katkısı bir başka tartışma konusunu oluşturmaktadır.

Ders müfredatlarında teknoloji eğitimi direkt olmasa da dolaylı olarak destekleyebilecek ders çeşitliliği, öğrencilerin bu alana ilgi duymasını sağlayabilecektir. Böylece mezun olduktan sonra farklı alanlarda çalışan öğrencilere bir imkân sunulmuş olacaktır. Her alanda olduğu gibi çeviri eğitiminde teknoloji alanına gereken önem verilmeye çalışılmalıdır. Üniversiteler öğrencilerin teknoloji edinci ile eğitim gördükleri program ve çevirmenlik mesleği arasında ilişki kurmaları konusunda destek olmalıdır. Ancak çeviride teknoloji kullanımında ilerlemek ve güncel teknolojilerden haberdar olmak konusunda öğrencilere de büyük görev düşmektedir. Öğrenciler aldıkları temel bilgileri kendi çalışmalarlarıyla ilerletmelidir. Canım Alkan bu konuyla ilgili olarak çevirmen adaylarının teknolojik donanımlarını artırmak için staj, mesleki eğitim, kendi kendine eğitim gibi başka eğitim bileşenlerinden de yararlanmasının son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır (Canım-Alkan, 2013:146).

Üniversitelerde akademik çeviri eğitiminin ilke ve amaçları, çalışma alanları, okutulan ders saatleri ve maddi imkânlar gibi daha birçok değişkenin göz önünde bulundurularak müfredatların oluşturulduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ancak tümüyle çeviri piyasasına kapalı bir eğitim modeli sürdürmek de söz konusu olmamalıdır. Günümüzde bilgisayar destekli çeviri araçlarının aktif kullanımı özellikle çeviri piyasasının başlıca beklentilerinden biridir. Bütün programların işletim bilgisi ve uygulamasının üniversiteler tarafından sağlanması elbette mümkün değildir. Ancak üniversiteler teknolojik araç ve kaynaklar konusunda kavramsal ve yöntemsel bilgiyi öğrencilere sağladığında, öğrenciler karşılıklarına çıkan farklı araçlara uyum sağlayabilecek ve hangi aracı hangi amaçla kullanmaları gerektiğine karar verebileceklerdir. Kurultay’a göre çeviri eğitimi çeviri sorumluluğunu üstlenme becerisini ve güvenini kazandıran eğitim olmalıdır. “Gelişmiş bir yöntem bilgisi, hazır çözümlerin olmadığı yerde yolunu

bulmaya yarar. Bazı bilgilerin eksik olduğu yerde çatıyı iyi kurarak boşluklar doldurulabilir dolayısıyla çatı bilgisinin sağlam olması gerekir. İşte bunun için çeviri eğitimi 4 yıllık eğitim sürecini ayrıntılandırarak bu sonucu elde etmeyi hedeflemektedir”(Kurultay, 1998: 323). Bütün araçlar yerine en azından bir tane bilgisayar destekli çeviri aracı üzerinden bir eğitim sunmak, öğrencilerin diğer bilgisayar destekli araçlarla bağlantı sağlamasına fayda sağlayabilir. Çeviri edinci daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir kaç bileşenden oluşan bir yapıya sahiptir ve teknoloji edinci bunlardan sadece biridir. Ancak gelişen ve sürekli değişen teknolojiden etkilenen çevirmen ve çeviri eğitimi için, teknoloji edinci göz ardı edilemeyecek konuma yükselmeyi sürdürmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akalın, R. ve Gündoğdu, M. (2010). Akademik çeviri eğitiminin temel ilkeleri üzerine düşünceler: Uygulanan ders izlenceleri bağlamında hedefler ve beklentiler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 79–93.
- Akbulut, A. N. (2004). *Söylenceden gerçekliğe*. İstanbul: Multilingual.
- Akbulut, A. N. (2006). *Çeviri Eğitimi*. (çevrimiçi) <http://ceviribilim.com/?p=229>, 6 Şubat 2020
- Akdağ, A. I. (2015) *Mütercim Tercümanlık Öğrencilerinde Çeviri Edincinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul (yayımlanmamış).
- Ammann, M. (2008) *Akademik çeviri eğitimine giriş*. (E. Deniz Ekeman Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Aslan, E. (2015) *Çeviri Teknolojilerinin Çevirmenin Sınırlarını Belirlemedeki Rolü*, V. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi bildiri kitabı, Mersin Üniversitesi yayınları, 697-703.
- Aslan, E. (2016) *Geçmişten Günümüze Çeviri Teknolojileri*, 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, 419-424.
- Bakır, G. R. (2012) *Yazılımda Yerelleştirme ve Çeviri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya (yayımlanmamış).
- Balkul, H. İ. (2015) *Türkiye’de Akademik Çeviri Eğitiminde Çeviri Teknolojilerinin Yerinin Sorgulanması: Müfredat Analizi ve Öğretim Elemanlarının Konuya İlişkin Görüşleri Üzerinden Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya (yayımlanmamış).
- Berk, Ö. (2005) *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. İstanbul: Multilingual
- Canım-Alkan, S. (2013). Lisans düzeyinde çeviri eğitiminde teknoloji eğitiminin yeri. *İ.Ü. Çeviribilim Dergisi*, 7, 127–147.
- Canım, S. (2008) *Türkiye’de Çeviri Bürolarında Web Sitesi Yerelleştirmeleri ve Bu Süreçte Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yayımlanmamış).

- Çetiner, C. (2015) *Kırıkkale Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Öğrencilerinin Çeviri Teknolojilerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış).
- Çoban, F. (2013) *Çeviri Edinci: Yazılı ve Sözlü Çevirmenin Sahip Olması Gereken Beceri ve Yeteneklerin Genel Çeviri Kuramları Işığında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış).
- Demez, N. (2014) *Türkiye’de Çeviribilimin Gelişimi Açısından Paradigma Kavramı ve Değişiminin Yansımaları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış).
- Durukan, E. ve Çelikay, K. (2018). Çeviri edincine yönelik kapsayıcı bir tanım önerisi. *Turkish Studies Dergisi*, 13/12, 161–176.
- Ersoy, H. ve Balkul, H. İ. (2012). Teknolojik gelişmelerin çevirmen ve çeviri mesleği açısından olumlu ve olumsuz etkileri: Çeviri alanında yeni yaklaşımlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 295–307.
- Eruz, S. (2003). *Çeviriden çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Eruz, S. (2008). *Akademik çeviri eğitimi*. İstanbul: Multilingual.
- Eser, O. (2013). *Çeviri Eğitiminde Edinç Kavramının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (yayımlanmamış).
- Fraser, J. (2000). The Broader View: How Freelance Translators Define Translation Competence’, *Developing Translation Competence*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, ss. 51–62.
- Göktürk, A. (2013). *Çeviri: Dillerin dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göpferich, S. (2008). *Translations-prozessforschung Stand Methoden Perspektiven*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Haldan, A. (2016). *Çeviri Eğitiminde Çeviri Edinci Geliştirme Alışkanlıkları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (yayımlanmamış).
- Kurultay, T. (1998). *Çeviri eğitimi neden farklı bir eğitimdir? Çeviri Bölümlerinin Programlarında Yöntem Derslerinin Gerekliliği ve Uygulanma Koşulları*, Mersin Üniversitesi Yayını, 307-324.
- Neubert, A. (2000). ‘Competence in Language, in Languages, and in Translation’, *Developing Translation Competence*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, ss. 3-17.
- Öztürk, E. (2013) *Yerelleştirme ve Çeviri: Çeviribilimde Ve Çeviri Eğitiminde Yerelleştirmenin Konumu*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya (Yayımlanmamış).
- PACTE. (2000). Acquiring translation competence. Hypotheses and methodological problems in a reseach Project. Investigating Translation. A. Beeby, D. Ensinger & M. Presas (Eds.). Investigating Translation: Selected Papers from the 4th International Congress on Translation, Barcelona 1998 içinde (s. 99-106). Amsterdam: John Benjamins.
- Presas, M. (2000). ‘Bilingual Competence and Translation Competence’, *Developing Translation Competence*, Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, ss. 19-31.
- Schaeffner, C. & Adab, B. (2000). ‘Developing Translation Competence: Introduction’, *Developing Translation Competence*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Şahin, M. (2013). *Çeviri ve teknoloji*. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC’si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tok, Z. (2019) Bilgisayar destekli çeviri sürecinde çevirmenin görevi. *Turkish Studies-Language and Literature*, 14(2), 905–915.

- Tosun, M. (2002). *Dil edincini aşan bir edim olarak çeviri eylemi (çeviri kuramlarının gelişiminde paradigma değişimi)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (yayımlanmamış).
- Yazar, U. (2014). “Çeviribilim Bölümlerinde Verilen Derslerin, Özellikle Bilgi Teknolojileri Derslerinin, Çeviri Edinci Kazanılmasına Katkısı” *Uluslararası Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, Sayı 12, 88-99.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin temel kavram ve kuramları*. İstanbul: Multilingual.

İnternet kaynakları/Online Resources

- EMT (2009) *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication*. (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competences_translators_en.pdf (20 Ağustos 2019)
- Hansen, G. (2014) *Translationskompetenz: Woher kommt sie und was ist das?* (Çevrimiçi) <https://gydehansen.dk/media/2378/translationskompetenz-woher-kommt-sie-und-was-ist-das.pdf> (16 Temmuz 2019)
- Kościałkowska-Okońska, Ewa (2016) *Implacements of translation competence in the legal context: a didactic perspective* (Çevrimiçi) <https://pdfs.semanticscholar.org/4620/ee0227b1e104964022008ff89f594fe43f9e.pdf> (1 Eylül 2019)
- Krüger, R & Serrano Piqueras, J. (2015) *Situated Translation in the Translation Classroom* (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/306039284_Situated_Translation_in_the_Translation_Classroom (10 Temmuz 2019)
- Meyer, S. (2009) *Wissensmanagement in der Translation* (Çevrimiçi) http://othes.univie.ac.at/5357/1/2009-06-08_9807568.pdf (9 Temmuz 2019)

Ders İçerikleri/Course Contents

- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilgi Paketi, (Çevrimiçi) <https://obs.agri.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=0829311003220234456389203664838808389123418432194355753778437840>, (10 Mart 2020).
- Amasya Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) <https://ydy.amasya.edu.tr/media/7052/imt-ders-programi-tr-donusturuldu.pdf>, (10 Mart 2020).
- Bartın Üniversitesi programın öğretim paketi, (Çevrimiçi) <http://ubys.bartın.edu.tr/AIS/OutcomeBasedLearning/Home/Index?id=512#>, (10 Mart 2020).
- Boğaziçi Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) http://www.boun.edu.tr/tr_TR/Content/Akademik/Lisans_Katalogu/FenEdebiyat_Fakultesi/Ceviribilim_Bolumu, (10 Mart 2020)
- Dokuz Eylül Üniversitesi ders yapısı ve kredileri, (Çevrimiçi) http://debis.deu.edu.tr/ders-katalog/2019-2020/tr/bolum_9814_tr.html, (10 Mart 2020).
- Ege Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık ders içerikleri, (Çevrimiçi) https://translation.ege.edu.tr/tr-4827/almanca_mutercim-tercumanlik_lisans_programi.html, (11 Mart 2020).
- Ege Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık ders içerikleri, (Çevrimiçi) https://translation.ege.edu.tr/tr-4828/ingilizce_mutercim-tercumanlik_lisans_programi.html, (11 Mart 2020),
- Hacettepe Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) <http://www.mtb.hacettepe.edu.tr/>, (11 Mart 2020).
- İstanbul Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık ders içerikleri, (Çevrimiçi) <http://ebs.istanbul.edu.tr/home/program?id=1131>, (11 Mart 2020).
- İstanbul Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık ders içerikleri, (Çevrimiçi) <http://ebs.istanbul.edu.tr/home/program?id=1131>, (11 Mart 2020).

- Kırıkkale Üniversitesi Mütercim Tercümanlık bölümleri ders içerikleri, (Çevrimiçi) <https://obs.kku.edu.tr/oibs/bologna/>, (11 Mart 2020).
- Mardin Artuklu Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) <https://obs.artuklu.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=01483331532220322003110134480229232194389203111238960>, (11 Mart 2020).
- Mersin Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) http://oibs.mersin.edu.tr/bologna/?id=/course&program=156&sinif=3&sb_id=539572, (11 Mart 2020).
- Siirt Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) <http://mutercimtercumanen.siirt.edu.tr/>, (11 Mart 2020).
- Trakya Üniversitesi ders içerikleri, (Çevrimiçi) <https://edebiyat.trakya.edu.tr/akademik-yapi/mutercim-tercumanlik-bolumu/#.WeX2oY9-rcc>, (11 Mart 2020).

EK 1. 2019-2020 ÖSYM Tercih Klavuzundan Öğrenci Alımı Yapan Çeviribilim/ Mütercim Tercümanlık Lisans Programları

ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

AMASYA ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Arapça)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

ATILIM ÜNİVERSİTESİ (ANKARA) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

BARTIN ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Çeviribilim (İngilizce)

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ (ANKARA) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)
Mütercim-Tercümanlık (Rusça)

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Devlet Üniversitesi)
Çeviribilim (İngilizce)

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ (MERSİN) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ (ANKARA) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Mütercim-Tercümanlık (Almanca)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

EGE ÜNİVERSİTESİ (İZMİR) (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Almanca)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ (ANKARA) (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Almanca)

Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

HALIÇ ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İHSAN DOĞRAMACI BİLKENT ÜNİVERSİTESİ (ANKARA) (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İng-Fra-Türkçe)

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Arapça)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Arapça)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

Mütercim-Tercümanlık (Rusça)

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Arapça)

Mütercim-Tercümanlık (Çince)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

Mütercim-Tercümanlık (Rusça)

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Almanca)

Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İSTİNYE ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ (KARS) (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Türkçe/İngilizce/Fransızca)

KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ (NEVŞEHİR) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ (KARAMAN) (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Almanca)
Mütercim-Tercümanlık (Arapça)

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Arapça)
Mütercim-Tercümanlık (Farsça)
Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) alım olmamış hiç

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ (KONYA) (Vakıf Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Arapça)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) alım yapmamış

MANİSA CELÂL BAYAR ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) puanlar yok

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Almanca)
Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

MERSİN ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (Almanca)
Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Mütercim-Tercümanlık (İngilizce) hiç alım yapmamış

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)
Çeviribilim (Almanca)

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (KONYA) (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Arapça)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

SIİRT ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce, Fransızca, Türkçe)

TOROS ÜNİVERSİTESİ (MERSİN) (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ (EDİRNE) (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Almanca)

Mütercim-Tercümanlık (Bulgarca)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ (İZMİR) (Vakıf Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (İngilizce)

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Vakıf Üniversitesi)

Çeviribilim (İngilizce)

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (İSTANBUL) (Devlet Üniversitesi)

Mütercim-Tercümanlık (Fransızca)

Edgar Allan Poe: Şiirler ve Anılar

Edgar Allan Poe: Şiirler ve Anılar, Edgar Allan Poe, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, Aralık-2017, 1. Baskı, 268 Sayfa
ISBN: 978-6059872478

Alev Bulut¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.B. 0000-0001-9770-4116

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Alev Bulut (Prof. Dr.),

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-posta: alev.bulutistanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 16.10.2019

Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Bulut, A. (2020). Edgar Allan Poe: Şiirler [Mine Yazıcı ve Osman Tuğlu tarafından yayına hazırlanan Edgar Allan Poe: Şiirler ve Anılar başlıklı kitabın değerlendirilmesi]. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 109-113.
<https://doi.org/10.26650/iujts.2020.12.0006>

19. yüzyıl dünya yazınına damgasını vurmuş olan ünlü ve ölümsüz Amerikalı şair, yazar Edgar Allan Poe'nun yaşamı ve eserleri üzerine sayısız yazı, inceleme, araştırma ve kitap bulunmaktadır. Gotik grotesk yazının öncülerinden ve önemli yazarlarından biri (ör. *Morg Sokağı Cinayeti*, *Kızıl Ölümün Maskesi*, bilim kurgu ve gizem/ polisiye öyküleri) olduğu kadar şairliğiyle de esin kaynağıdır. Bu üretken şairin şiir felsefesi pek çok şaire esin kaynağı olmuştur. Editör ve yazar olarak Prof. Dr. Mine Yazıcı ve çevirmen olarak Dr. Osman Tuğlu'nun kaleme aldığı inceleme de bunlara eklenen yeni ve değerli bir kaynak eser. Edgar Allan Poe'nun şiirlerine tarihsel, özyaşamöyküsel ve yazınsal çözümleme ve şiirlerin Türkçeye çevirileri yolu ile eğilen bu çok katmanlı kitabın Poe üzerine yazılanların oluşturduğu dünya çapındaki devasa kaynak havuzuna İngilizce-Türkçe dil çifti ile eklenmesi özellikle önemli. Şairin eserlerine ve çevirilerine bu dil çiftinden bakmak üzere kapsamlı bir kaynak arayanlar için çok güzel bir haber.

Çalışmanın ilk bölümünde Edgar Allan Poe'nun yaşam öyküsüne yer verildikten sonra Türk yazın dizgesinde Edgar Allan Poe'nun öykü ve şiirlerinin aldığı yere bakılmaktadır. Girişte ilginç bir arka plan bilgisi olarak kitabın yazarlarından şair ve çevirmen Osman Tuğlu'nun şair Poe ile yazınsal "dostluğunun" öyküsüne ve şair ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Ardından her bölümde Edgar Allan Poe'nun şiirlerinin kaynak metin incelemesi ve çevirisi verilerek bu yöntemle uzun bir liste halinde, aşağıdaki gibi temalarına göre gruplanabilecek olan, Poe şiirleri ele alınmaktadır. Mine Yazıcı'nın kaleminden tanıtılıp yazınsal olarak incelenen şiirlerinin her birinin çevirisi de ardışık olarak verilmektedir.

"The Raven" (Kuzgun), "A Dream Within a Dream" (Düş İçinde Düş) ve "Annabel Lee" (Annabel Lee) en bilinen şiirleridir bu ünlü şairin. Bu şiirlerin zaten çok sayıda çevirileri vardır ve her geçen gün de yenileri eklenmektedir. Türk okurunun daha az biliyor olabileceği "To---. Ulalume: A Ballad" (Ulalume), "To Helen" (Helen), "For Annie" (Annie İçin), "To Helen" (Helen'e), "Lenore" (Lenore), "To Marie Louise (Shew)" (Marie Louise Shew'e), "To-----'ya" (-----'ya) ve "Eulalie" (Eulalie) tipik sevgi ve "ithaf" şiirleridir. Ruhlar alemi, inanç ve sonsuzluk ile ilgili "Silence" (Sessizlik); "Dream-Land" (Düş Ülke); "Hymn" (İlahi); "The Valley of Unrest" (Huzursuzluk Vadisi); "İsrafel" (İsrafel), "To One in Paradise" (Cennet'tekine), "Spirits of the Dead" (Ölülerin Ruhları) şiirlerinin incelemesinden öğrendiklerimiz üzerine okuduğumuz çevirileri bu derinlikli düşünce katmanlarının Türkçenin mistik düşünceye yüzyıllardır ev sahipliği yapmış zengin yapılarında nasıl bir yer bulduğunu görme ve değerlendirme fırsatı sunuyor bizlere...

Doğa, hüznün ve yalnızlık peşini hiç bırakmaz Poe'nun; zaten şiirlerinde de baskın bir temadır bu. "Eldorado" (Eldorado); "The Sleeper" (Uyuyan); "The Haunted Palace" (Perili Saray); "The Conqueror Worm" (Fatih Kurtçuk); "Romance" (Romans); "Fair-y-Land" (Periler Ülkesi); "To Lake" (Göl); "Evening Star" (Akşam Yıldızı); "The Hap-piest Hour" (En Mutlu Gün); "Alone" (Yalnız) ve "The City In The Sea" (Denizin İçindeki Şehir) şiirleri bu temanın en güzel örnekleridir. Hüznünde aile sırlarının, acılarının, özellikle babasıyla olan çatışmalarının etkisi de olabilir.

Yazıcı'nın önsözde belirttiği gibi Edgar Allan Poe'nun "yaşam öyküsü onun şiirlerinin esin kaynaklarının bir parçası olarak değerlendirilebilir... Uçlarda geçen yaşamında çoğunlukla mutsuzluğun, hüznün ve karamsarlığın egemen olduğu karanlık bir tablonun çizildiği öne sürülür. Oysa özellikle şiirlerde ortaya çıkan bu tablonun yaşamının sonu-

na doğru onun şair ruhunu heyecanlandıran, onu yücelten bir hazza dönüştüğü görülür...” Bu unsurların çevirilere yansması veya yansımaması bile Çeviribilimde kaynak ve erek odaklılık ekseninde hangi stratejilerin işe koşulabildiğine ilişkin başlı başına ilginç bir inceleme konusu olabilir elbette.

Evet, Poe hüznüldür ama onun hüznü farklıdır, bunu da şöyle ifade eder yazarlar: “...insanın ruhunu şairleştirerek duygularını coşkuyla dizelere aktaran cinsten yaşanmışlıkları görürüz Poe’nun dizelerinde. Kısa, öz, kıvrak ve akıcı bir şekilde ortaya çıkan bu özellik Poe’yu sadece çağdaşı öteki şair ya da uzun ağdalı dizeleriyle hüznle beslenen Doğu şairlerinden de farklı kılar.”

Bu kitap çeviri araştırmacısı Prof. Dr. Mine Yazıcı’nın katkısıyla yazın alanında şiir çevirisine uygulamalı bakışı örnekleyen bir çeviri eğitimi kaynağı olarak kullanılabilceği gibi, yazın, yazınsal çeviri ve genelde Çeviribilim araştırmacılarına da kaynak metin incelemeleriyle kuramsal olarak temellendirilebilecek çeviri amaçlı bütünlüklü bir çözümleme zemini sunmaktadır. Bu tür kaynakların artması çeviri ve yazın alanlarının gerçek anlamda disiplinlerarası bir eksende buluşmasını kolaylaştıracağı için bu tür işbirlikleriyle ve bu kitapta izlenen yöntemle yazılmış kaynakların artmasını dilerim.

Edgar Allan Poe: Poems and Memories

Recai Er¹

* Recai Er (Res. Asst.), Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Translation Studies, Istanbul, Turkey
E-mail: recai.eristanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-7320-9724

There are numerous articles, reviews, research and books on the life and works of the famous and immortal American poet and author Edgar Allan Poe, who left his mark on the 19th century world literature. Apart from being well-known as one of the pioneers and significant authors of gothic grotesque writing (e.g. *The Murders in the Rue Morgue*, *The Masque of the Red Death* science fiction and mystery/crime stories), he has also become a source of inspiration with his poetry. This work by Dr. Osman Tuğlu as translator and Professor Dr. Mine Yazıcı as editor and literary critic is a new and valuable contribution to the previous works on Poe. In addition to the multilayered nature of the book that presents historical, autobiographical and literary analysis of the poetry of the poet, its bilingual identity is also a distinctive feature that makes the work unique. The book presents not only the Turkish translations but also the English versions of Poe's poems. Thus, this is very good news for those seeking for a comprehensive source to look at the poet's works and translations through this language pair.

In the first section of the book, as an interesting background information, Osman Tuğlu as the translator of poems shares the story of his literary "friendship" with Poe. Then, Mine Yazıcı introduces the life story of Edgar Allan Poe together with his stories and poems as well as his position as an author and poet in the Turkish literature. In the following sections, after source text analysis and translations, the poems of Edgar Allan Poe are grouped in accordance with their themes and they are discussed. Each poem and its translation that is represented and literarily analyzed by Mine Yazıcı are introduced consecutively.

"The Raven," "A Dream within a Dream," and "Annabel Lee" are the most well-known poems of this famous poet. These poems already have many translations and each day new ones are added to the huge corpus. "To---. Ulalume: A Ballad," "To Helen," "For Annie," "To Helen," "Lenore," "To Marie Louise Shew," "To-----'ya" and "Eulalie" that are presumably lesser known by the Turkish readers are typical love and

“dedication” poems. The literary analysis and translations of the poems, “Silence,” “Dream-Land,” “Hymn,” “The Valley of Unrest,” “Israfel,” “To One in Paradise” and “Spirits of the Dead” which are about the spiritual world, faith and eternity, enable the readers to see and evaluate how these profound layers of thought have found their place in the rich Turkish mystic thought.

Nature, sadness and loneliness will never leave Poe; these are the dominant themes of his poetry. “Eldorado,” “The Sleeper,” “The Haunted Palace,” “The Conqueror Worm,” “Romance,” “Fairy-Land,” “To Lake,” “Evening Star,” “The Happiest Hour,” “Alone,” and “The City In The Sea” are best examples of these themes. Family secrets and suffering, and especially the conflicts with his father might also have an effect on his grief.

As stated by Mine Yazıcı in the introduction, “the life story of Edgar Allan Poe can be considered as a part of the inspiration of his poems. It is suggested that his life lived on the edges represents a dark picture, which is mostly dominated by sadness, misery and pessimism. However, it is seen that towards the end of his life this picture, which emerged especially in his poems, turned into a pleasure that excites and exalts his poetic spirit.” Certainly, the reflection and even the non-reflection of these elements into translations can be an interesting research subject in terms of which strategies can be employed in the axis of source and target orientation in Translation Studies.

Yes, Poe is sad, but his sadness is unique, and critics express this as follows: “...in the lines of Poe, we see true life experiences that turn a regular man into a poet who enthusiastically transfers the emotions into lines. Short, concise, smooth and fluent language makes Poe different from other contemporary poets or the Eastern poets who feed on sorrow and best known for their lexiphanicism.”

This book as an end product of cooperation between Osman Tuğlu and Mine Yazıcı may contribute as a reference not only to the trainees of translation who are interested in poetry translation, but also to the scholars of literature and translation studies as an exemplary literary analysis based on theoretical foundations. I hope that the number of such project-based cooperative studies would increase and pave new ways to such interdisciplinary studies between literary and translation studies.

Çeviride Sadakat Problemi

Çeviride Sakat Problemi, Faruk Gürbüz, Ankara: Otto Yayınları, Şubat-2017, 1. Baskı, 240 Sayfa
ISBN: 6059621489

Azize Altunsoy¹

¹Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, Erzincan, Türkiye

ORCID: A.A. 0000-0001-8080-599X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Azize Altunsoy (Arş. Gör),

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, Erzincan, Türkiye
E-posta: altunsoy1209@gmail.com

Başvuru/Submitted: 25.05.2019

Kabul/Accepted: 20.06.2020

Atıf/Citation: Altunsoy, A. (2020). Çeviride Sadakat Problemi [Faruk Gürbüz tarafından yayına hazırlanan *Çeviride Sadakat Problemi* başlıklı kitabın değerlendirmesi]. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies* 12, (2020), 115-120.
<https://doi.org/10.26650/iujts.2020.12.0007>

Çeviribilimin üzerinde çokça durulan kavramlarından olan “sadakat” Prof. Dr. Faruk Gürbüz tarafından *Çeviride Sadakat Problemi* adlı kitapta derinlemesine incelenmiştir. Disiplinlerarası çalışmaları olan yazarın, uygulama alanında kazandığı deneyimleri, kuramsal birikimiyle harmanladığı bu eserde çeviride sadakat kavramını birçok farklı açıdan değerlendirerek kapsamlı bir çalışma ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Tefsir alanında da çalışmaları olan yazar, çeviribilim alanında daha önce de “*Tercüme ve Tercüme Prensipleri*” adlı bir kitap yayınlayarak bu alana katkı sağlamıştır.

2017 yılında basılan *Çeviride Sadakat Problemi* adlı eser Önsöz ve Giriş bölümlerinin yanı sıra üç ana bölümü ve bu bölümlere ait pek çok alt başlığı ihtiva etmektedir. Önsözde yazar kitabına “mütercim” i tanıtarak başlar. Onun bir sanatkâr ve zanaatkâr olarak meçhulü malum yapan tarafını ele alır. Mütercimi bir kâşife, bir seyyaha benzeterek onun çıktığı çeviri macerasındaki en zorlu yokuşu “sadakat” olarak görür. Bu bağlamda da çeviride sadakate dair problemleri ilmi bir çalışma vasıtasıyla ortaya koyan bu eserini oluşturmuştur.

Yazar, Giriş bölümünde, sadakatin “problem” olan tarafını, yani mütercim in bu kıstası metnin tüm boyutlarında sağlamasının imkânsız olarak görülebileceği gerçeğini vurgular. “Dolayısıyla böyle bir problemin çözümü için evvela onun ciddi bir analizini yapmak; tercüme, tefsir, tevil ve meal gibi birbirine yakın anlamlı iletişim faaliyetlerinin sadakatle alakasını analitik bir şekilde anlamak, tanımak ve tanımlamak gerekiyor” (s.16) der. Tanıtımını yaptığımız “Çeviride Sadakat Problemi” adlı kitap bu yönde bir analizi ortaya koymaktadır.

Yazar birinci bölüme tercümenin tanımıyla başlar. Yerli kaynaklar ile Doğulu ve Batılı kaynaklardan yaptığı alıntılar tartışarak kendi görüşleri doğrultusunda tercüme olgusunu ayrıntılı bir şekilde tanımlar ve bu sürecin safhalarını anlatır. Bununla beraber “Tercüme ve Yakın Anlamlıları” başlığını taşıyan bu ilk bölümde “tefsir”, “tevil” ve “meal” kavramlarını da örneklerle ve pek çok sözlük ve kaynaktan yaptığı alıntılarla açıklayarak bu kavramların tercümeden farklı olan noktalarına dikkat çeker.

“Tercümede Sadakat Problemi” başlığını taşıyan ikinci bölüm ise kendi içinde alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Yazarın bir kavram hakkında bir fikir ileri sürmeden veya onun hakkında bir tartışma başlatmadan önce o kavramı tanımlama, onun sınırlarını çizme ve o kavramın anlamını sağlam bir zemine oturtma gereğini hissettiğini görüyoruz. Zira bu bölümde de “sadakat” kavramını tanımlayarak başlamıştır. Bu kavramın hem çeviribilim alanındaki tanımlarına ve çeviribilimcilerin onun hakkındaki görüşlerine hem de Türkçeye Arapçadan geçmiş bu kelimenin etimolojik incelemesine yer vermiştir. Yazar yaptığı bazı alıntılardan yola çıkarak çeviribilim dünyasında sadakatin genelde metnin tüm boyutlarına sadık kalmak şeklinde algılandığını, fakat böyle bir şeyin mümkün olamayacağını vurgular. Bu bağlamda en önemli unsurun anlama sadık kalmak olacağını dile getirerek, sadakati yaralayan bazı tercüme prensiplerinden kısaca bahseder.

İkinci bölümün devamında, “Yazarlar kendi eserlerini iyi bildikleri başka dillere tercüme ederken eserin aslına ne derece sadık olabilir?”, “Şiir çevirisinde çok boyutlu bir sadakat mümkün müdür?” gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Sadakatin çeviride bir “kistas” olması durumu değerlendirilmiş ve bu kıstasın sınırları *anlamdan üsluba doğru* olacak şekilde çizilmiştir (s.113). Yani metnin önce anlam boyutunda tam bir sadakat sağlaması gerekmektedir. Sonrasında bu kavramın sınırları söz dizim, üslup gibi çeşitli boyutlara genişletilmeye çalışılır. Yazara göre “Sadakatin sınırları ne kadar genişletilirse tercüme o kadar başarılı olur” (s.114). Bu bölümde son olarak çeviribilime ait “eşdeğerlilik”, “çevrilebilirlik-çevrilemezlik” gibi terimlerin sadakatle ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Kitabın en geniş içeriğine sahip “Tercüme Prensipleri ve Sadakat” adlı üçüncü bölüm toplam yirmi beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar altında önce tercüme prensiplerinden olan kelimesi kelimesine ve anlamı anlamına çeviride sadakat konusu tartışılmıştır. Burada kelimesi kelimesine çeviri temel anlamları dikkate alarak yapılan çeviri olarak düşünülebilir. Anlamı anlamına çeviri ise bağlamdaki manaya odaklanır. Bu tercüme prensibinde mütercim semantik eşdeğerliliği bulma konusunda pek zorlanmaz. Çünkü bütün diller her şeyi öyle ya

da böyle ifade edebilecek yetkinliktedir. Sadece bu düzlemde eşdeğerliliği sağlarken metnin diğer öğelerinden kayıplar fazlalaşabilir, çeviri sürecindeki zorluk bu kayıpları telafi çabasıdır. Bu bölümde metin türü, metnin alıcısı, metnin teması ve fonksiyonu, mütercimnin cinsiyeti gibi faktörler de sadakatle ilişkileri bakımından ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bu noktalarda çeviride sadakatin nasıl sağlanacağı konusuna değinilmiştir. Kaynak ve hedef metin arasında karşılaştırmalar yapılmış, iki metnin türleri ve fonksiyonları değerlendirilmiş, ayrıca hedef kitlenin kaynak metnin hitap ettiği kitleyle aynı özellikte olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Yazar kaynak metnin üslubu konusunda bu üsluba sadakatin sağlanması gerektiğini ve bunun çoğunlukla da mümkün olduğunu dile getirirken, mütercimnin üslubunun çeviriye yansıtılmasını asıl metne sadakatsizlik olarak görür. Bir çeviri metin; asıl metin akıcıysa akıcı, sadeyse sade, karmaşıkta karmaşık olur. Yazar kaynak metnin yazıldığı çağın diline sadık olmayı örnekler üzerinden açıklayarak bunun uygulanması imkânsız bir prensip olabileceğini vurgular. Mütercimnin çağının diline sadakat ise iletişimin sağlanabilmesi için zaten gerçekleşmek zorundadır. Mütercim kendi çağının kelimeleri yerine yüzyıl öncesinin kelimelerini kullanırsa elbette anlaşılabilir. İlaveler ve çıkarmalar gibi çeviri stratejilerinde sadakat de yine bir alt başlık altında incelenmiş, bu stratejilerin sadakate verebileceği zarar tartışılmıştır. Bunun dışında, “Çevirinin asıl amacı düşünüldüğünde, şekil ve biçim gibi unsurlara sadakatte ödün verilebilir mi?” konusu tartışılmıştır. Bu bölümde yukarıda bahsetmediğimiz daha pek çok çeviri konusu sadakatle bağlantısı açısından detaylıca incelenmiştir.

Son olarak Kaynakça ve Dizin bölümlerine bakıldığında kitabın zengin içeriği hakkında fikir sahibi olunabilir. Bu bağlamlarda “*Çeviride Sadakat Problemi*” adlı kitabın çeviribilime ait pek çok konu ve terimi sadakat ekseninde detaylı olarak açıklayan ve konunun uzmanı birçok araştırmacının görüşlerini aktararak bu görüşleri tartışan, bunu yaparken de karmaşa yaratan kelimelerden uzak, kolay anlaşılır bir dil kullanan geniş kapsamlı bir kaynak, çeviribilime dair bir başucu kitabı olarak değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Loyalty Problem in Translation

Azize Altunsoy¹

“Loyalty” which is one of the most emphasized concepts of translation studies is examined in depth in the book of *Loyalty Problem in Translation* by Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ. It is possible to say that the author, who has interdisciplinary studies, combines his experience gained in the field of practice with his theoretical background in this work and reveals a comprehensive study by evaluating the concept of loyalty in many ways. The author, who also works in the field of tefsir (commentary), has previously contributed to the field of translation studies by publishing a book called “*Translation and Translation Principles*”.

The book named *Loyalty Problem in Translation* which was published in 2017 includes three main sections and many sub-titles belonging to these sections besides the Preface and Introduction sections. In the preface, the author begins his book by introducing “translator”. He mentions some aspects of the translator who makes unknown known as a craftsman and an artist. He likens the translator to an explorer, a traveller and regards the loyalty as the hardest climb in his/her adventurous translation journey. In this context, he has created this work which shows the problems of loyalty in translation through scientific study.

In the Introduction, the author emphasizes the reason why the loyalty is problem. He states the fact that it is impossible to meet this criterion in all dimensions of the text. “Therefore, it is necessary to make a serious analysis of such a problem firstly; then to understand, recognize and define analytically the relationship between loyalty and communication activities such as translation, tefsir (commentary), tevil (explanation) and meal (synopsis of meaning) which have similar meanings in order to solve it” (p.16) he says. The book named *Loyalty Problem in Translation* reveals an analysis in this direction.

The author primarily introduces the term of the translation in the first chapter. He discusses the references of local sources and Eastern and Western sources, subsequently describes the phenomenon of translation according to their own views in details and explains the stages of this process. In this first chapter, which is entitled as Translation and its Near-Synonymous, he clarifies the concepts of “tefsir (commentary)”, “tevil (explanation)” and “meal (synopsis of meaning)” with examples and quotations from many dictionaries and references and points out the different points of these concepts from the translation.

The second section, entitled as Loyalty Problem in Translation, has been divided into sub-headings. We observe that the author feels the need to define that concept to draw its boundaries, and to put the meaning of that concept on a firm basis before he brings forward an

idea or starts a discussion about a concept. He, therefore, starts this section with defining the concept of “loyalty”. He refers both the definitions of this concept in the field of translation studies, the views of the translators about it and the etymological study of this word which was passed from Arabic to Turkish. The author emphasizes that the loyalty is generally thought as abiding by all dimensions of the text in translation studies but it would not be possible. In this context, meaning is the most important aspect which is expected to be loyal. He also mentions some of the principles of translation that hurt the loyalty.

Following the second chapter, questions such as “How can the authors be loyal to the original while translating their works into other languages that they know well?”, “Is a multidimensional loyalty possible in poetry translation?” are tried to be answered. Loyalty is evaluated as “criterion” in translation and the boundaries of this criterion are drawn from the meaning to the style (p.113). In other words, the text must first provide full loyalty in the meaning dimension. Then the limits of this concept are tried to be expanded to various dimensions such as syntax and style. According to the author “The more the boundaries are expanded the better the translation would be” (p.114). Finally in this section, it is focused on the relation between the loyalty and the terms in the translation studies field such as “equivalence”, “translatability”, “untranslatability”.

The third chapter named “Translation Principles and Loyalty” consists of twenty-five subtitles and it has the largest content of the book. Under these headings, loyalty has firstly been discussed in word-for-word translation and sense-for-sense translation. Word-for-word translation can be thought as translating by considering basic meanings of the words. Sense-for-sense translation, on the other hand, focuses on the meaning in the context. In this translation principle, translator has no difficulty in finding semantic equivalences. Since all languages are capable of expressing everything in one way or another. However losses from other elements of the text may increase while finding equivalence in this level and the difficulty in translation process is the attempt to compensation of these losses. In this section, factors such as the text type, the receiver of the text, the theme and function of the text, and the gender of the translator are examined under different headings in terms of their relations of loyalty. At these points, how to provide loyalty in translation is mentioned. Comparisons were made between the source and the target text, and the types and functions of the two texts were evaluated, and it was concluded that the target audience should have the same properties as the audience addressed by the source text. The author states that loyalty to the style of the text should be ensured and it is mostly possible. So, according to him, reflection of the translator’s style in the target text is disloyalty to the original text. A translation text is fluent if the original text is fluent, it is simple if the original text is simple and it is complex if the original text be so. The author explains being loyal to the language of the era which the source text is written through examples, then emphasizes that this principle could be impossible to practice. The loyalty to the language of the era of the translator must already be displayed in order to ensure

communication. If the translator uses the words of the last century instead of the words of his age, he cannot be understood naturally. Loyalty in translation strategies such as adding and omitting has also been examined under a subheading, and the damage that these strategies could give to loyalty has been discussed. Furthermore, the question of “When considered main target of the translation, could it be made concessions about being loyal to elements such as shape and form to some extent?” is discussed. In this section, many more translation topics that we have not mentioned above have been examined in detail in terms of loyalty.

Finally, when you look at the Bibliography and Index sections, you can get an idea about the rich content of the book. In this context, the book “*Loyalty Problem in Translation*” is a comprehensive resource that clarifies many topics and terms of translation studies in relation to loyalty, conveys the views of many experts and discusses them, and uses a clear, easy-to-understand language while doing these. It would be appropriate to consider it as a bedside book on translation studies.

TANIM

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nin yayını olan İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi – Istanbul University Journal of Translation Studies, açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Mayıs ve Kasım aylarında yayınlanan, çok dilli, uluslararası bilimsel bir dergidir. 2001 yılında kurulmuştur.

AMAÇ

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, Doğu ve Batı veya Kuzey ve Güney arasındaki ilişkilerde biriken zengin çeviri deneyimini çağdaş bilimsel kuramlar ışığında incelemeye açarak uluslararası akademik mozaığe kendi rengini katmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımla, Türkiye'nin ve yakın bölgesinin zengin çeviri deneyimini uluslararası arenaya taşımak derginin amaçları arasındadır. Uluslararası iletişimde İngilizcenin kolaylaştırıcı rolünü dikkate alırken, "çeviri"nin dil ve kültürle doğrudan ilişkisini de önemseyerek başta Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olmak üzere çok dilliliği benimsemiştir. Dergide yer verilecek çalışmalarda yöntemsel olarak özgünlük, görgüllük, sistemlilik, açıklık ve uluslararası akademik çevreye seslenebilirlik özellikleri temel alınır.

KAPSAM

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, alanındaki karşılaştırmalı çeviri incelemeleri, çeviri kuramı, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi, çeviri tarihi, çeviri etiği, profesyonel çevirmenlik, çeviri teknolojisi, özel alan çevirisi gibi doğrudan ilgili konuları kapsar. Bununla birlikte karşılaştırmalı kültür ve yazın incelemeleri, küresel bilgi transferi, diller ve kültürlerarası etkileşimler gibi çeviriyle bağlantıyı ön planda tutan disiplinlerarası çalışmalara da yer verir. Dergide araştırma makaleleri, derleme makaleleri, kitap incelemeleri, çeviri etkinliklerine ilişkin notlar yayınlanır.

POLİTİKALAR

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayın için son kararı verir.

Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Açık Erişim İlkesi

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi'nin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi'nin makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Telif Hakkında

Yazarlar **İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi**'nde yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

ETİK

Yayın Etiği Beyanı

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda

tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.

- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.

- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.

- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.

- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.

- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.

- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.

- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda "yazar" yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar

olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler.

Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Hakem Politikaları ve Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Ön değerlendirmeyi geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırma ile ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar.

Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması

mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin gizli bilgi olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Ön değerlendirmeyi geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir.

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemliği kabul edip etmediğini bir hafta içinde bildirmeyen hakem yerine, başka bir hakem görevlendirilir.

Hakem değerlendirme raporunu bir ay içerisinde teslim etmelidir. Bu süre içerisinde raporunu teslim etmeyen hakemin görevi son bulur. Bu durumda değerlendirme için başka bir hakem görevlendirilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?

YAZARLARA BİLGİ

- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin gizli bilgi olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

Yazıların Hazırlanması

Dil

Dergide Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca makaleler yayınlanır. Gönderilen makalelerde makale dilinde öz, İngilizce öz ve İngilizce geniş özet olmalıdır. Ancak makale İngilizce ise, İngilizce geniş özet istenmez.

Yazıların Hazırlanması ve Yazım Kuralları

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuceviri> sayfasından erişilen <http://dergipark.gov.tr/login> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) Kapak Sayfası; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Hakkı Anlaşması Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Çalışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, üst, alt, sağ ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 10 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır. Ana makale dosyası, çift taraflı kör hakemlik gereği yazar bilgilerini içermemelidir.
2. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılacak adresler, cep, iş numaraları ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
3. Giriş bölümünden önce 180-200 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz ile 600-800 kelimelik İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. Çalışmanın İngilizce başlığı İngilizce özün üzerinde yer

almalıdır. İngilizce ve Türkçe özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 5 İngilizce, 5 Türkçe anahtar kelime yer almalıdır. İngilizce genişletilmiş özet İngilizce olmayan makaleler için zorunludur.

4. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Başlık, Türkçe öz ve anahtar kelimeler; yabancı dilde başlık, İngilizce öz ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş özet, ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar.
5. Araştırma makalelerinde bölümler şu şekilde olmalıdır: "GİRİŞ", "AMAÇ VE YÖNTEM", "BULGULAR", "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR" "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER". Derleme ve yorum yazıları için ise, çalışmanın öneminin belirtildiği, sorunsal ve amacın somutlaştırıldığı "GİRİŞ" bölümünün ardından diğer bölümler gelmeli ve çalışma "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR", "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER" şeklinde bitirilmelidir.
6. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir.
7. Referanslar derginin benimsediği American Psychological Association (APA) 6 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.
8. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu ve çalışmada geçen görüşler yazar/yazarlarına aittir.

Referans Stili ve Formatı

İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.

- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir.

Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). Araştırmalarda rapor hazırlama (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). Zihniyetler (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). Türkiye bilişim ansiklopedisi. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). Music: An appreciation. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), New cultural studies: Adventures in theory (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), Örgüt sosyolojisi kitabı içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayımcının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). Adlandırma ilkeleri. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres

nedenleri ve azaltma girişimleri. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atfı analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayınlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). Networked consumer health information systems (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). University campuses as places of potential publicness: Exploring the politicals, social and cultural practices in Ege University (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portalı>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). An analysis of search failures in online library catalogs (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B. & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: [http://ab2015.anadolu.edu.tr /index.php?menu=5&submenu=27](http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27)

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoğlu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice içinde* (s. 134–140) . Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), The Stanford encyclopedia of philosophy. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). Modern sabahlar [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), House M.D. içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. İstanbul senfonisi [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

Son Kontrol Listesi

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Makalenin türünün belirtilmiş olduğu
- Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi varsa, bunun belirtildiği
- İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- Referansların derginin benimsediği APA 6 edisyonuna uygun olarak düzenlendiği
- Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
 - Makalenin kategorisi
 - Makale dilinde ve İngilizce başlık
 - Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
 - Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - Tüm yazarların ORCID'leri
 - Finansal destek (varsa belirtiniz)
 - Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
 - Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
 - Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almamış olması gerekir.

DESCRIPTION

Istanbul University Journal of Translation Studies - İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, which is the official publication of Istanbul University, Faculty of Letters is an open access, peer-reviewed, multilingual, scholarly and international journal published two times a year in May and November. It was founded in 2001.

AIM

Harking back to regional translation as a phenomenon which derives from the relations between not only the East and West but also the North and South, it intends to deal with the rich heritage in the light of the contemporary theories of translation studies and thereby enrich the international cultural mosaic of the world by adding to it her own authentic colours. Accordingly, it aims at functioning as a means of transferring knowledge from the rich translation experience of Turkey and her neighbourhood to the international arena instead of importing knowledge from international journals. Considering the current trend of the hegemony of English in international journals as well as the close relationship of "translation" with language and culture, it deliberately prefers to stay away from monolingualism and adopts the policy of multilingualism by making use of such languages as Turkish, English, German and French. Within the framework of its principles, it abides by the main terms of scientificity listed as follows: originality, clarity, systematicity, empiricity as well as its potential to address the universal academic environment.

SCOPE

The journal mainly covers the areas of Comparative Translation Studies, Translation Theory, Ethics of Translation, Translation Criticism, Translator Training, History of Translation, Professionalism, Information Technologies, Domain-specific Translation and Interdisciplinary Studies on translations.

It is also open to translation-oriented studies which deal with comparative cultural and literary studies. The journal includes research articles, review articles, reviews of books and notices of translation activities.

POLICIES

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international

referees for evaluation and makes last decision for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the journal requires written permission of all declared authors.

Open Access Statement

I.U. Journal of Translation Studies is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in I.U. Journal of Translation Studies are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>).

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Copyright Notice

Authors publishing with **I.U. Journal of Translation Studies** retain the copyright to their work, licensing it under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.

ETHICS

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement

I.U. Journal of Translation Studies is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), to access the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publisher) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami

publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

I.U. Journal of Translation Studies adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.

- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.

- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.

- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.

- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.

- The independence of research must be clear; and any conflict of interest must be disclosed.

- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.

- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.

- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author's Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be

followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in “conceptualization and design of the study”, “collecting the data”, “analyzing the data”, “writing the manuscript”, “reviewing the manuscript with a critical perspective” and “planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it”. Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author’s obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Peer Review Policies and Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by the Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees’ claims

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication, and must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers,

and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by the Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Editor evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal.

Referees are obliged to notify within a week if they want to arbitrate. Otherwise, another referee is appointed.

The referee must deliver the evaluation report within one month. If the referee fails to submit the report within this period, the referee's duty will end. In this case, another referee is appointed for evaluation.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?

- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

Manuscript Organization

Language

Articles in Turkish, English, German and French are published. Submitted manuscript must include an abstract both in the article language and in English, and an extended abstract in English as well. However extended abstract in English is not required for articles in English.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuceviri> and it must be accompanied by a Title Page specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, Copyright Agreement Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 10 font size and line spacing of 1.5. Due to double blind peer review, the main manuscript document must not include any author information.
2. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address and phone number of the author(s) (see The Submission Checklist).
3. Before the introduction part, there should be an abstract between 180 and 200 words in Turkish and English and an extended abstract only in English between 600-800 words, summarizing

the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Underneath the abstracts, five keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English. Extended abstract in English is required only for non-English manuscripts.

4. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract in English, sections, end notes and references.
5. Research article sections are ordered as follows: "INTRODUCTION", "AIM AND METHODOLOGY", "FINDINGS", "DISCUSSION AND CONCLUSION", "ENDNOTES" and "REFERENCES" and "TABLES AND FIGURES". For review and commentary articles, the article should start with the "INTRODUCTION" section where the purpose and the method is mentioned, go on with the other sections; and it should be finished with "DISCUSSION AND CONCLUSION" section followed by "ENDNOTES", "REFERENCES" and "TABLES AND FIGURES".
6. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title.
7. References should be in accordance with American Psychological Association (APA) style 6th Edition.
8. Authors are responsible for all statements made in their work submitted to the Journal for publication.

References

Reference Style and Format

I.U. Journal of Translation Studies complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.

- <http://www.apastyle.org>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). Araştırmalarda rapor hazırlama (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). Zihniyetler [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). Türkiye bilişim ansiklopedisi [Turkish encyclopedia of informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). Music: An appreciation. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), New cultural studies: Adventures in theory (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), Örgüt sosyolojisi [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). Publication manual of the American psychological association (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S.J. (2010). Websitestatistics2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). Networked consumer health information systems (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yıldız, B. (2014). University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). An analysis of search failures in online library catalogs (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar / phd/ickapak.html](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html)

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In Oxford English online dictionary (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). The Stanford encyclopedia of philosophy. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). inFact: Conspiracy theories [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On Eight nights of Hanukkah [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

Submission Checklist

Ensure that the following items are present:

- Confirm that the category of the manuscript is specified.
- Confirm that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
- Confirm that disclosure of any commercial or financial involvement is provided.
- Confirm that last control for fluent English was done.
- Confirm that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
- Confirm that the references cited in the text and listed in the references section are in with APA 6th.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
 - The category of the manuscript
 - The title of the manuscript both in the language of the article and in English
 - All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
 - Corresponding author’s email address, full postal address, and phone number
 - ORCIDs of all authors.
 - Grant support (if exists)
 - Conflict of interest (if exists)
 - Acknowledgement (if exists)
- Main Manuscript Document
 - Important: Please avoid mentioning the the author (s) names in the manuscript
 - The title of the manuscript both in the language of the article and in English
 - Abstract (180-200 words)
 - Key words: 5 words
 - Extended abstract in English: 600-800 words (for non-English articles)
 - Body text sections
 - References
 - All tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

EK 2-A

Istanbul University
Istanbul ÜniversitesiJournal name: Istanbul University Journal of
Translation Studies
Dergi Adı: Istanbul Üniversitesi Çeviribilim DergisiCopyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar			
Title of Manuscript Makalenin Başlığı			
Acceptance Date Kabul Tarihi			
List of Authors Yazarların Listesi			
Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza
1			
2			
3			
4			
5			
Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.) Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.)			
Responsible/Corresponding Author Sorumlu Yazar			
University/company/institution		Çalıştığı kurum	
Address		Posta adresi	
E-mail		E-posta	
Phone; mobile phone		Telefon no; GSM no	
<p>The author(s) agrees that: The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.</p> <p>The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale.</p> <p>All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed.</p> <p>I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury.</p> <p>This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.</p>			
<p>Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder: Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını. Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapt edilmesine izin verir.</p> <p>Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Yayınlanan veya yayıma kabul edilmeden makalelerle ilgili dokümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nce saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir.</p> <p>Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğundan olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.</p> <p>Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılrken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz.</p> <p>Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.</p>			
Responsible/Corresponding Author; Sorumlu Yazar:		Signature / İmza	Date / Tarih
		/...../.....

